

ITKE MIES, ITKE

on kirja syöpään menehtyneen vaimon jälkeen suremaan jääneen yksinäisen miehen tunnoista, haikeista ja paikoin sadunhohteenkin saavista muistoista sekä elämän kokemusten kautta syntyneistä kysymyksistä ja pienistä ”elämänviisauksista”, joiden läpi tunkee kaiken kattava kahdentoista kuukauden luopumisen tuska ja suru.

Kirja on toisaalta ankean arjen tiilitys ja toisaalta suuren ja ikuisen rakkauden tunnustus.

Se on tuntevan ihmisen suruntäyteinen viesti tästä päivästä tuonpuoleiseen, kuoleman kokemisen sekä kärsimyksen ja tuskan viesti, joka kuitenkin tavoittaa uuden elämisen ja kokemisen toiveikkuuden.

ISBN 951-96875-0-5

Karl Ender
Itke mies, itke

Karl Ender

Itke mies, itke

ITKE MIES, ITKE

Karl Ehder

**Itke
mies,
itke**

© Karl Ehder 1993

Kustantaja:
Innotia Oy
Toivolantie 119
12600 Läyliäinen

Layout ja toteutus:
Irtex Ky, Hyvinkää / Irma Tauppila

Painotalo:
Karkkilan Painopalvelu Oy /
Markku Sallinen / 1993

ISBN 951-96875-0-5

Tämä kirja
on kirjoitettu
rakkaan vaimoni
Tellervon muistolle
ja
rakkaalle tyttäreni
Jutalle lahjaksi
sekä
toivottavasti hyödyksi
kaikille lukijoilleni.

Kiitän kaikkia
hyviä ihmisiä,
jotka ovat tietäen
tai tietämättään
kanssani keskustelemalla
auttaneet
tämän kirjan
tekemisessä
ja samalla saaneet
minut pysymään
tässä elämässä.

HYVÄ LUKIJANI

Kello näyttää viittä elokuun 6. päivä vuonna 1993.

On vielä hämärää ja ulkona on elokuisen tapan aamumua, joka sitten ajallaan joko laskeutuu suoraan maahan rikastuttamaan uutta kasvua tai nousee ylös, tullakseen vasta jossain kauempana takaisin maan pinnalle.

Nukuin viime yönä peräti neljä tuntia, unia näkemättä ja levollisesti.

Nyt ajatus kulkee pitkästä ajasta selkeänä ja tahtoni mukaisena.

Tein itseni kanssa sopimuksen.

Päätin avautua ja purkaa tämän kirjan sivuilla tuntojani oman vaimoni kuoleman jälkeisen surun kokemisesta. Tuntoja, joilla ei ole aikaa ajoin mitään tekemistä älyllisen elämäni alueella, vaan jotka pursuavat kuin luonnontilainen, vaahtopäinen ja valjastamaton koski.

Välillä se koskikin päästää vetensä suvantoon, mutta lähtee sitten taas mahtavaan menoon yli kivien - kallioita väistellen kuohuen ja jyristen ja jälleen suvantoon rauhoittumaan.

Koen tänä aamuna päätyneeni tuolloisesta vellovasta Vitasta jonkinlaiseen henkiseen suvantoon, josta kyllä kohta taas voin ajautua koskea kulkemaan, mutta nyt päämäärästäni tietoisempänä.

Kirjoittaminen on minulle surusta vapautumisen riitti.

Istuttuani tovin kirjoituskoneeni ääressä mietiskelemässä ja kirjoittamassa on aurinkokin ehättänyt jo varsin korkealle. Aamun sumu on hälvennyt. On alkanut uusi päivä.

Elämästä on jälleen kulunut kaksi tuntia, jotka eivät kos-

kaan palaa, kuten eivät monet taakse jääneet vuodet, eikä hankään, jota tämän kirjan sivuilla muistelen, poismenoa suren.

Olen surrut jo kahdentoista pitkän pitkän kuukauden ajan.

Hyvä lukiani. Suruni ja suhteeni kuolemaan on hyvin hellävarainen.

En halua loukata luotani poistunutta, enkä vähimmäskään määrin pelästyttää Teitä. Tahdon vain auttaa ja rohkaista Teitä sekä itseäni surujemme kohtaamisessa.

Olen antanut tunteilleni vallan juuri siinä sävyssä kuin ne ovat itsessäni riehuneet ja sitten vain liikutellut sormiani, kirjoittanut aika ajoin kuin hurmoksessa.

Juttujeni oikeellisuutta en lähde edes arvailemaan. Siihen minulla ei ole pätevyyttä. On vain muistoja ja tunteita ja väkevä purkautumisen tarve.

Heittäydyn kosken vietäväksi, omien ajatusteni ja mielikuvieni kuohuihin, päätyäkseni kirjan viimeisillä sivuilla toivottavasti jälleen henkiseen suvantoon.

Kyllä noissa surun koskissa kulkiessa näköjään sallitaan myös pienet purot, jota voi nimittää vaikka kyynelvirroiksi.

Sinne se päättyy tuo aamun usvakin, suuren virran vietäväksi. Tässä kirjassa virta on elämänvirta, joka saa alkunsa kirkkaista ja puhdistavista kyynelistä.

Lukiessanne tätä, pitäkää huolta ja hellikää omaa suruanne, sitä joka on jo olevaa tai tulevaa. Antakaa tunteillenne valta, mutta pitäkää varanne. Jossakin vaiheessa suru on uittettava suvantoon. Se on rauhoitettava.

Kuolemasta, surusta ja tunteistaan pitää oppia puhumaan. Ne on kyettävä kohtaamaan tosiasioina, joille ei ole näköjään vaihtoehtoja.

Antakaa virran viedä. Edes hetken.

MUTTA

Eivät minun jalkani ole aina olleet kiinni maassa, eivätkä tuntoni tavanneet todellisuutta, sitä todellisuutta, jonka varassa jokapäiväinen elämä kulkee tasaisena, olettamieni tavanomaisuuksien tasolla.

Ennen tämän suruni kohtaamista olen kulkenut elämäni kuin hallaisen yön aikaansaaman matalan aamu-usvan pinnalla.

Katsokaapa vain tuota usvaa joskus ylhäältä päin.

Se on kuin peilityni vedenpinta, joka elää vaisua elämänsä, vähän aaltoillen, vähän paikkaa vaihtaen, vaan siinä se on. Todellisuus on sen alla ja sisällä, mutta minulta se tahtoo olla piilossa.

Ja nyt tuntuu kuin tuo aamu-usva lähtisi hienoisen tuulenväreän kuljettamana liikkeelle. Olen mukana ja etäännyin yhä kauemmas. Minne olen menossa. Kuka kuljettaa. Kuka panee käteni kirjoittamaan juuri tällä hetkellä näin.

”Oletko siellä vai missä olet, usvanko keskellä?”

Kyselen ja kyselen.

Kun Iso Kello pysähtyi ja elämänkumppanini elämä päättyi, alkoiko sillä hetkellä ajanlasku osaltani alusta? Palaanko lähtöruutuun vai alanko uudelleen tästä hetkestä?

Havahdun monenlaiseen epävarmuuteen.

Jos palaisin lähtöruutuun, voisinko olla varma, että se olisin minä, joka tähän elämän epätasaiseen menoon hänen kanssaan lähden? Mahtaisiko hän näillä kokemuksillaan, jotka mukansa ikuisuuteen vei, suostua kosintaani sanoa papin edessä ”tahdon”?

Luulen, että olisi varmempaa olla kokeilematta, sillä niin varmasti minä haluaisin hänet edelleen. Olisinhan tahtonut samanaikaisesti kuollakin. Sain häneltä rikkaan elämän.

Mutta ainahan ihminen voi kuvitella olevansa tätä elämää suurempi. Pilvilinnojen tekemisestä ei tuomita. Ei aina. Niiden hoitajaa vain aika ajoin muistutetaan omin avuin aikaansaadun rajallisuudesta.

ELOTULET SISÄLLÄNI

Sieluni maisemassa palaa mahtava roihu. Tunnen, että todellinen hengen kulotus on käynnissä. Mitähän tähän omaan ja takanani palavaan jää jäljelle?

Vaan ei hätää. Eihän kulkemani tie ole kovin leveä. Poltettu urakin on vain itseni levyinen. Tämä on lohdullinen tieto. Kyllä muillekin tätä poltettavaa raivosta riittää. Elämän ja kuoleman elotulilla.

On meidän kiirastuliemme aika - elokuu.

Näillä sivuilla elän hänen kanssaan vielä kerran - nyt elokuusta elokuuhun.

Käyn huikean taistelun tulen ja valon, toisaalta hiipuvan hiilloksen ja pimeyden välillä, mutta vaikeudet pitää voittaa.

ETSIN

Elokuussa vuosi sitten alkoi luopumisen aika.

Ajanlaskussa ja miksipä ei myös jokapäiväisessä elämässä vuosi on lyhyt aika. Minulle kulunut vuosi on ollut eletyistä pisin ja ehdottomasti myös raskain. Epätodellinen vuosi se on ollut, enkä tietenkään tiedä mitä on tulossa. Toivottavasti ajatukset ja teotkin seestyvät.

Monet itkut olen itkenyt sekä sisälleni että itsestäni ulos. Siitä olen onnellinen. Olen onnellinen, että olen uskaltanut vapaasti tunteilla ja antaa tunteiden pieksää. Henkinen minäni on saanut monenlaista tuuletusta ja apuakin olen huu-
tanut. Eniten kuitenkin yksin ja hiljaa ollen.

Ei toisen ihmisen jättämiä kauniita ja usein vahvasti elettyjä muistoja voi heti hukuttaa, ei edes kyyneliin. Enkä usko, että tarvitsekaan. Voihan yhdessä eletyn elämän kauneimmista hetkistä tehdä vaikka helminauhan, rukousnauhan, jota yhä uudelleen ja uudelleen on lupa tunnustella ja johon voi kerätä lisää helmiä, kun uudet muistot palaavat tajunnan piiriin.

Uskon, että samoja tunteita ja kokemuksia on monilla muillakin, meillä kaikilla, jotka jotain olevaa tai mennyttä suremme.

Kuolema ei ole ainoa, jonka kautta jotain kaunista ja tärkeää tässä elämässä menetämme, mutta kovin on raskas tuo kuoleman käsi, kun se sivaltaa. Ei sitä voi kokemukseksi noina vain sivuuttaa. Ei ainakaan, kun kuolema ottaa matkaansa lähimmän mahdollisen - täysipäiväisen elämänkumppanin.

En tiedä kuinka monta kirjaa tästä aihepiiristä on kirjoitettu En tiedä kuinka monta kyynelten huuhtomaa sanojen

virtaa on pantu juoksemaan omien tunteiden keventämiseksi ja toisaalta vaikkapa vain lievänäkin apuna muiden luettavaksi. Mutta eihän yksi lisänä pahaa tee, varsinkin kun kirjatut tuntemukset ovat taatusti omia.

Itselleni kävi tuolloin vuosi sitten niin, että en löytänyt sopivaa luettavaa etsiessäni vastausta kysymykseen ”kuinka saisin itseni henkisesti purkautumaan?”. Minkälainen keinojen valikoima olisi käytettävissä lukkiutuneiden pahanolontunteiden laukaisemiseksi?

Olisin halunnut tietää mitä muut vastaavaan tilanteeseen joutuneet ihmiset olivat tunteneet, kuinka he olivat pyrkineet henkiseen tasapainoon. Oman mieleni tasapaino oli todella koetteilla.

Sisälläni riehui hätä, jonka aikaansaaman epätasapainon olisin tahtonut palauttaa järjestykseen lukemalla kenen tahansa kirjoittamia mielipiteitä, joihin olisin voinut jotenkin samaistua, elää omat tunteeni jonkun toisen ihmisen jo kokeman kautta.

Mutta en löytänyt ainakaan sillä hetkellä eteeni tulleista kirjoista tämän tapaista apua. Mitä ilmeisimmin näistä asioista kirjoittaminen ei luonnu meille tavallisille sanankäyttäjille kovinkaan helposti, tai emme ole valmiita avaamaan oman sielumme syvimpiä onkaloita muiden nähtäväksi.

Kyllä minäkin kirjoja löysin, mutta niiden kaikkien taustalla oli ihmisen käyttäytymisen ja kuolemankin kysymysten ammattilaisia, joiden monisatasivuisista vuodatuksista puuttui silloisen tilanteeni kannalta mielestäni tärkein, kirjoittajan oman elämän kautta koettu selviytymisen ajatus.

Tällaisia kirjoitelmia en löytänyt, eivätkä lähimmäisen ikään kyenneet auttamaan, koska en osannut tai jaksanut kysellä. Syvä ja turhautunut tuska vain raateli.

Mistä löytyisi apu?

Toki olen ymmärtänyt ja tiedän, että jokaisella meistä on oma tiemme, joka näissä tuskan ja surun maisemissa on yksin ja omin avuin kuljettava. Myös silloin kun tuntuu, että tunteiden kiintiö maljassa on piripintojansa myöten täynnä ja usein valheellinen ja turha kuvitelma omasta kaikkivoipaisuudesta laantuu ehdottomaan ja täydelliseen avuttomuuteen.

Mutta vaikka jokaisella on oma tiensä, on aina jotain yhteistäkin. Se on tuo turhautuneen tuskan ja surun pohjavire, jota me joudumme oman elämänkehiksemme puitteissa käsittelemään.

Siihen tarvitaan selviytymisen malleja, jotka joko löytyvät muiden jo kokemina tai sitten ne on itse kehiteltävä.

Ulospääsy on kuitenkin löydettävä. Pakko on panna itsensä jotenkin peliin. On pakko työstää pahat tunteet pois, unohtamatta kuitenkaan elettyjen vuosien muistojen pysyvyyttä. Eivät muistot mihinkään häviä, eivätkä saakaan hävitä. Muistothan ovat kultaa. On vain kysymys niiden jalostamisesta tuon pois otetun rakkaan ihmisen jättämän muistikuvan arvoiselle tasolle.

Oma minäkuvani ja hänen jättämänsä rikkaat muistot on saatava elämään uudenaikaisessa parisuhteessa, mielikuvien kautta, vähitellen tiedostaen, että takaisin hän ei entisen kaltaisena enää koskaan luokseni palaa.

Tämän tosiasian hyväksyminen on ollut koko luopumisen ongelmallisinta osaa. Enhän minä ollut valmis hänestä

luopumaan, vaan joku muu, minulle vieläkin käsittämätön siihen pakotti.

Tällaista väkivaltaa on vaikea hyväksyä, mutta on kuitenkin opittava elämään annetuissa uusissa olosuhteissa keinolla tai toisella: lukemalla, seurustelemalla muiden ihmisten kanssa tai vaikkapa kirjoittamalla, kuten itse tässä juuri teen.

On toisaalta annettava ajan kulua, mutta aikaa ei saa päästää niskan päälle. Koko ajan on itse pyrittävä uusiin ratkaisuihin; omiin ratkaisuihin, sillä päivien ja kuukausien kuluessa ympäristö, kanssaihmiset alkavat helposti vierastaa samaa kärsimysnäytelmää. Heidän osallistumisensa etäännyttyä ja kääntyy sääliksi, joka niin helposti muuttuu-, minussa itsessäni koko ajan myötätuntoa odottavaksi itse-sääliksi, jolla ei ole mitään tekemistä todellisen ja terveen surun kanssa. Oikeutetusta surusta on tullut itsetarkoitus, epäaito ja todella vain säälin arvoinen.

Eihän se ollut tarkoitus. Eihän ollut tarkoitus, että suren itseäni, vaan häntä, josta olin joutunut luopumaan. Minun tulee kyetä edelleenkin käyttäytymään hänen arvoisellansa tavalla. Ei hän olisi hyväksynyt raukkamaista itsesääliäni. Ajallaan tapahtuvan terveen suruni hän ymmärtää. Ehkä hän ymmärtää sen juuri tämän yhden vuoden ajan, tässä muodossa.

Itken nyt suruni ulos.

”Itke mies, itke” on tämän surujeni koosteen nimi.

Suren, tuskailen ja kirjoitan.

Kirjoittaminen on selkiinnyttänyt tuntojani, jotka vielä vuosi sitten olivat varsin hajallaan, eikä vaihtoehtoja oman elämän jatkamiselle tuntunut löytyvän.

Tuossa vaiheessa opin vihdoinkin myös itkemään. Sitä en ollut vielä elämäni aikana joutunut näin todellisena kokemaan, mutta eihän tämä elämä voi todellakaan olla pelkkää päivänpaistetta. Päivää seuraa aina yö ja rikkoutuneen elämän hetkellä ei näköjään ole kovin suurta eroa päivän ja yön välillä.

Opin itkemään. Itkin menetystäni öin ja päivin. Kyllä sekin helpotti.

ITKE HYVÄ MIES

Itku on eräs tunteidemme purkautumisen tie, mutta vaikea, ainakin meille miehille, suomalaisille miehille. Miksi?

Sopii kysyä.

En tarkoita itkemistä ruumiinvamman tai vastaavan kohdatessa. Silloinhan kyllä helposti kyynel herahtaa silmäkulmaan, ”itku pääsee”. Niinhän siinä käy. Kolhitpa kehoasi miten vain: jalka poikki, haava päässä, sormet sirkkeliin. Näissä tilanteissa helposti sallitaan miehenkin kyynel, kunhan sitä muistaa höystää miehisen tunnon kohottajalla, ylettömällä kiroilun tulvalla.

Tulee kirotta, niin kyynelkin näyttää miehiseämmältä?

Vaan en minä tarkoita tätä itkua. Puhun miehisestä itkusta surun kohdatessa. Siinä elämäntilanteessa, jolloin tuon usein orvon miehen miehinen itsetunto on ilmeisesti kovimmilla.

Suomalainen mies ei perinteisesti herkisty näkyvästi, ei itke eikä avaudu. Ei aina edes parhaimmalle kaverilleen jos sellainen sattuu olemaan, kun ei elämän varrella ole tarvinnut eikä tullut hankituksi tuntevaa ystävää.

Meillä miehillä on jokin omituinen sisäänrakennettu pätemisen pulssi, joka sykkii ja ruokkii vähäistä ja väärää itsetuntoa, olematontakin itsetuntoa. Se ylläpitää näennäistä voimaa, joka saa torjumaan kaiken läheisen ja lämpimän. Se tukahduttaa pienimmänkin tunteen hippusen. Se pakottaa torjumaan kaiken, kaiken herkän ja varsinkin oman herkistymisen, jota avoin itku niin julkeasti edustaa.

Ja kun nyt olen mies, niin sanonpa vain, että voihan... ja sitten itken heikkouttani sisälle päin. Ettei vain kukaan näkisi. Ei edes hän, josta luopumisen surua itken.

Se ei saa tulla ulos, tuo tunteiden ilmaus.

Kuitenkin tiedän; olenhan ajatteleva ihminen, kuinka paljon se keventäisi, kuinka paljosta kuonasta itseni vapauttaisi.

Kuinka voisin oppia itkemään nyt, varttuneessa iässä. Vasta nyt, kun elämä kolhii toden teolla. Eikä haavoja synny kehon pintakudoksiin. Niitä syntyy sisälle. Ne ovat henkisiä avohaavoja, joiden paikkaaminen onnistuu vain tukahtuneita tai tukahdutettuja paineita purkamalla.

Ja tähän tarkoitukseen sopii, näin luulen tai vähitellen jopa tiedän, avoin itku. Miehin ja pelkkä. Raaka ja hilitsemätön.

Ei se ole heikkoutta. Se on vahvuus. Se on eräs lääke henkisen tasapainon säilyttämiseksi hädän hetkellä. Surun hetkellä.

Ei itku ole tietenkään ainoa lääke henkisiin haavoihin. Ei ole, mutta siitä vain niin harvoin puhutaan, että näen hyväksi juuri tässä yhteydessä mainita miehisen itkun ja jopa nostaa kirjani otsikoksi.

Varsinkin meille vanhan koulukunnan miehille itku on edelleen jonkinasteisen heikkouden ilmaus, jota ei saa tunnustaa eikä korostaa. Se on tehtävä enintään salassa ja yksin ollen.

Mutta antakaa hyvät miehet tunteilenne tilaa. Antakaa niiden purkautua myös avoimesti.

KÄSI SYDÄMELLE

Kun tämän kirjoitan, saatan joutua perisuomalaisen miesporukan, tämän aina ulospäin varmantuntuisen ja rehdin uskontokunnan vihoihin - vähän islamilaisten kuolemaan tuomitseman Salman Rushdien tapaan, mutta välipä tällä. Tappakaa vaikka, kunhan opitte purkamaan tunteenne reilusti ja miehisesti, vaimojanne tai lapsianne kolhimatta.

Koen oikeaksi juuri tämän kirjan otsikon mukaisesti uudelleen todeta: ”Itke mies, itke. Itket Sinä kuitenkin.”

Tämän tiedän käytännöstä. Olenhan näiden elämäni vuosien aikana tavannut monia miehiä ja miesryhmiä mitä erilaisimmissa tilanteissa. Aina se illan jossakin vaiheessa äiti jotenkin mieleen tulee, tai sitten vaimo. Kyllä me itkemme ja tunteilemme, mutta eihän sitä saa näyttää näille äideille, vaimoille, tyttöystävälle, ei varsinkaan omille lapsilleen, että mies on herkkä ja inhimillinen luontokappale siinä kuin nainenkin.

Käsi sydämelle suomalainen mies: Voitko tulla sanomaan minulle täysin vilpittömästi, ettet ole koskaan, et koskaan tuntenut mitään, et herkistynyt ja varsinkaan et ole itkenyt?

Älä vaan valehtele.

Saat kyllä nyt vapaasti kiroilla, mutta minä sanon kaikkien meidän puolesta, että jokainen suomalainen mies herkistyy ja itkeekin, myös aikuisiässä, kun tuska on kyllin suuri.

Eikä siinä ole edes mitään hävettävää. Kyllä minä saan tunteeni purkaa vaikka keskellä Läyliäisten kyläraitia tai Forumin edessä Helsingin Mannerheimintiellä. Kuka sen tulee kieltämään?

Eivät ainakaan lähelläni sillä hetkellä olevat vähän ajattelevat miehet, saatikka naiset, jotka tuossa tilanteessa vihdoon huomaavat, että tämä suomalainen jorppi olikin terve ihminen, lähimmäiseni.

Kyllä tuntuu hyvältä kertoa tämä kaikelle kansalle ja varsinkin suomalaiselle naiselle.

Voi meitä reppanoita vaihtamattomissa ”kalsareissa” ja likainen nenäliina taskussa, josko sitäkään. Ovathan ne kadetkin olemassa. Niillä mies pyyhkii nenän ja kyneleet, kalastaa, rakentaa ja ilmentää itseään. Se on miehen elämää. Ei nyt toki kaikkien, mutta kylläkin huomattavan osan.

Luopio olen, jos niin tahdot. Olen akkamainen mies, kaiken itkijä. Roviolle, roviolle, mutta...

Olenko?

Olenko varmasti? Tule kokeilemaan. Voit joutua itkemään.

Jälleen kerran.

Tätä edelleen lukemallakin saat siihen tilaisuuden.

Kun kättäni nyt sitten, oman kehotukseni mukaisesti, sydämelleni asettelen, häkellyn.

Kahden ihmisen yhdessä elämisestä tässä kirjoitan.

Tiedän, että rakas vaimoni salli minulle tunteiden ilmaisemisen, jopa selvän itkun, jos sellainen oli tullakseen jonakin vaikeana elämän hetkenä, mutta - sallinko minä hänelle riittävän tilaisuuden omien tunteidensa purkamiseen, omaa rintaani vasten, vai päättyikö se aina tai liian usein tokaisuun: ”Älä nyt taas. Älä pillitä. Eiväthän asiat sillä ratkea.”

Kun käsen itseäni purkautumaan, vaikka itkemällä, olisinko sallinut saman hänelle? Estinkö mahdollisesti hänenkin tunteidensa purkautumisen, peläten, että itsekin samalla herkistyn?

Nyt vasta ymmärrän näitäkin kysellä.

Voisiko olla niin, että mies on parisuhteessa ja yleisemminkin tällainen - tunteiden lukko? Saattaisiko tästä osin johtua yleinen ”henkinen pahoinvointi”, joka sitten purkautuu mitä merkellisimpinä ja epätoivoisinakin toimenpiteinä omaa perhettä ja muita ihmisiä kohtaan?

Voisiko mies myöntää tällaisen epäkohdan elämässään ja kuinka vaimon voimat riittäisivät vielä tämänkin miehisen ongelman selvittämiseen?

Toki kaikki ei tässä elämässä selviä vain tunteilemalla, mutta olisiko tähän toisaalta asiallisten asioiden ja toisaalta tunteiden vyyhteen löydettävissä jotenkin uusi tasapaino? Kuinka paljon turhaa kärsimystä itse kukin voisi vähentää pehmentämällä vaikkapa vain vähän omaa itseriittoista käytöstään, avautumalla edes hieman enemmän lähimmäisilleen, antamalla tunteiden ryöpsähdellä edes osittain siihen tapaan kuin tämän kirjan sivuilla antaudun tekemään ja nytkin vasta, kun hätä on aikaisempaa lähempänä.

Vai pelkääkö todella, että joku on heti valmis käyttämään ”heikkouttani” hyödykseen, ampumaan vasamansa pehmeään kylkeeni? Vai pelkääkö vain omia kuvitelmiani? Eihän minua normaalioloissa voi mikään loukata tai tuhota, ellen itse tahdo.

Nyt yksin jäätyäni minun on pakko oppia uskoutumaan yhä enemmän muille, niin sanotuille ”vieraille” ihmisille. Se on kova mutta avartava haaste. Miksi en olisi voinut tehdä tätä jo hänen eläessään?

Kyselen. Kyselen.

Pitääkö kaikki tässä elämässä aina todella oppia ”kantapään kautta”?

Eivätkö esimerkiksi isät millään voisi nyt vihdoin opettautua toimimaan sekä pojillensa että tytoillensa jotenkin uudenlaisen miehisen elämäntavan malleina, sallimalla itselleenkin terveen tunne-elämän itkuineen ja vieläpä surun kyynelin?

Minulla ei tätä estettä enää ole. Sen olen oman kantapäätäni ja suruni kautta vihdoin raskaasti oppinut, koko elämäni kannalta ehdottomasti vain liian myöhään.

Itseäni minä moitin, en vähääkään muita tai häntä, joka oli itselleni aina kuin avoimen ja tunnekylläisen elämän päivänpaiste, vapautunut ja vahva.

Miksi me miehet pakotamme nämä naisemme ja lapsemme aina sanomaan, että olemme oikeassa, vaikka olisimme kuinka väärässä, jopa tunteinemme.

Äidit ja vaimot, ohjatkaa meitä sittenkin hyvää tarkoitavia köntyksiä elämään oikein, mutta tehkää se hellävaraisesti. Tämä on miehen tuntojen arinta elämän aluetta, ja haavoittuvinta, ainakin suomalaisen miehen.

Ja älkää nyt vaan hyvät naiset, ikäryhmästä ja sosiaalisesta taustasta riippumatta, taas sanoko, että olen väärässä. Minähän olen oikeassa? Eikö vain?

KUINKA YHTÄKKIÄ KAIKKI TUNTUUKAAN NIIN VAIVATTOMALTA, TAI SITTEEN EI

Eilinen päivä kulki vauhdikkaasti. Kirjoitin ja kirjoitin. Selasin puolen vuoden aikana syntyneitä juttuja. Panin niitä uuteen järjestykseen yhtäjaksoisesti runsaan kahdentoista tunnin ajan, aamun kello viidestä lähtien.

Illalla, pimeän jo tultua pysähdyin ihmettelemään. Miksi nyt yhtäkkiä näin kovasti ahkeroin?

Mitä on tapahtunut?

Tiedän, että kirjani on saatava valmiiksi. Itse asettamani määräpäivä on elokuun 25. - sama kuin hänen kuolinpäivänsä vuosi sitten, mutta joku muukin vauhdittaa.

Hiljennyn aamuauringon hiipiessä hitaasti metsän reunan yli.

Mietiskelen ja sitten yritän mahdollisimman hiljaa kuiskata sinne jonnekin - ”Oletko siellä Tellervoni? Sinäkö annoit käsilleni käskyn? Sinäkö panit aivoni yhtäkkiä järjestykseen ja käyntiin? Sinäkö jälleen kerran annoit minulle sen vihoviimeisen luvan?”

Vastaamattakin tiedän, että olet juuri nyt mukanani. Me teemme yhdessä valmiiksi tämän itkujen ja surun kirjan, ja Juttakin auttaa meitä. On vielä pari viikkoa aikaa.

Olemme palanneet viime vuoden elokuun kolmen viimeisen viikon rytmiin ja elämme mielikuvieni kautta sen uudelleen. Elämme uudelleen nuo viikot, palaamme vuosi-

en taakse varhaisvuosiimme ja myös tämän oman ja yksinäisen viimeksi kuluneen vuoteni kokemuksiin.

Tiedän nyt, että olet mukana. Tulen kohta jälleen käymään haudallasi. Kuiskailimme lisää. On tulossa niin kaunis ja aurinkoinen päiväkin. Aamun usvakin meni jälleen menojansa. Sanoi menessään palaavansa huomenna.

Sopiihan se. Onhan jälleen kesän loppu.”

Kävin haudalla ja vein tulipunaisen ruusun tuosta mökkimme ikkunan alta, hänen itsensä istuttaman. Sekin oli niin herkän pehmeä ja kaunis.

Voi kuinka onkaan ikävä tätä ihmistä.

Etelä-Hämäläinen pitäjä Loppi ja sen kylä Läyliäinen Uudenmaan läänin rajan tuntumassa oli hänen omin ympäristönsä. Synnyinsija ja myös viimeisen lähdön paikka

Tellervoni syntyi tässä kylässä, pienen mäen kumpareen päälle rakennetussa talossa, turvallisten vanhempiensa huomassa. Täällä hän syntyi ja täältä hän lähti viimeisen kerran.

Vaan ei hän tullut tähän elämään vain syntymään ja siitä eleettömästi poistumaan. Ei. Kyllä hän eli kokonaisen elämän, johon minäkin sain tietystä vaiheesta tulla mukaan ja elää rakkauden rikastamat lähes neljäkymmentä vuotta.

Mutta nyt istun yksin tällä samalla mäellä ja näppäilen surun ja haikeuden kyllästämiä sanojani paperille.

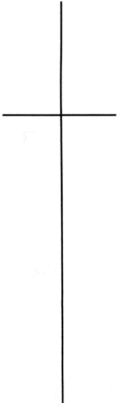
Tämä matala, jyrkkäreunainen mäki nousee ikivanhasta hämäläiskylästä, suorastaan kylän muodostaman taloryhmän laidasta. Mäki on ollut kauan asuttu mäkitupalaisalue. Oli timpureita, kelloseppiä ja suutareita. Ammattilaisia, jotka tiesivät paikkansa tässä maassa. Heillä oli kyselemättä varmat juuret isänmaassansa. Siitä syntyivät myös tiheät ja luontevat ihmissuhteet, joiden hallintaan ei mikään koulutuslaitos kykene opettamaan. Ihminen oppii ne elämällä tässä luonnollisessa ympäristössä. Eikä se tapa elää unohtunut häneltä näköjään missään elämän vaiheessa.

Tältä mäeltä, jonka nyt ylittää tienvarren talon mukaan nimetty Toivolantie, ja jonka virallinen karttanimi on Soltinmäki toisen lähitalon mukaan, ja jonka hän, tämä rakas Tellervoni aina nimesi Mataramäeksi sen kukkaloiston mukaan, tältä mäeltä minä hänet sain ja tälle mäelle myös palasimme, hänen juurillensa - etsimään Helsingin Munkkiniemessä elettyjen vauhdikkaiden kaupunkivuosien jälkeen maan läheisyyttä ja niitä oikeita ihmisiä.

Vaan toisin kävi. Olimme myöhässä. Hänen elämänsä päättyi omalla mäellä juuri sillä hetkellä kuin olisi ehkä parhainta ollut. Juuri kun hän olisi saanut olla vapaa elämään.

Elokuussa eivät matarat enää kukkineet. Hän oli ehtinyt ne jo nähdä. Alko pimeä ja pitkä syksy.

Katselen tuota valokuvaasi ja sitten tätä ilmoitusta.
Eihän meille näin pitänyt käydä.

Rakkaamme
Tellervo Alma Tuulikki
EHDR
o.s. Laine

s. 22. 2. 1927 Lopella
k. 25. 8. 1992 Kanta-Hämeen
keskussairaalassa

Kaivaten
Karl
Jutta
Ritva perheineen
Niilon perhe
ja muut omaiset ja ystävät

Rakas, rakas, rakas

Tellervo siunataan Lopen siunauskappelissa lauantaina 12.9.1992
klo 12.00, minkä jälkeen muistotilaisuus Lopen Isossapapilassa.

Olit liian elinvoimainen ja kaunis kuolemaan.

Mutta väistämättä päivää seuraa yö
ja pimeää yötä päivä.

Kesää syys ja sitten uusi kesä.

Talveahan ei ole.

Otan hänet lähelleni.
Pitelen kuin ikuista kesää.
Hän on aina minussa.
Hän, ikuinen kesäni.
Valo, jota suurempaa
en voi saada.
Hän ja hänen rakkautensa.

MUTTA SYÖPÄ VOITTI

Juuri kun kesä taittui syksyksi, taloon tuli suru.

On outoa jäädä yksin neljäkymmenen vuoden jälkeen. Yksin monine mietteineen ja aluksi suorastaan ilman mietteitäkin.

Viimeiset kolme vuotta olivat olleet jo kyllin vaikeita. Vaikeimpia tietysti hänelle, jonka elämää syöpä vähitellen, vaihe vaiheelta tuhosi.

Kolme kovaa leikkausta, solumyrkkykuurit, sädehoito ja vaikka mitä hirvittäviä asioita. Ne olivat jokapäivää, jonka kanssa hän joutui viimeiset vuotensa elämään.

Ehkä kuitenkin kaikkein raskainta oli epävarmuus. Epävarmuus siitä, onko syöpä, joka alkoi uuden elämän lähteeltä kohdusta ja munasarjoista, onko se saatu pysähtymään. Näin myös aika ajoin kävi. Ainakin lääkärit antoivat ymmärtää. Eikä näitä ammattilaisten arvioita ole mitään syytä epäillä.

Tuli taukoja. Muutaman kuukauden jaksoissa ja sitten taas kuin salamana kirkkaalta taivaalta; epätoivo. Oli tehty uusi löydös. Ja taasen uusi ja uusi. Kunnes hoitojen mahdollisuus kaventui. Ei voitu leikata. Jo rampautunut keho

ei enää kestänyt solumyrkkyjä. Sädehoitoakin oli annettu enimmäismäärä.

Vielä kolme viikkoa ennen kuolemaa ajoimme Lopelta, asuinsijoiltamme Hämeenlinnaan sairaalaan, toivorikkaina. Olisiko riittänyt jälleen kerran verensiirto vai voitaisiinko vielä kerran leikata se paha pois. Lopettaa syövän alituinen hyökkäys.

Vaan eipä enää onnistunut. Vielä kerran tehtiin leikkaus, mutta muuta ei ollut tehtävissä. Ei edes vatsan toimintoja helpottavaa avannetta. Senhän me kaikki tiedämme, mikä se on. Ehkä jonkinlainen viimevaiheen pelastus.

Mutta ei mitään.

Vielä kolme kohtuuttoman pitkää ja rasittavaa viikkoa samassa sairaalan sängyssä, letkuissa. Yksi antamassa ravintoa ja kaksi päästämässä erilaisia mahan nesteitä pusseihin.

Hentoa, hentoa keskustelua ja odotusta. Mutta ei vielä-kään lopun odotusta, vaan ikuista toivoa jostakin käänteestä parempaan. Odotimme päivää, jolloin voisimme elää jälleen yhdessä.

Vaan ei.

Kaikkiaan neljä kärsimyksen täyttämää vuotta hän jaksosi. Ulospäin iloisena ja täynnä elämää. Muutto Helsingistä maalle. Kukkaistutuksia. Kesken Tampereella tapahtuneen sädehoidon, hänen elämänsä viimeisenä keväänä, matka Tampereelta Helsinkiin noutamaan televisiolähetyskesä ojennettua Jussi-kunniakirjaa ”elämäntyöstä elokuvan hyväksi”. Vierailuja. Muiden ihmisten tapaamisia. Hänen omaa elämäänsä sairauden varjossa. Paljon tapahtui. Viimeinen kevät ja kesä kuin suurta elämän satua.

Varmasti raskaita vuosia toivon ja epätoivon rajamailla.

Neljä pitkää vuotta ja sitten vielä viimeiset kolme viikkoa. Sitten ei mitään. Vain helpottava ja kaiken kärsimyksen päättävä kuolema.

Jäimme tyttären kanssa kahden. Perhe oli reväisty hajalleen.

Ja siitä luonnonjärjestelmän mukaisesti seurasi, että jäin yksin. Kiinteä parisuhde oli päättynyt jatkuakseen jossakin tuonpuoleisessa, josta meillä on vain varsin kuvitteellinen käsitys, asiallista ymmärrystä ei ollenkaan.

AIVOJEN HUUHTELU

Kuten alussa totesin, pari kuukautta hänen kuolemansa jälkeen päätin yhtäkkiä ryhtyä jälleen lukemaan, kävelin nykyisen asuinkuntamme Lopen pääkirjastoon ja sitten myös Läyliäisten kylän sivukirjastoon. Molemmissa oli tarjolla paljon hyviä kirjoja. Etsin jotain kuoleman tapahtuman ymmärtämiseen liittyvää.

Luin useita, mutta pian huomasin, että en löytänyt etsimääni, enkä myöskään myöhemmin muistanut lukemastani juuri mitään. Mitähän oli tapahtunut? Teksti vain omituisesti soljui silmiäni edessä ja näkyi hänen kasvojensa läpi. Ne kasvot olivat siinä koko ajan, tekstin ja minun välissä. Hän oli läsnä.

Mietin kumpiko niissä kirjoissa puhui, kirjoittaja vai alitajunnassani edelleen vahvasti vaikuttava rakas vaimoni. En tiedä. Kuoleman kokemus oli vielä liian lähellä.

Varmasti lukemani kuitenkin jotain jälkiä jätti, mutta mitä? Sitä en todella tiedä. Ehkä osa tuolloin luetusta talletui jonnekin muistini lokeroihin ja purkautuu nyt, lähes

vuoden kuluttua myös tässä, jonakin tämän henkisen palapelin osana.

Tai valtaosaltaan, näin silloin yksin ollen ja itsekseni mietin, tämän pikalukeminen toimi kuin aivojeni huuhteluna. Tunsin, että uusi tieto, jonka kirjoista sain, kulki suoraan pääni läpi vieden mukanaan aivoistani sellaista turhautunutta kuonaa, jota siellä ei tarvittu. Tarpeettoman ja ahdistuneen aineiston paikalle piti saada tilaa, johon hänen muistonsa voisin oikeammin sovitella. Sanoisin päivä päivältä terveemmin.

Viisaiden kirjojen lukeminen päättyi tuossa vaiheessa siihen. Palikat elämäni pelipöydällä olivat epäjärjestyksessä, eikä se elämänlankakaan ollut pitävyydeltään kovin keuhuttava.

Mutta jatkuva samoissa asioissa turhautuminen ei saanut jatkoa. Ei. Kyllä näitä uusia tunteiden huuhtelujärjestelmiä piti kehitellä. Täytyi ainakin yrittää ryhdistäytyä, vaikka se kuinka raskasta olisi. Emme me vähällä luovuta ja jos luovutamme, niin mitä me sitten enää muistelisimme, mitä surisimme. Siihenpä kuolisimme itsekkin. Eikä ainakaan minulla ole valtaa mennä Luojaani luoman aikataulun edelle.

Ryhdyin kirjoittamaan.

Tahdon kuitenkin tehdä selväksi, että en ole kirjoittaesani minkään laatuluokan surutyön ammattilainen. En ole sosiologi, psykologi, psykiatri tai pappi, saatikka kirjailija. En ole koskaan joutunut paneutumaan surun olemukseen ammattimaisesti ja koulutuksen kautta. Olen tavallinen elämää kokenut maallikko, jonka ovesta suru käveli sisälle kuoleman perässä ja jolla on tavaton sanomisen tarve.

Surun kanssa piti oppia elämään.

Mutta ehkä me kaikki olemme näissä kuoleman kysymyksissä tavallaan maallikoita, myös ammattilaiset, sillä harvalla meistä on sittenkään kovin omakohtaista tuntumaa kuolemaan. Tämän äärimmäisistä äärimmäisimmän koettelemuksen edessä me olemme hyvin yhdenvertaisia.

Yksin ja yllätettyinä. Yksin on tämän surutyön joutunut tekemään myös rakas tyttäremme, jolle äidin ja elämässä ehkä läheisimmän naisen menetys on ollut varmasti kova koettelemus. Tunnen ja vaistoan, että suru hänessä on. Sen laatua en vain kykene erittelemään edes oman suruni tavoin. Voin toki vaisusti lohduttaa ja yrittää olla mahdollisimman lähellä. Tavallaan olla käytettävissä, jos...

Liikun näissä muisteloissani myös aika ajoin varsin lapsenomaisella tasolla, sillä koen, että asiat, jotka nousevat pintaan ja antavat virikkeen muistella mennyttä, lähtevät samasta mielikuvamaailmojen herkkyydestä, jolla pieni lapsi ympäröivän elämän kokee ja asiat havainnoi. Olen heittäytynyt tunteideni vietäväksi, ilman minkäänlaisia elämäkokemuksen sanelemia keinotekoisia estoja. Koen, että vain näin voin vähitellen rakentaa itselleni uuden aikuisuuden, johon toisen ihmisen kautta tiiviisti elettyjen vuosien jälkeen on pakko asettua.

Eli, jos kertomani alkaa jossain kohdin tuntua liian pieneltä, niin hyvä, sillä uskon, että meille jokaiselle olisi joskus hyväksi pysähtyä ja miettiä näitä luontomme pieniä suuria asioita ja nähdä itsemme oikeassa mittakaavassa ja suhteessa luomakuntamme kokonaisuuteen.

Sekin helpottaa.

YKSIN

Mitä kaikkea menetin tuona elokuisena iltana vuosi sitten? Yhä uudelleen ja uudelleen vastaan: Menetin vaimon, elämäni rakkaimman elollisen olennon. Menetin ihmisen, joka ilman huomattavia ehtoja oli heittäytynyt koko elämällään minun vietäväkseni. Eikä se vienti aina ollut kovin tasaista. Oman rosoisen elämäni rinnalla kulkeminen vaati varmasti ajoittain kovaakin ponnistusta.

Tähänkin havahdun vasta nyt. Vasta nyt, kuljettuani näillä maailman turuilla yksin vain vuoden, huomaan kuinka paljossa hän minua suojeli, kuinka paljon rakkauttaan antoi yhteisen elämämme tasapainottamiseksi.

Oma elämäni on kulkenut vuoden törmäyskurssilla. Näen, että kaikki se minkä ei koskaan pitänyt omassa elämäkulussani päästä pintaan, on ollut esillä. Toimin kuin koulupoika. Henkisesti revin, rikon, kiellän, kiistan ja loppujen lopuksi tällä tavoin sisäisesti rikkinäisenä tuhoan itseni ja ympäristöni. En ole oma itseni. Tai sitten olen?

Hän ei ole sanomassa mikä on oikein, mikä väärin ja muita ihmisiä minä en kuuntele tai jos kuuntelen, en usko. Vain hänellä oli oikeus olla oikeammassa kuin minä. Olen yksin ja ymmärtämätön.

Korvissani on viimeisten kuukausien ajan kuulunut toistuvasti myös kevyt kuiska. Se kuuluu sairaalan vuoteessa riutuvan pienen ja hyvän ihmisen suusta. Miltei viimeiset sanat. ”Rakastan sinua kuitenkin”. ”Kuitenkin” askarruttaa.

Miksi hän lähes viimeisillä voimillaan sanomassaan rakkauden tunnustuksessa lisäsi tuon sanan ”kuitenkin”? Mitä kaikkea siihen jäi sisältymään? Miksi hän oli ehdollinen?

Vai oliko hänen tarkoituksensa vielä viimeisillä voimillaankin ilmaista hänelle tunnusomainen kaiken sovituksen sanoma? Vai oliko tuo kaunis ja kiltti enkelini tuossa sairailan vuoteella saanut Luojaltamme sanoman minulle tuotavaksi?

Ehkä hän, samalla kun pyrki vielä kerran poistamaan välitämme kaiken maailman synnit, tahtoi vapauttaa minut myös tulevaan elämään. Mitä se sitten lieneekään?

Nyt kuukausien kuluttua kysyn: ”Tellervoni, annatko luvan tulkita nuo kauniit pehmeästi kuiskaamasi sanat ”rakastan sinua kuitenkin” itselleni myönteisinä. Minun on pakko jatkaa tätä elämää. Itse en ole tätä tahtonut. Se on jostakin muualta käsketty.”

Huudan tämän yksin, yksin täällä ennen niin yhteisessä kodissamme: ”Anna Tellervo anteeksi. Anna minun elää loppuun oma minulle käsketty elämäni. Voinhan joutua kulkemaan vielä monta ankeata vuotta ilman sinun hyvyytäsi, ilman sinulta saamaani syvää rakkautta.

Annathan?

Yritän ymmärtää mitä Sinä olisit tahtonut tässä ja nyt. Juuri nyt ja joka päivä.” Ja jälleen näen hänet. Nopeana muistikuvien juoksuna elän hänen kanssaan elämämme yhteisiä kokemuksia. Näen hänen kovin rakkaaksi tulleen ja hänelle omintakeisen hymynsä ja kuulen äänekkästä naurua karttavan sydämellisen lämpimän hyvänolon hyrähdysten.

Tahdon nähdä ja kuulla hänet aina yhtä iloisena ja elämänmyönteisenä kuin silloin vielä vuosi sitten.

Näinhän se elämä mennä keinuttelee päivästä päivään, aallon harjalta toiselle tai - niinkuin mieleeni tulee kuva keinulaudasta, jonka päästä päähän juoksen. Kun olen siellä laudan maan läheisellä tasolla kipitän toivorikkaana ylempänä olevaan päähän, vaan mitä hetken kuluttua selkäni takaa löydän, siellähän se korkeampi taso onkin. Etsin tasapainoa. Näinhän ne mielialatkin vaihtelevat. Nyt olen vuosien takana ja sitten jälleen tässä päivässä.

Pinnistän ja pinnistän. Rakentelen pilvilinnoja. Annan mielikuvien kulkea.

TÄMÄ HYVÄ IHMINEN SURUNI SISÄLLÄ

Lopen Läyliäisillä minä en häntä tavannut, vaan Helsingissä. Osuin jonkin johdatuksesta samaan työpaikkaan. Yhteinen työnantajamme oli Fennada-Filmi, entinen Feno-Filmi, jota hän oli maalta kaupunkiin muutettuaan palvelut jo pari vuotta. Elämämme polku alkoi rakentua tuona toukokuisena aamuna, jolloin kävelin Fennadan käytävää toimitusjohtajan huoneeseen ensimmäistä työsopimustani solmimaan. Tulin suoraan sotaväestä tähän dipl.ins. Mauno Mäkelän ja hänen kolmen veljensä johtamaan elokuvan monialaiseen perheyhtiöön, joka jo silloin jokaisena päivänä suorastaan henki tänään niin mahdottomasti kaivattuja inhimillisen työympäristön sävyjä. Työyhteisö, viitisenkymmentä työntekijää toimitusjohtajasta pieninpään tulokkaaseen, oli todella ihmissläheinen.

Omalla kohdallani tuo ihmisen läheisyys tietysti korostui yrityksen silloisen kassaneidin, tulevan vaimoni läsnä olosa. Siellä me kaksi nuorta ja ujoa ensin ilmeisesti vain

havaitSIMME toisemme. Näinhän se sitoutuminen toiseen ihmiseen alkaa, muuttuakseen kiintymykseksi, rakkaudeksi ja koko elämän täyttäväksi läheisyydeksi, jolla ei pitäisi olla loppua.

Koskaan eivät kuitenkaan hänen siteensä ja yhteytensä katkenneet lapsuus- ja nuoruusvuosien lähipiiriin. Oman kylän Soltin Raili (Mustajoki) ja Irja (Loponen), Rekolan Sirkka (Laurila) ja lähiasumusten Suomelan Ritva (Niemi), Peltomäen Margit (Numminen) ja Jauhiaisen pojat tulivat hänen kauttaan itsellenikin vuosien varrella tutuiksi.

Soltin Raili oli ehkä läheisin tyttöystävä täällä omalla paikkakunnalla Läyliäisissä, vauraan maalaistalon perijätär ja emäntä. En muista yhtään käyntiä Läyliäisissä, etteivät-kö juuri nämä ihmiset tavanneet ja kyllä he puhelintakin käyttelivät.

Maallemuuttomme jälkeisenä keväänä, vähän runsas vuosi ennen kuolemaa, Raili kävi miehensä kanssa tupaan-tuliaisissa ja toi kaksi viinimarjapensaansa alkiota, punaisen ja mustan.

Oliko se ennemerkki?

Punainenhan on rakkauden väri ja musta, se on ainakin minulle kuoleman väri, surun väri.

Kyselen Raili, joko tuolloin vaistosit jotain tapahtuvaksi? Halusit ilmoittaa rakkautesi, mutta samalla vaistosit jotain muuta.

Samana keväänä toinen lapsuuden- ja lähiystävä, kylän toisen suuren talon perijätär ja emäntä, Rekolan Sirkka, joka oli tavattomasti odottanut Tellervoni paluuta kotiky-lään, antoi hänelle joukon mansikantaimia, kymmenkunta niitä oli. Nekin ovat punaisia marjoja, rakkauden värisiä.

Tiedätkö mitä Sirkka?

Viimeiset mansikkansa hän itse poimi ja söi sairaalaan lähtömme aamuna, kolme viikkoa ennen kuolemaansa.

Hän näytti onnelliselta. Teit hänet viime hetkillänsä onnelliseksi kauan kaivattujen oman maan mansikoiden myötä.

Eikä Tellervokaan ollut jättänyt vastalahjojaan vakan alle.

Näillä pikku tapahtumilla kurottiin umpeen aikajanaa lapsuudesta tähän päivään, eletyn elämämme päätepisteseen.

Voi kuinka rikkaasti ja suurella rakkaudella nämä ihmiset vaalivatkaan ihmissuhteitaan. Siinä olisi ollut paljon oppimista.

Nyt tuntuukin, että koko hänen elämänsä kulki muiden ihmisten huomaamisen kautta. En minä yksin häntä rakastanut.

Erityisen hellän huolenpidon hän suuntasi jo varhain leskeksi jääneeseen äitiinsä, josta tuli myös minulle ja pienelle tyttarellemme Jutalle rakas ”mamma”. ”Laineen mamma”, Alma Aleksandra Laine, tunnettiin omassa kylässä Läyliäisillä ja myöhemmin Helsingin Munkkiniemessä, jossa tämä upean sydämellinen kansannainen eli elämänsä viimeiset, lähes kolmekymmentä vuotta, 92 vuoden ikään, perheemme täysivaltaisena jäsenenä.

Eikä hän toki unohtanut jo ajasta poistunutta isäänsä, Kalle Vihtori Lainetta, Lopella tunnettua kunnanvaltuutettua ja lautamiestä. Ei toki.

Jotenkin arastellen ajattelen kuinka ainutkertaisen tasa-painoinen oli tämä omalleni läheinen perhepiiri. Äiti, isä,

sisar Ritva, veli Niilo ja sittemmin näiden perheet sekä edelleen kymmenlukuinen serkkujen joukko. Kaikkia hän jaksoi jatkuvasti muistaa, eikä vain muistaa vaan myös aivan luontevan käytännöllisesti pitää heistä suoranaista huoltakin.

Pienillä asioilla hän sen ihmisen läheisyyden ja rakkauksen sai aikaan.

Muistan kuinka hän kihloissa ollessamme valmisteli kappioitaan. Niinhän niitä silloin ainakin nimitettiin, liinavaatteita tulevaan kotiimme. Oli lakanoita, tyynynpäällisiä ja vaikkapa pyyheliinoja. Niihin tarvittiin kirjailu, nimikirjaimet, joiden kautta ne olivat hänen omiaan ja siirtyivät yhteiseen talouteemme hänen tuomisinaan.

Sain piirtää nuo silloin ja vieläkin ihmeelliset kirjaimet ”TL”, Tellervo Laine ja niiden koristeeksi tulevat koukerot ja hän kirjaili, käytti suurella taidolla neulaa ja lankaa.

Viimeiset uneni tällaisten vuodevaatteiden sisällä nukuin pari viikkoa sitten. Käytön jälkeen pesin ja talletin muistoksi nämä nelisenkymmentä vuotta vanhat arvokkaat esineet. Oleellista oli kuitenkin se, että hän oli uskonut minulle tuon suuren tehtävän, nimikirjaintensa muotoilun.

Vasta nyt osaan tämänkin pienen ja kodikkaan tapahtuman arvostaa täysimääräisenä.

Niin se yhteinen parisuhteemme alkoi ja jatkui. Yhdessä ja vähäeleisesti. Tällaisiahan meidän rakkaat naisemme ovat. Pienistä asioista he rakentavat meille suuren elämän, jos vain huomaamme ja ymmärrämme, me miehet.

Paljon oli hänen ympärillään hyviä ihmisiä, joita hän rakasti. Sellainen ”rypäle” olivat myös tyttöystävät maalta

kaupunkiin muuttamisen jälkeisiltä lähivuosilta. Ihmisiä nyt jo kohtuullisessa iässä. Nykynimillä Sylvi Pöyry, Sinikka ”Sini” Poussa, joka juuri myös menehtyi syöpään, Raili ”Rallu” Lantto, jo vuosia Ruotsissa naimisissa ollut ja Annikki ”Pomppe” Hakavuo sekä monet monet muut.

Tietysti jokainen meistä voisi luetella koko joukon itsellemme tärkeitä ihmisiä, mutta, eivät esimerkiksi omat siiteeni muihin ihmisiin ole olleet näin lämpimästi toisiinsa sidottuja. Se oli jokin kummallinen ja itselleni vieläkin käsittämätön ihmissuhteiden ilmasto, jonka hän aina ympärillensä synnytti.

Toki joukossamme on monia muitakin, samalla tavoin herkästi ympäristönsä kokevia, mutta minulle hän oli läheisin ja hänet tunsin parhaiten.

Enhkä jokin selitys tähän löytyy edellisillä sivuilla maalaillemastani kyläyhteisöstä ja hänen omalta Mataramäeltään. Siellä hänet synnyttänyt äiti sekä hänen omat ihmisyhteytensä olivat saaneet rikkautensa, heidän omilta juuriltansa, vaatimattomissa puitteissa elettyjen vuosien oikealla tavalla nöyrästä, mutta vilpittömän suoraselkäisestä ja avoimesta toisten ihmisten huomioon ottamisesta.

En usko, että edes hänen lähes viimeisin uusi ihmissuhteensa, lähin naapurimme Mervi Korpela, on kanssani eri mieltä.

Mervi on pitäjämme vauhdikas pitokokki, jolla on lemmikkeinään koira, kissa, kolme kalkkunaa, parikymmentä hanhea, kaksi possua, pari lammasta ja - hyvä mies.

Sekin ihmissuhde syntyi hetkessä ja ainakin näennäisen vaivattomasti ja tuntui syvenevän pian vapautuneeksi ystävydeksi.

Tämän hänen ympärillään leijuneen, näkymättömän ja omituisen harsomaisen ihmisläheisyyden sisäpiirissä olemisen ihanuuden tuon kuoleman kautta menetin, ja menettivät monet muutkin. Menetimme rakkauden, joka hänestä aina säteili.

Tähän kytken myös muistuman taulusta, joka riippuu seinällämme. Sen hän oli saanut lahjaksi tai palkkioksi takavuosien erikoislaatuselta erakolta, taiteilija Ilmari Huitilta. Tuo herkkä taiteilija, kuvantekijä oli tahtonut tytön malliksensa. Oli kaiketi nähnyt toisessa ihmisessä aistittavan herkkyyden. En tiedä syntyikö kuvaa Tellervostani Ilmari Huitin käden kautta koskaan, mutta saatan kuvitella, että johonkin kuvalliseen tuotokseen tuokin tapaaminen on sävyjä antanut.

Lahjaksi saatu synkeän syvä ja tummasävyinen metsälampi Heratus Läyliäisillä on riippunut asumustemme seinillä nyt lähes neljänkymmenen vuoden ajan ja muistuttaa jälleen eräästä minulle tavallaan käsittämättömän herkästä ihmissuhteesta.

Mitä Ilmari Huitti hänessä näki taiteilijan herkän siveltimen kautta tallennettavaksi?

Sitäkö näkymätöntä, jota me vähemmän havainnoivat ja aistejamme käyttävät ihmiset emme tunnista?

Sekö minuakin nyt hänen kuolemansa jälkeen pakottaa kirjoittamaan? Häinkö minulle nämä sanat antaa? Panee minut juuri tässä ja nyt muistelemaan?

Hän oli hento ja herkkä ihminen, mutta samalla myös henkisesti vahva ja kokonainen.

Hänen henkistä minäänsä minä kaiken muun ohella kunnoitin ja sitä myös erityisesti rakastin.

Hän rakasti kirjoja.

Tässä muistikuva varhaisimmilta vuosiltamme.

Hän asui silloin Helsingin Katajanokalla, alivuokralaisena pienessä huoneessa, jonka kalustona oli sänky, pieni sohva, sydämen muotoinen pieni sohvapöytä ja seinillä kirjahyllyt: runoja, muistelmia, tietokirjoja ja ihmisenä olemisen kummallisuuksia käsitteleviä teoksia. Valtaosa näistä kirjoista on pysynyt mukanaamme asumistemme eri vaiheissa tänne Läyliäisten kylään saakka. Koskaan hän ei tahtonut kirjoistansa luopua. Ne olivat osa häntä. Siellä vilhtelevat nimet: Väinö Linna, Kalle Päätalo, Edvin Laine, Lasse Pöysti, Hannu Leminen ja monet monet muut. Ihmisiä, ystäviä, työtovereita ja perhetuttavia monien vuosien ajalta. Heillekin hän oli läheinen. Kaikille tuntemilleen ihmisille.

Väinö Linnan kohtasimme viimeisen kerran Tampereen lähellä Pikolinnan sairaalassa. Olin ollut tapaamassa vaimoani, joka tuossa vaiheessa oli sädehoidossa. Kun kävelin talosta poistuakseni sairaalan ulko-ovelle, kannettiin vastaan paareja. Vilkaisin ja kiirehdin perään. Tapasin Väinö Linnan, tämän suuren miehen ja kansallisen vaikuttajan viimeisen kerran tuolla sairaalan käytävällä. Puristin kättä ja kysyin vointia, tavanomaiseen tapaan. Hän vastaili keveästi nyökyttelemällä, olivathan puhe ja kirjoittamisenkin taito kadonneet jo vuosia sitten säälimättömän ankaran sairauden myötä tältä mieheltä, jonka koko elämä oli itsensä ja tuntojensa ilmaiseminen juuri näitä keinoja käyttämällä.

Kuin vilahduksessa palasi sama mies muistiini muutamia vuosia aikaisemmin Teiskossa oman huvilansa sohvalla piippu suussa, mietiskelemässä ihmisenä olemisen omi tuisuuksia, Suomen tulevaisuutta, omaa työtään ja montaa

muuta. Siitäkin jäi levollinen ja kaunis muistikuva.

Kyllä Väinö Linna vaikutti myös Tellervoni maailmankuviin. Elokuvatyöt ”Täällä Pohjantähden alla” ja ”Akseli ja Elina” sekä voimakas elämänmyönteisyys heitä yhdistivät.

Hekin tapasivat viimeisen kerran samalla käynnillä Pikkonlinnassa. En tiedä mitä toisillensa viestittivät kahdenkeskisessä tapaamisessaan.

Oli järkyttävää, kun muutamia kuukausia myöhemmin, kuulimme ystävämme Väinö Linnan menehtyneen myös syöpään.

Emme tienneet, en ainakaan minä, että heidän molempien tie oli jo tuolloin keväällä näin pitkälle kuljettu.

Moni asia hänen lähellensä kertoi tuntemuksista ja odo-
tuksista tässä ajallisessa elämässä.

Mainitsemassani Katajanokan asunnossa muistan pienen hennon posliinisen balettitanssijattaren. Sen korkeus on enintään seitsemän senttiä, mutta yksityiskohtien si-
rous, pieniä oikein ojennettuja sormia myöten, on sanoin kuvaamattoman täydellinen. Tämä pieni tanssijatar tanssii nyt tyttäremme kirjahyllyllä. Se ei saa rikkoontua eikä hävitä, sillä niin monia monia kertoja voin kuvitella hänen pyrkineen samaistumaan tähän pikkuballerinaan ja sen hentoon sirouteen, esineeseen, jonka hankkiminen oli vaatinut huomattavan uhrauksen. Tämän esineen hän hankki nuoruudessaan Tanskasta pyöräretken aikana. Kertoi tuijottaneensa sitä pienessä Kööpenhaminalaisessa putiikissa useita kertoja. Koko matkakassasta oli kysymys. Mutta uhraus kannatti. Niinkuin niin monien sen jälkeisten matkojen uhraukset.

Kiersimme Eurooppaa ristiin rastiin vuosien ajan. Hän tahtoi nähdä ja kokea aina ja kaiken. Matkustimme lentäen, junalla ja omilla autoilla. Milloin majoituttiin hotellissa, milloin teltassa ja usein viimeisinä vuosia, kun vielä matkustaa jaksoimme, asuntovaunuissa. Jo vuoden ikäisenä tuli matkoillemme mukaan myös tyttäreemme ja kokemukset olivat kolminkerroin rikkaampia. Kaikki Euroopan maat tulivat jotenkin tutuiksi. Se oli täyttä elämää, jota juuri nyt eläkepäivien tullen piti ryhtyä kertaamaan.

Vaan kun ei.

Enkä tässä muistelmakatkelmassa voi unohtaa tietenkään hänen viimeisten vuosiensa työnantajaa Yleisradion Filmipalvelua, jossa solmiutui uusia ihmissuhteita. Minullekin tutuiksi tulleet. Oli osastopäällikkö, ”pomo” Nils Ljungdell, joka oli tuttu jo Fennadavuosilta, Riitta Martela, Pirkko Tarvainen, Nils ”Nisse” Holm, myöskin tuttu jo Fennadasta ja tietysti myös Peter von Bagh, joka viimeisenä keväänä teki haastattelun Fennada-filmin menneisyydestä kertovan tv-ohjelman osaksi.

Elokuvavuosiin liittyy myös tämä pieni tarina, jota hän ei koskaan jättänyt kertomatta, kun piti sanoa jotain kilttiä ja hauskaa.

Fennada-Filmi oli vuokrannut karhun ”Täällä Pohjantähden alla”-elokuvan käyttöön. Nalle oli kuvausten väliajoilla suljettu studion kellariin Helsingin Kulosaareissa.

Eräänä päivänä tämä uskalikko oli päässyt vankilastaan ja lähtenyt päiväkävelylle. Kulosaaren valtaväylällä Kulosaarentiellä sitä vastaan käveli toinen päiväkävelijä, Kulosaaren silloinen kirkkoherra, meidän vihkipappimme, vanha rovasti Werner Wirén, ystävällinen ja kiltti, kauniisti

harmaantunut, todellinen papin ihannekuva.

Tulivat tiellä vastakkain. Näin tarina kertoo, ja sitten rovasti Wirén käveli rauhallisesti Fennadan studioon ja kyseli uteliaan vanhan herran tapaan, tietysti vaimoltani, jonka hyvin tunsu: ”Tiedätkö, että teidän Herra Karhunne tuli tuolla tiellä vastaani. Mihinkä hän mahtoi olla menossa?” Saattoi tulla elokuvaväelle kiire, mutta tarina jäi elämään - Olihan se tilanne. Elämää kokenut vanha kirkkoherra ja elokuvan karhu tapaavat suuren kaupungin tunnetun asuinalueen valtaväylällä.

Tämä oli eräs Tellervoni rakkaimpia jutun aiheita.

Kyllä näistä toisaalta mittavista ja toisaalta pienen pienistä muistoista voisi kirjoittaa vaikka oman kirjan, mutta se ei ole nyt tarkoitukseni. Piti vain antaa viitteitä suruni taustaksi ja samalla kuvata kuinka aina on mahdollista etsiä yhdessä elettyistä vuosista niitä rikkaita muistoja ja myös valoisia hetkiä, jotka myös surun keskellä nostavat hennon hymynkareen suupieleen; jokin Fennada-Filmin karhu tai moninainen yhteisten ystävien piiri.

Hyvistä muistoista saa täytettä henkiseen tyhjiöön. Niistä saa elämänvoimaa. Muistojen kautta hän auttaa elämään. Jokaiseen avioliittoon sisältyy paljon kaunista muisteltavaa ja vain kauniita, kullattuja muistoja on syytä ylläpitää, muilla ei ole merkitystä tässä elämäntilanteessa.

Neljäänkymmeneen yhdessä elettyyn vuoteen sopii paljon. Toivottavasti omat elinvuoteni riittävät kaiken kauniin paikalleen asettamiseen, sillä kun nyt katselen elämäämme taaksepäin, uskon, että hän oli elänyt niin monen rikkaan kokemuksen ja elämyksen kautta, että voisi hyväksyen tuntea oman elämänsä oikein eletyksi.

”Vai mitä Tellervoni?”

Tätä mielenrauhaa muistojen kautta ilmeisesti siellä sairaalan vuoteessakin viimeisten kolmen viikon aikana itsellesi hait. Eletyn elämäsi koko kuvaa. Sen kuulin, kun hiljaa muistojasi kertailit, väsyneenä ja lääkkeillä huumattuna.

Mutta lisää olisit ollut valmis elämää kokemaan. Et olisit ollut vielä valmis tästä ajasta irtaantumaan. Senkin kerroit. Uskon kaiken mitä kerroit.

Olethan siellä?”

Tällaisia pieniä yksinpuheluita olen kuluneen vuoden aikana hänen kanssaan käynyt usein. Ainahan voin kuvitella, että hän kuulee. Mukanani hän on. Tai ainakin kuvittelen, ja kun oikein vahvasti kuvittelen ja uskon, sekin huojentaa.

Ja sitten jälleen herkistyn ja itkeä tirautan. Ei sitä voi mikään estää.

MUTTA SE KUOLEMAN LÄHEISYYS

Sain olla vieressä viimeiseen hetkeen saakka. Siitä olen kiitollinen.

Olen noiden viimeisten hetkien jälkeen, kuoleman käytyä, kirjoittanut paperille sanatarkalleen näin: ”Tellen viimeisten kolmen kuoleman viikon tunnussanat: Onko se nyt niin tärkeätä?”

Sanan ”nyt” olen alleviivannut kolmasti, sanan ”niin” kahdesti ja ”tärkeätä” yhdellä viivalla. Näin ne alkoivat painottua.

Kirjoitin myös tuolloin muistiinmerkitsemäni mukaisesti: ”Olen näitä sanoja miettinyt, ja yrittänyt suhteuttaa tilanteeseen, jossa tuolloin elimme.

Lyhyin vastaus kuuluu: Eihän se olekaan. Ei ole tärkeätä kuunteleeko hän päivän tuoreimmat uutiset radiosta tai lukeeko jonkin pinnallisen tarinan hyvästäkin aikakaudesta tai päivälehdestä.

Vastaus tulee kytkeä tähän hetkeen ja sen painoarvoon juuri tämän ihmisen kohdalla.

Kun elämä on eletty. On käyty jossain ja sitten palataan varmasti myös takaisin, äidin kohtuun.”

Kirjoitin tuolloin myös: ”Viimeisen kuoleman viikon aikana hän luopui”. Vai luopuiko?

Alan ymmärtää.

Kyllä hän luopui siitä turhasta, joka on tärkeää vain meille tässä elämässä eläville ihmisille. Hänen taistelunsa oli päättynyt. Siinä ei ollut enää sijaa näennäisvaikeuksille tai -kokemuksille.

Luultavasti hän ei kuitenkaan luopunut mistään ihmiselle tärkeimmästä. Hän ei luopunut itsestään, eikä äitinsä kohdusta, johon hän palasi kaikkine kokemuksinensa tästä elämän seikkailusta, suuresta pinnallisesta sirkuksesta.

Hän voitti sittenkin tämän elämän. Hän eli tuolloin jo suurempaa elämää äitinsä ja isänsä luona. Hän sai palata, kun hänet oli ensin miehestänsä kuoleman kautta irrotettu.

Tätä äidin kohtuun palaamista aloin arvella elämän viimeisen tunnin alkaessa; hän alkoi nähdä kuvia. Sanoi näkevänsä paljon kuvia. Hän katsoi suoraan eteensä, niinkuin katsoo ihminen monasti elämänsä aikana, kun hän katsoo niinkuin sanotaan, kauas. Liikutin käteni hänen silmiensä editse, eikä ilmekään värähtänyt. Kysyin mitä hän näkee, näkeekö hän mahdollisesti Alpeja; olimme vastikään käyneet Alpeilla ja ne ovat kyllin voimakkaita ja rakastettavia kuvia.

Olin väärässä. Hän vastasi hyvin levollisesti: ”Ei, minä näen kotimökin.” Hän tarkoitti synnyinkotiaan.

Saamatta koskaan enää muuta vastausta, uskon, että juuri sillä hetkellä, sinä illan sinisenä hetkenä, hän oli palaamassa kotiin äitinsä luokse. Levolliseen ja hyvään oloon. Pois ympäröivän maailman hälinästä.

Se oli surutyöni ensiaskel. Se oli raastava hetki. Lyhyt, mutta lopullisesti tosi. Jo sillä hetkellä hän oli minulta taivoittamattomissa.

Kyllä tuntui vaikealta ja haikealta.

En voi enää koskaan hänen lämpimiä huuliansa suudella. Koskaan en enää voi hellästi poskeansa koskettaa, enkä hänen korvaansa korlauseitani kuiskata. En voi.

Se aika oli lopullisesti mennyt.

VÄLINPITÄMÄTTÖMYYS

Omalaatuinen tunne surun ensiviikkoina oli täydellinen välinpitämättömyys omasta itsestä.

Oma terveys ei merkinnyt mitään, eikä käytännössä myöskään ympäröivä pimeys - se tuntui aika ajoin jopa hyvältä.

Olinko luopunut elämästä? Kukaan ei tuntunut tarvitsevan?

Olin yksin, ja kun kerran olin yksin, niin mitä väliä sillä oli mitä minulle tapahtui. Ainoa selkeästi näkyvä ääripää oli kuitenkin vain kuolema ja sehän oli tullut jo tutuksi. Eihän sitäkään enää tarvinnut pelätä - edes omalla kohdallaan. Kaikki tuntui todella yhdentekevältä.

Yhtä samaa pimeätä ja tarkoituksetonta olivat elämäni

ensimmäiset todella yksinäiset päivät.

Ennen niin mahtava itsetunto oli raavittu hetkessä verinahalle. Kaikelle pahalle alttiiksi.

Yksinäisinä iltoina, pimeinä öinä ja yhtä pimeinä aamun tunteina, seuranani vain hänen kynttilän valossa hohtava kaunis valokuvansa. En tiennyt mitä tekisin. Olin pudonnut syvään ja pimeään rotkoon. Elämältä puuttui tarkoitus.

Päivien kulku oli vain harmaata epämääräisyyttä. Se oli kiertämistä pimeissä huonetiloissa. Pitkiä pysähdyksiä tuon kauniskasvoisen valokuvan äärellä. Kynttilän loisteessa. Päivästä päivään, yöstä yöhön, monia viikkoja.

Kaipa tuli nukutuksikin välillä, en tiedä, sillä ei hän enää ollut sanomassa missä järjestyksessä elämän tuli vaikeina aikoina kulkea.

Hän, jonka elämä oli ollut ojennuksessa, ei ollut sanomassa, että yöllä nukutaan ja uusi päivä on tarkoitettu eletäväksi täysimittaisesti, valveilla ollen, yhdessä. Yhdessä ja tulevaisuuteen uskoen.

Kaikki oli toivottoman pysähtynyttä. Paitsi, että tapahtui joitakin kummallisia asioita, joita sittenkin vielä ilmeisesti toiminnassa olevien aivojen aikaansaannokset, mielikuviutus ja muutamat miellelyhtymät rikastivat.

VIULUNKIELI

Esimerkkinä pieni tapahtuma, jossa voisi olla aineksia vaikka minkälaiseen tarinaan.

Aamulla, pari päivää kuoleman kosketuksen jälkeen vielä pimeässä talossa kuului kireä, teräksinen, sivaltava ääni. Heräsin. En pelästynyt. Sytytin vähäisen valon ja ohjasin

kulkuni suuntaan, josta tuon omituisen äänen oletin kuuluneen. Äänen paikalla oli vanha viulu. Sen hän oli saanut lahjaksi isältään.

Viulu, jonka tiesin olevan hänelle tärkeä muisto oman isänsä rakkaudesta. Viulu on vanha ja riippuu seinällä selaisenaan. Korjaamattomana.

Aikojen saatossa viulusta oli kadonnut jo kaksi kieltä. Nyt niitä piti olla vain kaksi. Kaksi kieltä. Vaan olikin enää yksi. Se toinen oli katkennut. Antanut kireän äänimerkin ja värisi nyt sen ehjän kielen vieressä. Ajatelkaapa mitä kuvia mielessä alkoi syntyä. Heräsi äkkinäinen toivo. Oliko hän tullut takaisin taloon?

Miksi tuon vanhan ja isän rakkaudesta kertova viulun kieli katkesi juuri nyt, kaksi päivää kuoleman jälkeen. Minne hän oli matkalla?

Ei käydessänsä tullut kertoneeksi tai sitten minä en ymmärtänyt. Kyllä hän kävi talossa tai oli pannut enkelinsä asialle.

Se viulunkieli ei enää soi. Eihän se voi soida. Eihän häntä enää ole.

Viulussa on enää yksi, yksinäinen kieli. Siltä puuttuu pari. Kuinkahan kauan sen vielä pitää kestää?

Yksin.

LOPPI TUTUKSI

Tämä on avoin kysymys koulunjohtaja Arvi Oinaalle, tunnetulle Lopen radioäänelle ja paikkakunnan tuntijalle: ”Mistä tiesit Arvi, että Miss Filmiksi kutsumasi Tellervo eli

Lopella viimeistä kesäänsä? Mistä tiesit tai vaistosit?”

Sinulla oli tavaton tarve ja kiire järjestää meille yhteinen illanvietto tuolloin 1992 kevään ja kesän taitteessa. Samoihin aikoihin kutsuit meidät muiden tuttujesi kanssa viettämään puutarhajuhlaa, katsomaan kevään ensimmäisiä narsisseja ja liljoja kauniissa pihassasi ja lisäksi kiirehdit kiertoajelulle opastuksellasi, tutustumaan Lopen merkittäviin nähtävyyksiin, paikkoihin, jotka Tellervo tunsikin jo entuudestaan.

Se oli kuitenkin kuin viimeinen katselmus kotipitäjään. Hänen omimpaan ympäristöönsä.

”Mistä tiesit tai vaistosit?”

Tällaisia sattumuksia oli kuoleman tuntumassa paljon.

Ehkä niiden merkitys nyt myöhemmin ajateltuna korostuu ja saa sellaisia haettujakin merkityksiä, joita niillä ei tosiasiaassa ole, mutta jotain tämän tapaista kummaa kuolemaan liittyy.

Sitä kun on yksin, niin vain ihmettelee.

”KUN PARISUHTEESSA ELÄNEESTÄ YHTEISÖSTÄ KUOLEE ENSIN MIES, JÄÄ VAIMO LESKEKSI, MUTTA KUN ENSIN KUOLEE VAIMO, JÄÄ MIES ORVOKSI”

Jääköön itse kunkin arvioitavaksi kuinka oikeutettu edellä luettu ajatus on. Mietelmän peruslähde en osaa kertoa, kun en tiedä, mutta minulle sen kertoi nuori juristi Pekka Päivänsalo, herkkä ja tunteva ihminen, rakkaan serkkuni Marjan ja Tellervoni kauniisti viimeiselle matkalleen siu-

nanneen professori Paavo Päivänsalon poika.

Minä alan uskoa.

Olen mies. Olen yhä orvempi. Näin tunnen.

Elämän tarkoituksen löytäminen tuntuu vaikealta, vaikka ympärillä on paljon hyviä ja hyvää tarkoittavia ihmisiä. Kukaan ei kuitenkaan voi korvata sitä yhtä ja ainoata, jolle kerran papin ja seurakunnan läsnäollessa sanoin ”Tahton”.

Antakaa anteeksi muut lähimmäiseni.

Tämä on totuus. Aviosuhde on erilainen suhde, niin erilainen, että vasta nyt sen todella ymmärrän. Vasta nyt tajuan taakse jääneiden vuosien arvon. Voi kunpa tämän olisin voinut tehdä itselleni selvemmäksi hänen elässään, hänen rinnallansa kulkiessani.

Olisikin hyvä hetkeksi paneutua tähän käsitepariin leski - orpo, sillä ei ole todellakaan yhdentekevää millä valmiuksilla jääme tätä elämää yksin jatkamaan, parisuhteen tylästi päättyessä.

Tunnen nyt, että voimme valmistella toisiamme tähän äärimmäiseen elämäntilanteeseen olemalla avoimia ja rehellisiä, kunnioittamalla toinen toistamme ja arvostamalla toistemme vahvuuksia. Elämällä yhdessä elämän ilot ja surut, ja molempia siihen kuuluu, että se täyttä olisi.

Tunnustan: Tätä en täysin hänen elässään osannut ja siksi kaiketi olen myös hieman ymmällä ja myös orpo. Ehkä sitä ei osaa riittävästi kukaan muukaan, mutta ainahan voi yrittää. Täyteen hyveellisyyteen emme toki koskaan yllä. Se on lohdullinen tieto surevalle.

Sanon: Eläkää lähekkäin joka päivä. Puhukaa tunteistanne. Rakastakaa toisianne vilpittömästi. Se antaa tilaa myös väistämättä eteen tulevalle surutyölle.

Ja varsinkin Sinä hyvä mies. Jäät orvoksi, mutta voit aina muistaa, että hän, jonka menetit, tiesi sen. Hän tiesi sen jo elässään kanssasi.

Hän auttaa Sinut uuden elämän alkuun. Senkin hän teki jo monta kertaa elässään, vaikka et sitä ymmärtänyt. Hän auttaa kaikkien ympärilläsi olevien ihmisten kautta. Hän puhuu kaikissa lähimmäisissäsi.

Vaikeata, mutta varmasti tarpeellista huomata, kun olet jäänyt orvoksi.

VALOKUVA

Se on tuo kuva tuolla kirjan alkupäässä.

Se oli siunauksen jälkeen pidetyssä muistotilaisuudessa asiaankuuluvalla arvopaikalla juhlahuoneessa kahden kynttilän kehystämänä.

Sittemmin kuljetin sen tietysti kotiin ja rakentelin sille oman puitteensa. Se oli olohuoneessamme matalalla kukkatasolla, kynttilät molemmin puolin ja vieressä valkoinen ruusukimppu. Ruusut kuihtuivat ajallaan, mutta valokuva ja kynttilät säilyttivät paikkansa. Se oli arvopaikka, alttari, jolla palvoin menetystäni. Katsoin hänen kuvaansa aamuin, päivin ja illoin, joskus yönkin tunteina. Hän oli vain puolentoista metrin päässä nojatuolistani. Oli ja eli.

Todellakin, niin voimakas oli tunne tuota mustavalkoista kuvaa katsellessa, että koin sen hetkittäin kuin eläväksi. Hänen silmänsä elivät ja huulet hymyilivät. Kyllä uskolla on mahtava voima. Tuntui, että huoneessa ei mitään muuta vähitellen ollutkaan, vain hänen kuvansa.

Sitten tuli taloon edellä mainitsemani sukulainen Pekka

Päivänsalo. Hän totesi tuon rakentamani kuva-alttarin ja ehdotti, että siirtäisin kuvan pois, jonnekin missä sitä voisi katsella vain ajoittain, vaikka pöytälaatikkoon.

Näinhän ei tietenkään tapahtunut, mutta jäin miettimään Pekan tarkoitusta ja ensimmäiseksi poistin ”alttarilta” kynttilät ja sitten muutaman päivän kuluttua siirsin kuvan, nyt makuuhuoneeseemme pääni päälle. Tapasin hänet varmasti iltaisin ja olihan hän mukana myös yön tunteina.

Muutaman viikon kuluttua alkoi kuitenkin tuo Pekka Päivänsalon huomio häiritä, ja kun arvelin, että hän oli tiennyt mitä puhui, mistä lienee tiennytkään, niin siirsin kuvan vai-vihkaa olohuoneemme seinälle. Siinä se on vieläkin. Nyt tämä mustavalkoinen kaunis muotokuva ei ole enää elämäni alituinen huomion keskipiste. Sivuan sitä aika ajoin.

Tapasin Pekka Päivänsalon pari kuukautta sitten. Hän uteli ”ethän vaan ole enää kiinni valokuvassa”. Sai vastauksen ja samalla antoi kysymyksellään sanomattoman tärkeän viestin. Olin liimautumassa kiinni valokuvaan, enkä kykenisi käsittelemään suruani oikein? Viisas poika tuo Pekka. Olin todellakin vaarassa. Olisin saattanut tällaisenkin pienen yksityiskohdan kautta menettää tasapainoni.

Ehkä Pekka oli jossain kohdannut vastaavan ongelman vai oivalsiko muuten vain, mutta olen kyllä valmis muita surevia tämän jälkeen opastamaan samalla tavoin: ”Pane ihmeessä näin voimakas muistuttaja ja mielikuvien luoja vähän syrjemmälle. Älä lankea sen pysyvään tuijottamiiseen. Oli hänessä muutakin jota muistella. Valokuva hänestä on tärkeä, mutta se ei ole koko tuleva elämäsi.”

On hyvä, että noina ankeina surun alkuaikoina on lähellä järkeviä ihmisiä.

Uuden alttarin tälle valokuvalle kynttilöineen teen seu-

raavan kerran vasta 25. päivänä elokuuta, kuolinpäivänä, mutta nyt vain tuon yhden muistamispäivän ajaksi.

NE PUNAISET VIINIMARJAT

Tänään onkin sitten jo 9. päivä elokuuta ja jälleen aamun anivarhaiset tunnit. Mietiskelen tuota edellä olevaa ”orvon” 5 asiaa ja kuinka ollakaan, siinä on tiettyjä yhtymäkoh-tia eilisen tapahtumiin, sillä eilinen päivä meni marjojen poiminnassa ja puhdistamisessa. Kaksi pensasta punaisia viinimarjoja. Ei enempää. Pakastekaappiin ne piti kiireim- miten saada, niinkuin vuosi sitten lähes samaan aikaan.

Muistathan Tellervo kuinka annoit sairaalan vuoteelta- si ohjeet: ”Otat pakastepussin ja siihen panet puoli litraa marjoja ja perään pari ruokalusikallista sokeria. Pane pussi kiinni ja pakkaseen. Sitten meillä on talvella marjoja vaikka piirakan mauksi ja koristeeksi. Tai voihan niitä syödä sel- laisenaankin.”

Näin puhuit, mutta et enää tullut marjojasi syömään, etkä leipomaan.

Eilen säilöin punaiset viinimarjat jälleen saamieni ohjei- den mukaisesti. Sekin oli hyvä neuvo.

Paljon on miehellä uutta opittavaa tässä elämässä.

Olenhan oppinut jo tekemään jonkinlaista ruokaakin it- selleni ja leipäkin olen opetellut leipomaan.

Napin ompelu ei vain oikein vieläkään tahdo onnistua, kun se on niin pientä puuhaa ja käteni ovat kömpelöt. Si- täpaitsi ne napit aikoinaan vuosien varrella aina jotenkin ilmestyivät kuin itsestään vaatteisiini.

”Kuulitko Tellervo? - Kuinka saitkaan kaiken tapahtu-

maan niin helposti ja kuinka saatoit ehtiä niin paljon. Tätäkään en silloin ymmärtänyt panna merkille.”

Voi meitä miehiä. Kuinkahan uskaltaisimme edes joskus tunnustaa heikkoutemme ennenkuin se on lopullisesti myöhäistä.

Mutta tänään palaan jälleen tuolta marjapensaista kirjoituskoneen tuntumaan, surutyöni takautumiin.

ENSIMMÄISET VIIKOT

Surutyön ensimmäiset viikot olivat kiireisiä. Oli paljon käytännön asioita, jotka tuli hoitaa. Yhteydenpito omaisiin, siunaustilaisuus, yhteiskunnan odotukset, oikeustoimet, ilmoitukset lehtiin ja monia monia muita, uusia kiireitä.

Noina aikoina ei suru ehtinyt vielä kolkutella todella muulloin kuin öiseen aikaan. Päivät kulkivat kuin sumussa. Hän eli vielä mukana ja järjestynyt yhteiskuntakin painoi päälle.

Vain tuollaiset edellä kertomani tapaiset merkit, kuten vanhan viulunkielen katkeaminen, ja sekin yöllä, pysähdyttivät. Ne saivat kiirehtimään jälleen hänen valokuvansa eteen ja sitten istuin yksin yössä ja ajatukset saattoivat kulkea vaikka tähän tapaan:

Vuodet ja vuodenajat kulkevat kulkuaan.

Harmaa, valkoinen ja sitten vihreä.

Sehän on lehtimetsä.

Yhä uudelleen ja uudelleen.

Silmu syntyy. Aukeaa. Kasvaa ja kuolee pois.

Vuodenaikojen ja vuosien saatossa.

Yhä uudelleen ja uudelleen.

Mikä tässä on ihmisen työtä?

Ei niin mikään.

Miksi olen tässä ja nyt?

Mistä olen tullut ja mihin menossa?

Keski-ikä seitsemänkymmentäviisi vuotta. Ja. Piste.

Mistä tiedät kuka astuu jalkasi jälkiin tuhannen, sadan tai vaikkapa vain kymmenen vuoden kuluttua?

Mitä hän ajattelee?

Tahtoisiko hän elää maailmassa, jota Sinä nyt rakennat omien mittojesi mukaiseksi?

Tai tahtoisiko sitä Luojaasi, joka on varmasti Sinua suurempi?

Hän, joka kykenee synnyttämään silmun. Avaamaan sen. Antamaan sille kasvun ja sitten ottamaan sen pois. Päättämään kuolemasta. Sinunkin kuolemastasi.

Luuletko voivasi päättää mikä on tässä pitkässä, miljoonien vuosien juoksussa oikein tai sitten oikein väärin? Kumpi on oikeassa? Hän vai Sinä?

Varsin kummia latuja kulkivat ainakin minun ajatukseni tuohon aikaan. Tuntui jopa pelottavalta aika ajoin. Oli kysymys myös mielenterveydestä ja miksi ei myöskin kehon terveydestä.

Suruni toisella viikolla putosin pienessä ylämäessä päivän postia hakiessani polvilleni. Lääkäri totesi sen henkiseksi väsymykseksi, joka johti verenpaineen järkkymiseen. Sain lievästi rauhoittavaa lääkitystä. Minä, joka olin ollut terve kuin tervaskanto.

Mielialat noiden surun ensimmäisten viikkojen aikana

saattoivat vaihdella kovin rajusti ja yhä uusia, pelottaviakin tunnekuohuja pyöri aivoissa.

Näinkin tuolloin ensimmäisen kuukauden aikana olen kirjoitellut:

Kun joku sanoo, että olet väärässä. Ole väärässä.

Kun joku sanoo, että olet oikeassa. Ole oikeassa.

Onhan yhdentekevää mitä joku sanoo, koska yhtäkaikki hänkin voi olla vain oikeassa tai väärässä.

Tai sitten näin:

Onko minulla oikeus lukea vain yhtä sanaa?

Voiko siinä olla koko totuus?

En voi, koska senkin sanan on kirjoittanut vain yksi ihminen, jonka käsiin se on ajettu vain yksistä ihmisen aivoista. Ja niitähän on kuitenkin miljoonia.

Juuri nyt. Yksi syntyi, toinen kuoli. Heitä oli monta.

Mitä itse ajattelet? Niin juuri, minä itse.

Kuka on pakana? Kuka on oikeaoppinen?

Kenen näkemänä?

Sinunko?

Kuinka uskallatkaan olla noin oikeassa.

Sinä et hyväksy pakanaa.

En minäkään, sillä sehän voin olla minä.

Kuinka voisini kieltää itseni?

Kuinka voin tuomita toisen vääräoppiseksi,

kun en opi tuntemaan edes itseäni?

Kuinka tässä ymmärryksessä joku voi olla pakana?

Mielestäni ei voikaan ja siksi en voi hyväksyä ihmisiä, jotka näkevät olevansa oikeutettuja tuomitsemaan toisen ihmisen vääräoppiseksi, pakanaksi.

Minun käsittääkseni meillä kaikilla on Jumalamme ja vain Hän voi olla oikeassa. Vain Hän, tämä Luojani, osaa

synnyttää silmun, avata sen, kasvattaa ja vihdoin tahtoesaan tuhota. Uuden kasvun tieltä.

Oma Jumalani. Anna minulle lupa olla myös oikein väärässä. Vain se taivuttaa niskani nöyräksi tässä ihmisenä olemisen epävarmuudessa.

Ehkä noihin hajallaan kulkeviin mietteisiin kuitenkin joku ajatuskin sisältyy, sillä ainakin kuvittelen, että nämä silloin surun ensimmäisen kuukauden aikana kirjoittamani tuskaiset kysymykset eivät tulleet vain minusta, vaan niillä kokeiltiin uskoani ihmisenä olemisen haluun ja yleensäkin uskoni laatua.

Jouduin yhä uudelleen ja uudelleen vastaamaan itselleni: Mihin uskoa, kun uskoni ei rakastani hiljaisista rukouksistani huolimatta kyennyt auttamaan?

Vai oliko tuo kuolema se apu?

Mutta sitähän minä juuri olin rukoillut pysymään loitolla.

Uskomaton. määrä uskomattomia kysymyksiä.

Hain vastausta näihin ja moniin muihinkin kysymyksiin.

Näin oletan myös muiden surevien tekevän. Haemme apua sekä uskojemme että maallisten tuntojemme alueelta. Meillä kaikilla on yksinäisyyden hätä. Ainakin minulla on ollut tähän päivään saakka.

Lähes kaksitoista kuukautta kysymyksiä elämän ja kuoleman ikuisesta arvoituksesta.

Kyllä minä ajoittain panin itseni alttiiksi myös Jumalani vihalle. Se oli sitä raskainta aikaa.

PUOLEN VUODEN PAKKOMIELLE

On helmikuu ja keskitalvi. Sunnuntai. Yksinäistä. Pimeää. Mutta sisälläni touhuua jokin käsittämätön ja rauhaton olo.

Niin. Vaikka juuri tänä aamuna talvi on jälleen kerran laskenut taivaalta muutamia ihania, puhtaan valkoisia hipusiaan.

Maa, puut ja pensaat. Kaikki on valkoista.

Mutta sisällä minussa on raakaa ja avointa, veristä haavaa.

Räikeämmäksi ja kirvelevämmäksi ei vastakohtaisuus voi tulla.

Miksi näin? Miksi olen rauhaton? Miksi? Miksi?

Olen tätä kysellyt, siitä hetkestä lähtien kun omakin elämäni tuntui päättyvän rakastetun elämänkumppanin kuolemaan.

Jokohan rohkeuteni riittäisi?

Kyllä. On pakko kirjoittaa. On pakko purkautua paperille, kun ei ole ihmisiäkään näkyvissä. Kukapa tänne Läyliäisten syrjäkulman metsään näin keskitalven lumisena päivänä tulisi ja kohtahan on taasen iltakin. Sehän alkaa tähän vuodenaikaan jo keskipäivällä.

On pakko purkautua. On pakko tilittää vaikka itselle. Omaan kirjahyllyyn muiden papereiden joukkoon.

On pakko lähteä rohkeasti ”nollaamaan” kaikki. On mitä ilmeisimmin aloitettava elämä vielä kerran alusta.

Mutta millä ehdoilla ja miksi, miksi minun on aina ja aina vaan aloitettava kaikki alusta? Näinkö on muidenkin ihmisten tehtävä?

Mitä ihmettä minut on pantu tänne maan päälle, tämän

ikiaikaisen pallon päälle etsimään?

Aivoissani vallitsee mitä ilmeisin kaaos, joka on jotenkin saatava hallintaan. On kyettävä etsiytymään tästä täydellisestä kaaoksesta hallittuun kaaokseen, joka voi jotain tuotakin omaksi ja myös muiden hyväksi.

Miksi päästäisin aivoni, jotka kuitenkin vielä työskentelevät, pysähtymään tai siten ryvettymään, että ne vähitellen ruvettuvat niin, ettei niillä voi ketään hyödyttää?

Etsin vastauksia. Panenpa aivoni työhön. Katsotaan mitä tapahtuu.

Vai tapahtuuko mitään?

LÄHELLÄ HUKKUMISTA. TULISI EDES JOKU KÄYMÄÄN TÄNNE PIMEÄÄN MÖKKIIN. ”VAIN VAAKSA VAARAAN”.

Tältä todella tuntui sydäntalven yössä. Makuutin silmieni edessä valkoista paperia, joka odotti sanoja. En vain osannut enää edes kirjoittaa.

Kuusi kuukautta tai puoli vuotta, miten sen tahtoo sanoa. Se on lyhyt aika, mutta jossakin elämäntilanteessa kuin ikuisuus. Lamaannuttava ikuisuus.

Palasin yhä uudelleen ja uudelleen kuudenkymmenen vuoden pituiseen menneisyyteeni ja peilasin elettyä elämäni ihmissuhteeseen, joka tästä elämästä oli täyttännyt kaksi kolmasosaa. Sitten tuli tyhjyys - hän oli pois.

Ja vaikka olen ehtinyt elämäni varrella kokea monenlaista, niin nyt vasta tajuan kuinka lähellä oman kuolemani kirves heilui. Se oli päivittäin pääni päällä. Olisihan se ainakin yksi ratkaisu!

Elämälle on tässä tilanteessa vaikea rakentaa uusia kehyksiä. Ja kuitenkin pitää.

Sanon pitää, enkä pitäisi, vaikka olenkin kokolailla yksinäinen erakko, yksinäisessä mökissä melkein keskellä kylää, mutta sittenkin metsässä, sekä maantieteellisesti että henkisesti. Ainakin näin talvisaikaan. On yksinäistä ja harmaata. Kaikki on läpimenemättömän pimeää.

Terävä puukko törrottää heikon itsetuntoni sydämessä. Kovaa on, ja kovat tekisi mieli panna piippuun, mutta... ei vieläkään.

Ei elämää annettu minulle sittenkään vain sitä varten, että saisin sen itse taistelematta lopettaa. Tuli mitä tuli.

Ja sitäpaitsi, mihin jäisi tyttäreni ja monet hyvät kanssaihmiset. Ne läheiset, jotka vielä ovat olemassa ja joiden kuvittelen minua vielä jonkin aikaa tarvitsevan.

Nyt elän jo elokuuta ja tuosta helmikuisesta pimeydestä on kulunut oma aikansa. On auringon valoa.

Vain edellä olevan jutun otsikot ja ”kuoleman kirves” muistuttavat mielentilasta, joka tuolloin vallitsi. En silloin kuitenkaan uskaltanut suoraan kirjoittaa, että harkitsin poistumista tästä elämästä oman käden kautta. Kipinä tahdonvoimaa oli tallella, mutta kyllä minä todella harkitsin itsemurhaa. Uskallan tämän todeta itsellenikin ääneen vasta nyt.

Kirjoitin itsemurha-sanana ensimmäisen kerran koko surutyöni aikana juuri nyt ja pysähdyn jälleen kerran yllättyneenä. Silloin kun tuska oli suurimmillaan, en uskaltanut avoimesti asiaa mainita, mutta nyt kyllä, kuukausien kuluttua. Rohkeus alkaa näköjään riittää näinkin aran ja raskaan, koko surutyöni ehkä raskaimman ajan käsittelyyn. Umpi-

seinä oli kuitenkin vastassa vielä helmikuussa. Kaikki ovet elämään tuntuivat olevan kiinni. Pelkkää yksinäisyyttä ja mustaa.

Siihen aikaan kamppailin itseni kanssa myös itsesyytöksissä.

Olisinko voinut pelastaa vaimoni elämälle jollakin omalla toimenpiteelläni? Olimmeko tehneet liian suuren elämänmuutoksen, liian rajusti? Hän jäi varhennetulle eläkkeelle jo sairauksien alkuvaiheessa, alle kuudenkymmenen iässä, ja minä tunsin, että olen tarpeellinen hänen rinnallaan ja jäin myös eläkkeelle, kuin hoitamaan häntä. Muutimme maalle Helsingistä, jossa olimme eläneet koko tehollisen työelämämme ajan ainaisessa vauhdissa ja nyt sitten äkkiä tutunomaisessa, mutta kuitenkin suppeammassa elämänpäässä, valtaosan ajasta jopa kahden kesken.

Pelästyikö tämä herkkä ja jo sairas ihminen tätä suurta muutosta? Jouduttivatko muutokset syövän etenemistä? Olinko houkutellut hänet ansaan, kun yritin olevinaan vain hyvää? Tunsin, että hän tahtoi päivätyönsä päätyttyä palata juurilleen Lopelle.

Tai voisiko olla, että lääketiede, lääkärit, eivät olleet tehneet kaikkeansa tai olinko minä edes yrittänyt heitä siihen riittävästi pakottaa? Olinko yrittänyt ehdotella erilaisia hoitokeinoja?

Mitä muita virheitä, jos ne niitä olivat, olin elämäni aikana hänen vahingokseen tehnyt?

Kysymyksiä oli paljon, ja mieli vain musteni ja musteni.

Eikä mielialaani millään tavalla ainakaan kohottanut se, että lähes päivittäin luin sanomalehdistä tai kuulin televisiosta viisaiden puheita, kuinka syöpäsairauksille turmiollisia ovat rajut muutokset elämän tilanteissa, tai että juuri on

keksitty jokin uusi syöpäsolan käyttäytymistä harhauttava tai muu aivan uusi hoitomenetelmä.

Tuskallista mutta totta. Olisiko pitänyt jättää päivälehdet lukematta tai televisio katsomatta. Olivathan ne kuitenkin ainoa henkireikä edes pari kertaa päivässä suureen maailmaan, ja olihan siellä ihmisiä, joita ilmeisesti kuitenkin kaipasin, ja jotka puhuivat toki myös ajoittain asiaa.

Enää en syyttele itseäni, ei se mihinkään pelastukseen johda vaan uskon, että vaikka näinkin raskas ja raadollinen vaihe tulee eteen, ja vaikka kaikki tuntuu täydellisesti pimevän, jostakin tulee valo. Pitää vain jaksaa kamppailla ja odottaa, antaa ajan tehdä työtään.

Ja tähän pieni vihje, joka on kyllä hyvin tuttu, mutta hyvä jälleen toistaa: Älä ota liian suuria tavoitteita. Katso viikkojen asemesta vaikka huomiseen. Ainakin huomiseen kannattaa elää ja katsoa tulisiko se yllättävä valo elämään jostakin.

Luulen nyt tunnistavani omat valontuojani. Piti vain kulluttaa näin monta kuukautta ymmärtääkseen kuinka jo tuolloin helmi-maaliskuun vaihteessa, kuuden kuukauden kulluttua kuolemasta, pimeys sisälläni alkoi hävitä, muutenkin kuin vain varhaisen kevään tuloon. Silläkin oli toki osansa, mutta...

Tärkein pelastajani oli rakas tyttäreni Jutta, joka jaksoi päivittäin pitää yhteyttä. Saimme hetken tarinoida hänen tapahtumistaan. Sain kertoa vähäisistä omistani. Hän toimi kuin varaventtiili. Päästi pannusta ylimääräiset höyryt ilman, että minun piti paljastaa hänelle kuinka tuskainen tunnelma sisälläni kiemurteli. Hänen yhteydenpitonsa oli se, jota päivittäin odotin. Se oli tapahtuma, jolle tuon huo-

misen odottamisen rakensin. Tiesin, että aamulla herättyäni ja käytyäni jälleen kerran lävitse nuo mustimmat tunnot ja keksittyäni uuden menetelmän kuinka koko elämisen roskan lopettaisin, tiesin, että päivän kuluessa saan häneen jälleen yhteyden, enkä voi mihinkään hänelle kertomatta kadota.

Näin sain pääni pidettyä päivästä päivään pinnalla tässä minulle ohjatussa elämänvirrassa.

Juttani odotti minulta luotettavuutta. Se oli vahva haaste jatkaa ainakin huomiseen.

Ymmärrän kuinka syvällä kävin henkisessä taantumassani. En ollut pelkästään epätoivoinen. Sehän on sittenkin jonkin etsimistä. Minä olin täysin välinpitämätön nuo kolme neljä syksyn ja talven kuukautta, syksyn ja kevään taitteessa.

Vain viidenkymmenen metrin päässä asui muita ihmisiä. Oli kaksikin lähintä naapuria, mutta he elivät omaa elämänsä, tietämättä mitä tässä naapuritalossa tapahtui. Enkä heille tokikaan käynyt kertomassa. Olisinhan voinut olla häiriöksi. Sellaistakin pelkäsin. He tuntuivat asuvan valovuosien päässä, vaikka sinne oli vain kivenheiton pituinen matka.

En ottanut vastaan myöskään lähitalojen isäntien, ”Sol-tin” Ilkka Mustajoen ja ”Karrin” Sakari Ketosen ystävällistä kutsua ”tule käymään”. Tämäkin postilaatikon luona tapahtunut pikainen aamutapaaminen valui ohitseni. En osannut tarttua hyväntahtoiseen, auttavaan käteen.

Vetäydyin omaan turhuuteeni ja itsesyytöksiin. Itse minä tilannettani pahensin. Voin nyt nähdä todella kristallinkirkaasti kuinka helppoa on päätyä tuohon äärimmäisen huo-

noon ratkaisuun, itsemurhaan. Nyt tiedän, että se on hel-
poin ratkaisu itselle, keinoja kyllä löytyy, mutta muille se
on vaikea. Sitä vaivaa ja tuskaa en halunnut aiheuttaa tyt-
tärelleni, enkä muullekaan ympäristölleni. Eiväthän he ole
minulle mitään pahaa tehneet.

Miksi olisin langennut tyhmyyteen, miksi olisin alistunut
näin helposti? Ei se olisi ollut Tellervonikaan tahto. Kaik-
kein vähiten hänen. Tiedän.

En antautunut, enkä enää antaudu.

Nyt saatan jo laskea itseni kanssa leikkiä siitä, kuinka
useina aamuina vetäydyin omalta kuistiltani sisälle kuul-
lessani naapurin käynnistävän autonsa ja lähtevän päivän
toimiinsa. Lapsellista, mutta en vain halunnut tavata ke-
tään. Antakaa anteeksi naapurini, eihän tämä ollut teidän
tiedossanne eikä syytänne.

Minä vain, aikaisemmin avoin ja hieman jopa julkinen-
kin, aikuinen mies, aloin pelätä ihmisiä. Muuta en sitten
pelännytkään, kun en todella mitään tuntenut. Elin vain it-
selleni ja surulleni.

Olin henkisesti tasapainoton ja kyvytön. Tein itsestäni
omilla toimillani yksinäisen ja erakon. Nyt ajateltuna tämä
on täysin käsittämätöntä, kun ajatellen itseäni hänen rin-
nallaan eläneenä, aina ihmisten keskellä ja ilkamoivanakin.

Kauas voi ihminen oman elämänsä kadottaa. Eikä siinä
auta lähimmäisten läsnäolo tai läheisyys tippaakaan, koska
en tahdo. Enkä kuule. Enkä puhu.

Minun tuli oppia elämään tasapainossa tuntojeni kanssa,
mutta siihen tarvittiin myös ulkopuolinen virike. Yksi riit-
ti. Se oli lähitalon isäntä Esa Ranta-Ruona. Tämä Esa vain
eräänä iltana, marraskuun lopulla, kolme kuukautta kuole-

man hetken jälkeen käveli pimeään tultua ovesta sisään ja
sanoi tullessaan: ”Ei minulla mitään asiaa ole. Sanoin vain
lähtiessäni, että menen juttelemaan Kallen kanssa.”

Tämä ystävä minut pelasti. En tiedä mikä hänet johdatti
luokseni ”juttelemaan”, mutta oli rohkea mies ja rehellinen.
Luultavasti minun henkisen elämäni palauttamiseksi ei tar-
vittu todellakaan mitään muuta kuin tämä Esan käynti ja
sen päälle hieman omaa järkeilyä, ja avautumista muillekin
ihmisille. Kaikki alkoi asettua lähes paikalleen. Aloin tietä-
mättäni hakea uutta elämää. Tältä nyt tuntuu.

Olin käynyt pohjalla, tyhjänä ja hyvin syvällä.

Oma elämänvirtani aikoi hukuttaa. Vaan ei.

Esa pelasti tai ehkä ei sittenkään aivan yksin. Tästä en
voi lopullista varmuutta saada, mutta luulen, että ovesta
liukui sisään myös Hän, meitä suurempi. Hän oli ehkä sii-
nä edessäni Esan, tuon itseäni kolmisenkymmentä vuotta
nuoremman, juurevan Hämeeseen avioituneen pohjalaisen
ja perussuomalaisen järkäleen vaatteissa. Tuomassa hyvää
sanomaa: ”Ryhdistäydä mies. Ala elää.”

Ei hän näin sanonut, mutta koko olemus sen antoi ym-
märtää. Omankin elämänsä tuskaisten tuntojen kautta hän
viestinsä toi.

Kykenin tuon illan jälkeen käsittelemään itseäni uudella
tavalla. En enää pelkästään syyllisenä ja itsekkään oman
tuskani ja suruni kehyksissä.

Kiitos Esa Ranta-Ruona.

Ja suomalainen nainen, vaimo tai tyttöystävä ja elämän-
kumppani. Sinä olet hyvä ihminen, kiitos Sinullekin. Sinul-
la on mies.

Pidä hänestä hyvää huolta. Anna hänelle miehen tarvitse-

ma liikkumavara, vapaus, mutta huolehdi samalla hänestä sillä naisen pohjattomalla vaistolla. Sinä tarvitset häntä ja hän tarvitsee Sinua, vaikka ei sitä jokaisena vuoden päivänä muistaisi kertoakaan. Ei hänen tarvitsekaan. Hän vain on siinä, tämä jörrikkä. Tuntee ja tahtoo elää. Ohjasta häntä, mutta varoen. Sekin on herkkä kappale, tuo mies.

Tämän kirjan riveiltä ja vähän rivien välistäkin voit tunnistaa sen tuskan, jonka mies kokee vaimonsa lopullisesti menetettyään. Sama tuska kulkee miehesi mukana jo nyt. Menettämisen pelon tuska. Hän tarvitsee Sinua omalla tavallansa juuri nyt, voidakseen elää myös mahdollisen tulevan surunsa ja orvon miehen elämän.

Älkää antako päivien kulua hukkaan. Eläkää toisillenne jokaisena päivänä. Jomman kumman viimeisenä päivänä huomaatte, että kannatti, ja tätä sanomaahan me voisimme levittää muidenkin tiedoksi, kaikille Suomen naisille ja miehille. Vaikka nyt.

Eilen sitten alkoi puolilta päivin elokuinen sade, joka vähitellen kasvoi illan ukkoseksi, ja tänäänkin sataa. Olen jälleen ”linnoittautunut” mökkiini, mutta nyt eri tunnelmissa kuin noiden talven pimeiden aikana.

Olen edelleen erakko, mutta nyt jo ”luova” erakko. Alan tulla ulos pesästäni, kunhan ensin kerron loppuun kahden-toista kuukauden itkujeni aiheet.

Tästä erakkovaiheesta osaan loitontua jo ehkä itse.

Elämänvirta soljuu edellisen purkautumisen jälkeen taas pehmeämmin ja voin palata levollisena kertomaan vaikka vuoden takaisista tunnoista.

”OSANOTTONI”

Suruni alettua kuulin usein avuttoman henkäyksen toisen ihmisen suusta, olipa hän sitten läheinen tai vieraampi: ”Otan osaa. Muuta en osaa sanoa.”

Tähän katsoin hyväksi vastata: ”Älä sanokaan enempää. En odota muuta. Ei tämä ole puheiden vaan lähelläolon hetki.”

Miksi keksiä jotain teennäisyyksiä tilanteessa, joka on sekä surevalle itselleen että myös tuolle osanottajalle niin rajattoman epätodellinen? Kun kuolemalle ei kuitenkaan ole selitystä.

Miten minä voisin hypätä tuon surevan ihmisen asemaan? Kuinka minä tietäisin kuinka toinen ihminen suree, tai voisinko auttaa muuten kuin olemalla tarvittaessa vain tuon surevan ihmisen lähellä? Olemalla omalla tavallani hänen käytettävissään, kun se oikea hetki tulee.

Itse en suruni ensi viikkoina myöntänyt rakkaimpani poistuneen tästä elämästä. Hän oli edelleen läsnä. Hän oli rinnallani joka hetki. Keskustelin hänen kanssaan. Kuulin hänen äänensä ja askeleensa. Hän oli elämässäni. Torjuin kuoleman.

Katsoessani omilla pelokkailla silmilläni hänen valokuvaansa, sen silmät alkoivat elää ja huulet liikahtivat. Ilahduin. Hän eli aina vaan.

Tässä olotilassa tuntui hyvin vähämerkitykseltä, jos joku toinen tuli valittamaan suruansa ja vieläpä kyselemään mitä tapahtui, kuinka se tapahtui, mihinkä kellonaikaan se tapahtui.

Tällaisiakin kysymyksiä tehtiin.

Heidän kuvitelmansa kyvystä auttaa surevaa ja sillä het-

kellä elämässä lähes kaikkensa menettänyttä ihmistä, ei voinut toteutua, koska minä en ymmärtänyt. Elin vielä viikkoja tuon suremisen kohteen rinnalla. Hän oli minun kanssani. Eihän minun sitä tarvinnut surra.

Toki itkin itkuni. Surin omat suruni. Mutta kuoleman lähiviikkoina suru oli erilaista.

Surin sitä, etten voinut tuota rinnallani elänyttä ihanaa ihmistä sittenkään enää kädelläni koskea, en hänen huuliansa tavoittaa. En kuulla hänen todellista ääntään. Elin vain kuvitelmissani. Sellaisessa maailmassa, jota ei ole.

Näin hänet iloisena istumassa pilvenlongalla tai kuulin, kuten kerroin, kuinka hän kävi katkaisemassa vanhasta viulustansa sen toisen kielen. Olin yksin, mutta kuitenkin hänen kanssaan.

Tässä kummallisessa tilassa kului viikkoja.

Todellinen surutyö alkoi pari kuukautta kuoleman jälkeen. Vasta silloin aloin kuunnella muita.

Sanoin itselleni: ”Kuuntele heitä. Älä väsy. He tarkoittavat hyvää. Mutta vielä enempäänkin pystyt.

Heiltä et voi kuitenkaan vaatia enempää. Et voi panna lähimmäisiäsi vastuuseen omasta surustasi. Et saa korostaa suruasi ja siten syyllistää muita. Kykenet itse kamppailemaan tuntosi ojennukseen. Älä saata lähimpiäsi kohtuuttomaan vastuuseen. Heilläkin on omat surunsa, joita et välttämättä ole oman surusi läpi nähnyt. Älä päästä itsekkyyttä sisällesi tässäkään, vaikka sitä sinulle juuri nyt kultavadilla tarjotaan. Kamppaile itse oma surusi. Kuuntele muita, mutta tee työ itse.”

Näin käskin heikkoa minääni.

Yritin myös kääntää jutun toisin päin. Päätin ryhtyä kuuntelijaksi voidakseni auttaa heitä, jotka tulivat suruansa

valittelemaan. Uskoin, että he kaikki tekivät minua läheystyessään myös omaa surutyötään. Varmasti he surivat myös oman itsensä heikkoutta ja vajavaisuutta tällaisen tilanteen hallinnassa. He olivat voimattomia. He olivat jopa minua voimattomampia, sillä minähän elin peräti viikkoja hyvin lähellä sitä ihmistä, jonka he kuvittelivat minun menettäneen. Meitä oli edelleenkin kaksi.

Elämä ja kuolema ovat erottamaton kokonaisuus.

Älä hyvä ihminen pelkää kuoleman tuloa. Äläkä missään tapauksessa unohda surua. Mutta työskentele sen kanssa oikein.

Kun tuttavasi, lähiomaisesi ja vainajan läheiset ”ottavat osaa suruusi”, kuuntele. Ja kun he voimattomina toteavat, ettei heillä ole enempää sanottavaksi, vastaa, ettei tarvitse ollakaan. He ovat lähelläsi, mutta varmasti he eivät tiedä millä tavoin Sinä omaa suruasi juuri nyt kannat ja varsinkin surun ensi viikkoina. Voit toisaalta auttaa heitä, heidän surussansa. Nyt ja heti. Näin on lupa ajatella. Minun elämäni tuon läheiseni kanssa jatkui kuolemankin jälkeen viikkoja. Me elimme hänen kanssaan toista elämää. Se ei ollut elämää tässä ajassa, vaan siihen liittyivät kauniit sanat: usko, toivo ja rakkaus. Nämä sanat eivät katoa vielääkään elämästäni. Suurinhan niistä on rakkaus. Se antaa tilaa toivolle ja tätä toivoa tukee usko.

Elämme niin monenlaista elämää. Hyvä niin.

Mutta kun aloin vihdoinkin tajuta, että hän ei enää koskaan todella palaisi lähelleni, koin jälleen kummia. Ihmiset, jotka olivat välittömästi kuoleman jälkeen lähestyneet surunvalitteluiheen ja osanottoineen, olivat hävinneet jonnekin. Kukaan ei tullut käymään, kukaan ei lähettänyt enää kukkia

tai sähkösanomia, ei soinut puhelin, ja tien päällä oltaessa kuljimme toistemme ohi kuin mitään ei olisi tapahtunut; vain pari kuukautta sitten.

Kun minä olin tullut vasta surutyöni alkuun, he olivatkin surunsa surreet. Heidän kohdallansa elämä jatkoi jo menoansa tavanomaiseen tapaan. Minun aikani alkoi vasta nyt pysähtyä.

Luulen, että tämä on se kriisin vaihe surevan ihmisen elämässä, jota edes ammattiauttajat eivät huomaa tai ymmärrä. Näin luulen, en tiedä.

Vasta tuolla hetkellä tulisi todella ottaa yhteyksiä tähän läheistään surevaan ihmiseen, sillä hänen surutyönsä kulkee aivan eri tahdissa kuin etäämmällä olevan.

Äsken mainitsemani Esa Ranta-Ruona ja hänen perheensä kyllä tämän tilanteen ilmeisen vaistonvaraisesti huomasivat. Esa toimi.

Mutta surevalta ihmiseltä vaaditaankin näköjään huomattavaa itsenäistä ponnistusta päästä ulos tästä umpiosta. Täytyy kyetä itse ja yksin ollen päättämään mitä on tapahtunut. Pitää huomata, että muiden ihmisten osalta surutyö lähimmäiseni osalta päättyi sellaisenaan jo aikaisemmin. Olenkin suruni kanssa yksin.

En epäile, etteivätkö ihmiset perimmältään hyvää tarkoittaen kysy: ”Kuinka nyt voit, kuinka olet surusi kanssa kyennyt elämään, joko olet ehkä unohtanut? Oletko päässyt jo niin sanotusti normaaliin elämään kiinni? Ota yhteyks.”

Toden totta. Nyt tapahtuu juuri näin. He sanovat: ”Ota yhteys, soita, tule käymään.”

He ovat surunsa surreet.

Nyt on Sinun aikasi, mutta älä jää odottamaan, että jokin tapahtuisi ilman omaa ponnistustasi.

Voit toki aivan hyvin jäädä koloosi nahistumaan, voit koteloida itsesi surun vaippaan. Voit hyvin ruikuttaa kohtalokasi ja pahimmillaan menettää jopa mielenterveytesi.

Voit moittia muiden ihmisten käyttäytymistä. Voit uskotella, että olet ainutkertainen ihminen, jopa niin ainutlaatuisen, että Sinun surusi on toisen surua suurempi.

Väärin.

Älä lankea tähän kuoppaan. Tule ulos ja ryhdy itse asialle. Vaikka kuinka pelottaisi, vaikka olisit kuinka ujo, ota yhteyksiä muihin ihmisiin. Lähde osallistumaan tähän elämään. Mutta tee se omassa tahdissasi ja varoen. Elämänlankasi on tuossa tilanteessa erittäin ohut.

Olet alkamassa uuden elämän. Ilman häntä, jonka lähellä niin kauan sait olla, ja joka niin paljossa oli apunasi elämän joskus kovissakin tilanteissa. Joudut elämään omillasi.

Sekin täytyy näköjään tässä elämänkoulussa oppia, mutta älä ota liian pitkiä harppauksia. Älä kuvittele, että saat surun pyyhityksi noin vain. Kyllä se kulkee mukanas, vaikeusasteesta ja omasta tunneilmastostasi riippuen luultavasti omaan kuolemaasi saakka.

Periaatteessa; älä unohda mitään mikä on tapahtunut, älä koskaan, mutta valikoi. Valikoi itsellesi muisteloista sellaisia osia, jotka voivat toimia rakennuspuina uuden elämäsi alussa. Sillä tästähän on kysymys: Ei hän tule enää koskaan takaisin. Ei varmasti. Etkä Sinä koskaan enää voi aloittaa kaikkea todella alusta. Tämä uusi elämäsi on kooste menneisyydestä, jonka osana on se hyvä, jonka sait häneltä, jota nyt ei enää ole.

Muistele häntä, mutta älä unohda myöskään itseäsi. Näin on näköjään Luojamme tämän asian oikeaksi nähnyt.

TELLERVO KILTTI SIELLÄ JOSSAKIN

”Olemme nyt koostaneet tätä kirjaa jo kuukausia, ja päivä päivältä tuntuu kuin Sinä tulisit yhä lähemmäksi tämän kirjan sivuja ja itseäni. Kumma tunne, mutta - tule vaan.

Olemmehan jo ehtineetkin aika paljon.

Olen kertonut Sinusta ja yhteisestä menneisyydestämme. Muutaman sivun ajan olen pohtinut miltä minusta tuntui heti kuolemasi jälkeen ja olen tuossa juuri äsken kertonut henkisestä kurimuksestani, taakse jääneen, raskaan talvikauden aikana.

Aion noille seuraaville sivuille niputtaa lisää pieniä tuokiokuvia, jotka syntyivät vuoden vaihteen jälkeen, kuten keväisessä virrassa tai purossa tai miksipä ei peräti koskessa, joka mennä pärskyttelee kivien ja kallioiden monimutkaisessa uomassa.

Nyt ymmärrän, että yritin tuolloin, liian lähellä kuolemaasi, olla liiankin vahva. Kuvittelin kykeneväni väkisin patoamaan pahat tunteeni. Nousin elämänvirtaa vastaan. Yritin padota sen.

Seisoin loppujen lopuksi kanavan pohjalla. Suljin padot ja pitelin yksin patoportteja ja vesimassa vain lisääntyi ja lisääntyi. Olin olevinani kovin väkevä. Lihakset ja aivotkin pullistellen siinä touhusin.

Eihän siitä mitään tullut.

Patoni murtui ja minä menin virran mukana. Koski oli entistäkin vuolaampi, mutta sitten siinä olikin äkkiä se alus-

sa odottamani suvanto. Se antoi tilaa uusille ajatuksille ja uudelle lähdölle, nyt levollisempaan virtaan, mielialojen edelleen vaihdellessa.

Antaa mennä vaan. Nyt olen itse peräsimessä ja aion pysyäkin.

Huomenna on perjantai ja kuukauden kolmastoista päivä. Tämä on taikauskosille epävarma ja osin pelättykin yhdistelmä. ”Kolmastoista ja perjantai”, mutta meillehän se ei koskaan sellainen ollut. Me rohkenimme pitää sitä jopa onnen päivänä. En tiedä mitä onnea se koskaan tuotti, mutta eipä kaiketi myöskään epäonnea. Sinähän et ollut erityisen taikauskoinen. Oma uskosi tähän elämään oli siltäkin osin epämääräisiä uskomuksia vahvempi.

Siispä huomenna, hyvänä päivänämme, ja myös ylihuomenna järjestelen näitä juttujani. Olemme suvantovaiheessa.

Mutta jos sallit, nyt palaan jälleen taaksepäin tässä suruajassani.”

SE TALVI

Voin sanoa, etten ole koskaan pitänyt talvesta. Saatikka, että olisin sitä vuodenaikaa suorastaan rakastanut.

Syksy ja talvi eivät ole koskaan kuuluneet elämäni tunnetilojen myönteiselle alueelle, varsinkaan viime talvi.

Kesäisen elokuun jälkeen syyskuu, lokakuu, marraskuu ja muut ikävät kuukauden alkoivat vyöryä päälleni. Pelkäsin niitä...

Rakastin yhä enemmän aina vain lyheneviä, mutta valoisia päivän hetkiä. Kammoksuin piteneviä mustia öitä. Elin

yksin, yksin vailla ainoan oikean ihmisen, rakkaan vaimon pehmeää kumppanuutta, talossamme taajaman ja kaiken inhimillisen elämän ulkopuolella. Hyvin pimeässä.

Talvi ei ole minun vuodenaikani. Sen olin saanut itselleni niin vastenmieliseksi, että myös hän, aikaisemmin luontevasti eri vuodenaikoihin suhtautunut ihminen, oli ainakin oman sanomansa mukaan oppinut tuntemaan talven vastenmielisenä.

Uskaltaisinko ajatella, että tämäkin oli rakkauden heijaste? Hän eli kiinni minun vääraoppisessa kyljessäni läheisemmin kuin olin osannut elämämme valoisina päivinä alkuunkaan ymmärtää.

Mutta sitten tuo inha talvi kääntyikin tärkeäksi. Uskokaa tai älkää, aloin odottaa talvea. Tähän asiantilaan oli olemassa selkeä ja käytännöllinen syy. Saapuva talvi ja ensilumi saattaisivat muuttaa ulkoisen ympäristöni valoisammaksi.

Vaan eipä viime talvikautena tahtonut ensilunta tullaan. Kaipa Luojani tiesi minkä tempun teki. Ei antanutkaan tuota talven valkoista lunta, eikä sen kautta heijastuvaa vähäistäkään kuutamoyön tai lyhenevän päivän valoa.

Tahtoi kaiketi kurittaa, mutta miksi?

Tuli tavattoman pitkä ja pimeä syksy ja sen myötä alkutalvi. Vaan oli pakko elää. Tietämättä alkuunkaan miksi elää ja miksi sitä vielä pitäisi itkeäkin.

Itsesäälän ylikäyvää tunnetta ei voi mikään tässä elämässä ylittää, mutta se on turmiollinen tunne.

PIMEIN VUODENAIKA

On tässä pohjoisessa maassamme, Suomessa pimein vuodenaika - joulun aika. Poikkeuksellisen pimeä siksikin, että juuri nyt ei ole lunta koko eteläisessä osassa maata.

Pimeys on myrkyä henkisille haavoille, jotka syntyivät kuoleman kädestä vasta neljä kuukautta sitten, arvaamatta ja yllättäen.

Etsin tietäni. Etsin rakastani, mutta mitähän pimeässä löytää. On vain uskottava, että tulee uusi kevät.

Eilen hän oli vielä tässä, mutta tänään on tänään, ja häntä ei ole, ja eilinenkin koko ajan loittonee.

Outo juttu.

Tuntuu kuin eilinenkin olisi edelleen tänään, mutta ei se ole.

Tämähän on totuus, vai onko?

Mikä on totta? Mikä kuviteltua?

Miksi ihmisen pitääkin aina ajatella?

Kun aivoihin ja sitä tietä tietysti käyttäytymiseen pyrkii kaaos.

Kun kaikki ennen niin tututkin ihmiset alkavat tuntua niin vierailta.

Mistä onkaan kysymys?

ÖISELLÄ MAANTIELLÄ JOULUN ALLA

Tie on kantatie nro 132. Se erkanelee Helsingistä lähdettyään Keimolassa Helsinki-Tampere -valtavyylästä. Tämän kantatien kansanomaisen nimi on Vanha Hämeenlinnantie. Vielä parikymmentä vuotta sitten se oli mutkainen soratie.

Sellainen tavallinen maantie, joiden tapana oli puikkelehtia talojen pihojen läpi. Olivathan nämä nykyisten maanteiden alkiot syntyneet vanhojen kärryten päälle.

Itse olin jälleen kerran matkalla Helsingistä Lopen pitäjän Läyliäisten kylään. Ties monennenko kerran. Mitäpä sillä väliä.

Juuri tässä Läyliäisten kylässä tuon vanhan kylätien, kärtytien erinomaisuus näkyi aikanaan selkeänä, kylän kahden talon kohdalla.

Ehkä koko autoileva Suomi tunsu tällä Hämeenlinnaan johtavalla tiellä Läyliäisten kylän kohdalla ”Soltin mutkan”. Helsingistä tullessa peräti jyrkästi yhdeksänkymmentä astetta vasemmalle ja vastakkaiselta suunnalta tullessa sama vääntö oikealle. Vaan eipä tässä kaikki. Helsingistä tulija yllätettiin aina kilometrin pituisen suoran päässä mutkassa seisovan talon läheisyyteen. Talo ilmaantui aina yhtä lähelle, muutama metriin tiestä.

Kyllä siellä kuulemma talon kuve ja sitä jatkava aitovieri olivat kovilla.

Mutta mutkasta mentiin ja kuinka ollakaan, juuri tällaisen vanhan kylätien tapaa Soltin päätalon ja tien toiselle puolelle jäävän navetan ja muiden piharakennusten välistä, pihan läpi. Siis talo oikealla ja navetta vasemmalla. Eikä mennyt hetkeäkään, kun parinkymmenen metrin päässä oltiin jo toisella pihalla. Tällä kertaa tämä nimeltänsä Rekolan talo jäikin tien vasemmalle puolelle ja talon navetta pihapiiriä halkaisevan tien oikealle puolelle. Sellaista oli maantieromantiikka vielä vajaa kymmenen vuotta sitten.

Nyt tie numero 132 halkoo suorana ja tunteettomana lähipellon poikki kaukana näistä taloista. Ei sekään tie muista joskus kulkeneensa Läyliäisten kylän kohdalla Soltin ja Re-

kolan vauraiden maalaistalojen pihapiirissä, saatikka, että muistaisi kulkeneensa samaan kyläryhmään kuuluneiden Uotilan ja Karrin talojen ohi, koska niiden pihapiiriin ei jostakin syystä tarvinnut mennä.

Tällainenkin muistelu tuli mieleeni ajellessani pimeässä joulun alla tuota vanhaa Hämeenlinnan tietä Helsingistä Läyliäisiin. Kuudenkymmenen kilometrin aikana ehtii mietiskellä monenlaista, kun ei ole mihinkään kiire. Tietää vain jotenkin minne pyrkii. Kyllä se pimeä, hiljainen talo siellä Läyliäisten kylässä, äsken todetun mutkan takana piileskelevällä pimeällä mäellä voi odottaakin. Ei hän ollut siellä enää koskaan odottamassa, enkä minä voinut häntä odottaa. Tämänhän jo tiesin.

Ajelin yksin tätä syksyisen pimeää maantietä, eikä hän ollut vieressäni. Emme voineet enää yhdessä harkita lähestyvää joulua ja kuinka sen rakentaisimme. Minkälaisen joulupuun hankkisimme. Kuinka sen koristaisimme. Mihin kynttilät. Mitä söisimme jouluna, kun Juttakin tahtoo olla joulun kanssamme ja - vaikka onkin jo aikuinen, odottaa joulupukkia siinä kuin me muutkin lapsenmieliset, joille joulu on perinteisesti herkkä hetki ja vuoden ehdottomin perhejuhla. Yhdessä oloa ja valoa.

Tiedän, että hän olisi joulun lähestyessä muistanut myös pihapiirimme pienet: talitintit, varpuset, oravat. Niillekin hän tahtoi aina järjestää joulun sekä maalla että kaupungissa. Lyhde ja talia ja ehkä myös jokin pieni tuikku antamaan valoa kaikille Luojan luomille. Sellainen hän oli.

Ja minä kuljeskelin ajatuksineni tällä pimeällä maantielä, myöhäisinä illan tunteina, lähellä keskiyötä.

Pian mielestä pyyhkiytyivät nuo mielikuvat vanhasta maantiestä ja tulevan joulun odotuksen tuskaiset kysymykset. Olin yksin, mutta tien molemmin puolin oli ikkunoissa ja pihapiireissä valoja. Tottakai. Ihmisethän valmistelivat joulua.

He olivat jo ehkä saaneet sovituksi mihin ikkunaan sähkökynttilät pannaan ja levitetäänkö niitä myös pihan pensaisiin. Kun katsoin valoa loistavia ikkunoita, saatoin hyvin kuvitella kuinka he rupattelivat keskenänsä. Tästä päivästä, tulevasta joulusta, muustakin yhteisestä olostansa.

Kademieli minuun iski. Olin kateellinen ja kun ei muutaakaan mahdollisuutta ollut tarjolla, kuvittelin kuinka he tuolla yhteisessä, lämpimässä kodissaan kohta sonnustautuvat yöpuulle, ovat lähekkäin, vaimo ja mies. Heidän päivänsä kiireet ja mahdolliset huolensakin oli voitu lakaista maton alle, ainakin huomiseen. Heitä on kaksi ja heidän edessään on monta huomista iloineen ja suruineen, mutta aina kuitenkin lähellä mahdollisuus lämpimään läheisyyteen, ilman, että se tulisi yhä uudelleen itselleen hankkia ja ansaita.

Tämä oli yksinäisen miehen synkkää yksinpuhelua pimeällä maantiellä.

Voi kuinka olikaan ajallaan luonnollista kevyesti koskettaa hänen kauniisti luonnonkiharaisia hiuksiansa, antaa suikko poskelle tai miksipä ei huulille. Tuntee kevyt värähdys. Asettua lähemmäs. Tuntee koko ihminen lähellä itseäni. Olla hänessä.

Onko myös minun elämäni tältä osin päättynyt?

Tein matkaani talviöisen pimeyden läpi maantien varren asumusten valoja tarkkaillen ja perille päästyäni, omassa yhteisessä vuoteessamme tahdoin kuulla hänen ajattoman

takaa kuiskaavan: ”Sinähän päätät elämästäsi. Se on Sinun. Enhän tahtonut koskaan asettaa rajoja elämäsi tielle. Tee nytkin niinkuin hyväksi näet.”

Näin sen tahdoin kuulla, mutta kuulinko oikein? En ole varma. Kyllä surulla on monet kasvot. Surenko häntä vai itseäni?

MINUA PELOTTAA

Pelottaa ajan kuluminen.

On kuin kaksi aikaisemmin niin rinnan kulkenutta elämänviivaa alkaisi yhtäkkiä loitontua. Pelkään, että menetän hänet liian pian, lopullisesti.

Mistähän tämä tunne johtuu? Siihen en osaa vastata. Olipa hän lähelläni. Voisin kysyä.

Kaipaamattomasti rakentavia keskustelutuokioita, sillä hänelle sain aina esittää myös elämäni tyhimmät kysymykset.

Kuinkahan usein me naimisissa ollessamme, tuossa tavanomaisuuksia täynnä olevassa arjessa ja parisuhteessa eläen tämän itseselvyyden huomaamme tai ymmärrämme?

Rinnallamme elää päivittäin ehdottomasti ymmärtäväisin ja täydellisin kuuntelija ja keskustelukumppani - terveen palautteen antaja.

Ainakin nyt sen huomaa, kun häntä ei enää ole.

Huudan koko maailmalle: ”Eläkää ja puhukaa toisillenne, kun Teillä on vielä siihen tilaisuus. Huomenna voi olla todella loputtoman myöhäistä.”

Kun nyt tutkin itseäni, huomaan olevani kuin ulkopuolinen tarkkailija, joka käsken itseäni: ”Ole rehellinen. Uskalla vihdoinkin seisoa omilla jaloillasi. Uskalla olla oma itsesi.”

Melkoinen velvoite ja haaste runsaan kuudenkymmenen ikäiselle miehelle.

”Kakista vain ulos”, sanoo jokin toinen sisälläni, ”ole rehellinen”.

Mutta olen epävarma. Epävarma kuin murrosikäinen koulupoika joskus takavuosina, noin viisikymmentä vuotta sitten.

”Ahaa”, sanon, ”hyvä havainto”, siinäpä se osatotuus tuli. Löytyikö kaikki sanasta murrosikäinen?, Kunpa olisi ilotulitus- tai merkinantoraketti, ampuisin sen taivaalle merkiksi hänelle sinne taivaan sineen: ”Olen löytänyt elämäni merkillisimmän murrosikäisen. Niin. Olen epävarma murrosikäinen eläkeläinen. Keskellä ehkä tämän elämäni syvintä kriisiä, josta tulee selvitä ja päästä uuteen alkuun aivan kuin silloin ennen nuorukaisena.”

Ja ketään en moiti, kun huomattavasti yleistäen ja ilman kenenkään lupaa totean, että mies on todella ikuinen lapsi. Ensin hänet paapoo nuorukaisikään äiti, ja sitten tätä hyvää tarkoittavaa toimintaa jatkaa vaimo. Mies jää lapseksi, ja kun kuolema vie tämän myöhempien vuosien ”äidin”, vaimon, ei ole ihme, että mies kokee itsensä orvoksi.

TUNTOJEN TUSKAISTA TAISTELUA - SÄRÖJEN HIONTAA

Tunnen epävarmuutta.

Osaanko todella oikein ymmärtää tuon ensin itselleni kokonaan annetun ihmisen olemisen itsessäni, elämässäni ja sitten toisaalta sen miksi hänet juuri nyt, kun elämän ehjä kokonaisuus oli alkanut syntyä, otettiin minulta pois.

Avioliiton jokainen vuosi ja jokainen päivä tekevät työtä yhteisen elämämme hyväksi -kahden sittenkin täysin erilaisen ihmisen yhteen saamaamiseksi - kahden ihmisen, joiden alun alkaen ainut yhteys on tuo omituisen sattumuksen kautta lähelle tuleminen ja ensirakkaus.

Eihän meillä mitään veren perimän kautta syntynyttä yhteistä ole, vain tunne-elämä kuohahtaa samantahtiseksi ja siitä alkaa vuosien arki ja arjen myötä jatkuva särmien hiominen.

Tahdomme elää yhdessä ja perustaa yhteisen pesän.

Teemme yhteensopivia ihmisiä näissä elämänvirran koskissa ja suvannoissa, ja totuushan on, että myöhemmällä iällä aviopari käyttäytyy, puhuu ja toimii kuin yksi ihminen.

He jopa saavat yhdennäköisyyttä.

Tässä vaiheessa olimme mekin kuoleman saavuttaessa. Pahimman särvät olivat hioutuneet. Osa yhteisen elämän tiestä oli rakennettu valmiiksi - siitä vain sitä piti päästä jatkamaan entistä seesteisemmissä oloissa.

En voi kuvitellakaan, että olisimme olleet valmiit, mutta pitkälle olimme ehtineet.

Onko tämäkin eräs luopumisen tuskan ja surun aihe sittenkin itsekkään ihmisen katkeruuden aihe? Meni monien rakkaiden vuosien työ hukkaan - se kääntyi tuhkaksi.

Voisinko todella ajatella näinkin halpamaisesti näinä katkerina yksin jääneen viikkoina?

Vastailen vain, että kyllä voin, sillä eihän kuoleman vielä pitänyt tulla.

Mustia ja katkeriakin ovat ajatukseni tällä hetkellä, kun yritän selvittää inhimillisiä syitä suruni raadollisuuteen. On kuitenkin oltava rehellinen ja kyettävä elämään tällaiset väärin kalvavat tunteet itsestänsä ulos. Säröjä tulee hioa edelleen, mutta nyt vain omiansa.

Näen hänet jälleen muistikuvissani viimeisen kerran sylissäni. Hänet oli pakattu pieneen mäntyiseen koteloon, jonka nimi on uurna. Siinä hän oli pienessä puisessa uurnassa, jonka olin häntä varten hankkinut. Hänet oli tuhkattu. Se tuntuu olevan nykyaikainen ilmaisu tapahtumalle, jota aikaisemmin kutsuttiin polttohautaukseksi.

Niin tai näin. Eihän sillä ole kovin suurta merkitystä miksi tätä tapahtumaa nimitämme, mutta sillä oli, että juuri tuolla hetkellä hän oli viimeistä kertaa sylissäni lähes kokonaisena. Sanon ”lähes kokonaisena”, sillä eihän materia mihinkään häviä.

Siinä oli viimeisen hetken sylissäni rakkaimpani muutama sadan gramman painoisena tuhkana. Koko ihminen, joka vain eräitä päiviä aikaisemmin oli ollut ehjä ja elävä, sieluineen ja ruumiineen.

Hänestä oli koossa materia, mutta sielu, elämä oli jossakin muualla. Tai sitten se oli läsnä, kun laskin tuon kevyen paketin haudan lepoon isoäitinsä, äitinsä ja isänsä tuntuun. Kahdeksankymmentä senttiä syvään kuoppaan. Näin oli hautausmaan maallinen päällikkö ilmoittanut. Näin laki määrää. Se on uurnahaudan syvyys. Ei syvällä, mutta niin kaukana.

Muistelen tuotakin lyhyttä hetkeä. Tuota pientä viimeistä

tuokiota hänen kanssaan, tuhka sylissäni. Mitä kaikkea oli tämä ihminen eläessään ollut? Mitä kaikkea hän oli merkinnyt meille kaikille? Mikä oli hänen elämänsä tarkoitus? Mitä hän eläessään oli kokenut ja nähnyt? Mitä hän oli tuntenut?

Tiesinkö minä siitä loppujen lopuksi sittenkään mitään? Kyllä varmasti jotain, mutta paljon minulle käsittämätöntä hän vei myös iäksi mukanaan.

Kävin jälleen kerran hänen tuhkansa luona, haudalla. Tiedän täsmälleen missä paikassa se pieni tuhka on kahdeksankymmenen senttimetrin syvyydessä sellaisen pienen kolmikymmensenttisen ruohon leikatun pyöreän ja vihreällä peiteltyä reiän kohdalla. Siellä hän on, minun ihmiseni. Kiltti, kaikille hyvää tarkoittanut vaatimaton ja pieni ihminen, nyt pienenä tuhkakasana.

Seison haudalla. Tuijotan tuota kummallista reikää haudan pinnassa. Asettelen eilen tuomani ruusut uuteen järjestykseen. Voihan olla, että hän tuntee niiden kautta kosketukseni ja syvän ikäväni.

Voi kuinka tahtoisin hänet vielä kerran tähän viereeni, tähän kauniiseen sunnuntaiaamuun. Voisihan hän vielä kerran ottaa minut lämpimään syliinsä, itseensä. Ei olisi tätä surua. Olisi lämmintä ja turvallista.

Ennen hänen kuolemaansa en osannut edes kuvitella kuinka rikki ihminen voi henkisesti mennä.

Tunnen käyväni mahdotonta henkistä painia itseni kanssa ja jotain omituisen olematonta vastaan.

Omalaatuinen mielentila, joka näyttää vain jatkuvan ja jatkuvan. Kun en oikein keksi, edes järkeä käyttämällä, minhin tulisi ryhtyä, kuinka elämä tulisi ilman häntä uudelleen

järjestää, vai tulisiko? Välillä tuntuu kuin kaikki maailman meret vyöryisivät päälleni. Hukunko vai nousenko pinnalle? Toisaalta havaintokenttään tulee aivan pieniä tapahtumia, jotka ovat tätä päivää, kuten juuri eilen illalla pieni ja elämänhaluinen mehiläinen.

Oli juhannuspäivän ilta. Kaikki ympärillä oli herkistynyttä ja kaunista tässä suvi-illassa. Äitinsä kymmenen kuu-kautta sitten menettänyt tyttäreni, ikä 23 ja vähän päälle, vielä naimaton, villi ja vapaa, oli lähtenyt luotani omiin juhannusmenoihinsa. Aurinko teki laskuaan horisonttiin, noustakseen heti uudelleen ylös taivaalle, juuri niin kuin juhannuksena tuleekin.

Menin kuistille tupakoimaan. En vieläkään tupakoinut sisätiloissa. Tämäkin naivi pieni yksityiskohta tulee kirjata. Hän oli aina toivonut raikasta huoneilmaa. Niin hän oli toivonut tai ainakin minä olin sen sanomattakin tahtonut niin ymmärtää. Eihän parisuhteessa kauan eläneiden kaikkea tarvitse sanoin ilmaista. Tulee vain tavaksi ymmärtää toisen tarkoitus. Eikä pieni huomaavaisuus parisuhteessa eletäessä mitään maksa. Se voi vain lisätä yhdessä elämisen laatua. Sitä se on yhdessä eläminen. Vähän sanoja, mutta runsaasti toisen hiljaista ymmärtämistä. Tai ainakin pitäisi olla.

Mutta kuin välihuomautuksena tulee kuitenkin todeta, että tästä sanattomasta kaiken ymmärtämisestä saattaa syntyä myös turmiollisia seurauksia.

Toisen ihmisen ymmärtäminen on vain minun tuntu-jeni näkökulma toisen ihmisen ajatuksiin. Jospa syntyikin väärinymmärrys, joka johtaa sanattomuuden, puhumattomuuden kautta toimiin, joita hän ei tarkoittanutkaan. Kuin-

kahan moni avioero on ollut tällaisen pienen huomaamat-tomuuden seuraus. Harha ja kuvitelma minun kyvystäni ja herkkyydestäni arvioida toisen tunnetiloja on helposti sie-men kohtuuttomankin syvään eripuraan, eriseuraisuuteen, jonka ääripisteenä on mahdottomuus käsitellä yhdessä ja suusanaisesti näitä elämän pieniä ja suuria ”ymmärryksiä”.

Tämänkin oleellisen eron tajuan vasta nyt kun tuota tois-ta, jota olevinaan niin hyvin ilman sanojakin ymmärsin, ei ole.

No, tämä tupakoinnista, jota hän ei koskaan elämänsä aikana harrastanut ja toivoi minunkin lopettavan. Sen hän kyllä sanoi useita kertoja. Esitti toivomuksen, mutta en minä sitäkään ymmärtänyt, vaikka niin kuvittelin kaiken ymmärtäväni. Kyllä tästä minulle pienestä, mutta hänelle ilmeisen merkittävästä asiasta aikoinaan avoimesti riidel-tiin. Mutta sitten hän väsyi, ei enää puhunut asiasta. Minä siirryin tupakoimaan ulos, kuvittellen tai ainakin tah-toen kuvitella, että tästä oli kysymys.

Sanomaton ymmärrykseni puute kuitenkin esti minua tässäkin näkemästä hänen hyvyytensä loppuun saakka. Kyllä hän tarkoitti enemmän. Hän tahtoi minun pysyvän terveenä.

Se oli rakkautta.

Mutta palataanpa kuistille ja kesäiseen iltaan.

Ties monennenko kerran tänä kesänä tuo vanha tuttu mehiläinen alkoi pörrätä ympärilläni. Ei siis ampiainen vaan mehiläinen. Näilläkin eläväsillä on omat eronsa. Aina tuo sama mehiläinen ampaisi pörräämään ympärilläni. Aina se tuli jostakin katonrajasta uhittelemaan. Ei sekään ilmeises-ti pitänyt tupakansavusta, ei ainakaan asumuksensa tuntu-

massa. Kukapa siitä loppujen lopuksi pitäisikään.

No niin. Mehiläinen tuli pyörimään ja minä ainakin uskottelin itselleni, että se tahtoi vain sumeilematta hyökätä kimppuuni, tuo äänekäs ja pieni elävä. Tavallaan kaunis-kin. Huitaisin sitä jälleen kerran loitommalle. Sattui vahinko. Ilmeisesti kynteni napsahti sen pieneen arkaan päähän. Hautasin sen.

Ja nyt tuntuu pahalta. Mitä se oli minulle tehnyt? Sehän vain puolusti asumustaan, niinkuin me kaikki teemme. Ei minun pitänyt sitä tappaa.

Olenko käymässä väkivaltaiseksi?

Tähänkö tämä yksinäisyys johtaa?

Onko tämäkin jokin tapa unohtaa?

Samaisena juhannuspäivän aamuna ajoin hautausmaalta tullessani tielle kuolleen valkoisen kauniin kissan ohi, tuntematta mitään. Sekin oli kuollut tahtomattaan, pieneenä ohikiitävänä hetkenä. Sitä raasua en edes mennyt siirtämään pois ajotieltä, saatikka että olisin haudannut. En vain tuntenut mitään.

Onkohan tämä loppu elämästäni tällaista? Etäännyin elämästä ja jopa tuhoan sitä ympäriltäni. Tämäkö on tarkoitus?

MIKÄ ONKAAN KAIKEN TARKOITUS

Sitä voi vain kysellä kuljeskellessaan näillä maailman tuuruilla ja toreilla itseänsä etsimässä.

Sanoin juuri äsken jollekin naapurilleni, kun yhteen sa- tuimme, että tuntuu kuin olisin kanniskelemassa itseäni matkalaukussa paikasta toiseen.

Kumma mielikuva.

En tunne oikein enää itseäni. Koen todella olevani kaikelle ulkopuolinen. Jotenkin ulosheitetty. Tarkkailija.

Tietysti ja miksipä ei jokainen meistä voisi aika-ajoin tuntea samalla tavoin ja tunteekin, jos vain menee itsessään kyllin syvälle. Kokee tullessa ulosheitetyksi. Enemmän tai vähemmän.

Saatan olla väärässä, mutta koen, että me sittenkin olemme varsin yksinäisiä kulkijoita matkalaukkuihimme. Minä ihminen itse, kuin matkalaukullinen rojua mukanaani päivästä toiseen. Henkistä rojua, jolle en yhtäkkiä keksi vähäisintäkään käyttöä, vaikka olen itse itseni tuohon matkalaukkuun kaikkine turhautumiseni sullonut. Elämän kokemuksiahan siellä laukussa on, mutta nyt juuri; mihin niitäkään käyttäisin, kun kaikki ympärilläni on tyhjää ja tyhjä olen itsekini.

Minä itse tässä ja toisaalta tuossa matkalaukussa, kuin entisen timpurin kalupakissa. Meisselit, taltat ja vasarat, kaikki hyvässä epäjärjestyksessä. Mutta siellä ne kuitenkin ovat ja vain timpuri itse voi sittenkin olla selvillä mitä misäkin on ja mitä pakista ajan tullen tulee löytää.

Toki naapurini oli yllättynyt tällaisesta näyestä. Kuinka jollekin ihmiselle voi syntyä itsestänsä tällainen käsitys? Kuinka voi näin itseänsä vähätellä, että niinkuin ei olisi tuossa edessä juuri se ihminen, jonka kanssa keskustele, vaan joku toinen, ja se sama ihminen olisikin pakattu matkalaukkuun, josta se pitäisi muiden tarvekalujen joukosta ehkä esille kaivaa.

Ei tarvinne olla edes tosikko, kun kauhistuu toisen ihmisen esittämänä tällaisia mielikuvia, mutta totta se on, että näinkin turhaksi voi itsensä näissä olosuhteissa kokea. On-

han tämä tietysti raakaa hirtehisuumoria. Mustaakin mustempaa, ja ymmärrän, että naapurilleni tuli kiire toisaalle.

Vastakohtaisuus vaimon kuoleman vakavuuden ja toisaalta tällaisten ylilyöntien välillä on kohtuuttoman suuri ymmärrettäväksi. Nyt ei ole leikin paikka. Se on aliarvoista käytöstä. Kaduin kohta, enkä ymmärrä mikä tuollaisessa tilanteessa, vieraan ihmisen läsnäollessa pakottaa yrittämään todellista keveämpää asennetta elämän epävarmuuksien selittämiseksi.

Yksin ollen oman heikkouden tunnustelu tapahtuu huomattavasti hienovaraisemmin, jopa herkistyen.

Kaipa on vain pakko näytellä isoa ja vahvaa miestä, johon minkään maailman tuulet eivät jälkeä jätä. Ei saa tunteilla ainakaan miehisen naapurin läsnäollessa, vaikka kuinka ymmärtäisi, että tuonkin ihmisen kuoren alla piilee tunteita, joista voisi olla itselle myös apua.

Voi olla, että opin ajan kuluessa olemaan edes hiljaa. Kunhan tämä pahin kivikko ja karikko on ohitettu. Pitää harjoitella. Pitää tonkia se oma itsensä tuolta ”matkalaukusta” takaisin ja panna järjestykseen.

Joku pahahenki kyllä parhaillaankin kuiskaa korvaani, että on niitä muitakin kaltaisiasi, jotka myös voisivat mennä itseensä ja antaa tuntemuksillensa rehellisempiä ja avoimempia sävyjä.

Tähän en tässä elämäntilanteessani osaa sanoa muuta kuin, että ainakin itse haen parhaillaan itseäni ja löydän eikä siihen tarvita yliolkaisuutta ympäristön suuntaan.

Huudan: ”On minulla tunteetja haluan pitää kaikki hyvät ihmiset lähelläni!”

Tiedän, että heidän halunsa auttaa minua, olla lähelläni, laantuu hyvin nopeasti ellen asetu elämään uusien ja tämän

tilanteeni mukaisten pelisääntöjen mukaisesti.

Minun tulee oppia ymmärtämään, että en enää elä näkyvässä parisuhteessa, jossa toimintamallit ovat sittenkin erilaiset kuin yksin eläen. Parisuhteessa on kaksi, mutta minua vain yksi. Tämäkin on eräs näkökulma.

Itse en tunne juurikaan muuttuneeni tämän vuoden aikana, mutta saattaahan olla, että muiden näkemänä olen leimattu, vain yksinäinen leskimies, ehkä vähän etäininkin ja varoen lähestyttävä. En tiedä.

Saattaa olla myös niin, että alati vilkas mielikuvitukseni tekee kepposia. On kulunut liian lyhyt aika elämän uudelleenjärjestelyssä. En ole vielä kyennyt riittävästi etäännyttämään luopumisen tuskasta ja surusta. Ehkä olisi parempi ryhtyä katsomaan reilummin ihmisiä silmiin ja uskoa, että kaikki on kunnossa. Tähänkin pitää harjaantua.

Mutta samalla täytyy myös varautua yllätyksiin, jollaisen koin äskettäin. Tapasin ihmisen, joka oli vasta kuullut vaimoni poismenosta ja aivan luontevasti ”otti osaa suruuni”.

Sitä ei ollut tapahtunut enää kuukausiin. Hämmennyin ja tuli jälleen myös suru. Hyväähän tämäkin ihminen tarkoitti, mutta tunnot ovat vielä niin pinnassa. Haavat eivät ole umpeutuneet. Sen tästä opin. Vaikka on kulunut monta kuukautta.

Ja nyt on sitten tuo perjantai ja 13. päivä.

Kiireeni kirjan teossa vain kiihtyy. Miksi tämä kiire?

Ja mietittyäni tähänkin löytyy omalaatuinen ja itse seipittämäni vastaus.

Olen etäännyttäessä liian nopeasti hänestä ja hänen muistoistaan. Tarkoitan sellaisia läheisiä, jopa tunnisteltavissa olevia pehmeitä ja herkkiä muistoja, sellaisia ihmisen yk-

sityiskohtia.

Sanoin eilen, että hän tuntuu koko ajan lähenevän ja sanoin hiljaa: ”Tule vaan”.

Nyt pelästyin tätä ajatustani, sillä sehän saattaa merkitä, että hän tuleeikin lähemmäs vain näillä kirjan sivuilla ja jotenkin sitä kautta esiinnellistyy. Alkoi pelottaa, että olen siirtämässä hänet tämän kirjan teon kautta kuin jonkinlaiseen ”museoon”, esineenä esineiden joukkoon.

Sehän ei saa tapahtua.

En minä sitä varten näitä tuntojani tähän paperille pura, että samalla menettäisin hänet sellaisena herkkänä ja hentoa, enkelimäisenä näkynä, kuin hän on nyt mukanani kahdentoista kuukauden ajan viipynyt.

Pidän hänet itselläni aina ja ikuisesti.

Kirjalla on oma sijansa. Kirja jatkakoon elämäänsä, mutta Tellervoni on ja pysyy minussa. Häntä minä en itsestäni minnekään luovuta, edes tätä kirjaa tehdessäni.

”Anna anteeksi Tellervo, että ote tahtoi hetkeksi päästä hallinnastani, mutta ehkä lukijoideni oli hyvä tietää tämänkin outo ja ehkä pelottavakin miellelyhteys, joka saattaa tulla vastaan, kun suruansa liian läheltä tutkii, ja sen kanssa liian kauan piehtaroi.”

Suru vain näköjään pitäisi päästää luontevasti loittoneemaan. Tulee olla varovainen. Tämäkin on elämän ja kuoleman kysymys - nyt minussa itsessäni.

Niinpä taas palaan hetkellisestä hätäntymisestääni selvitäni talven ja kevään aikana kirjoittamiini muistumiin ja tuntoihin.

Eräänä keväisenä päivänä, kuin jonkun johtamana, menin Lohjan kauniiseen keskiaikaiseen kivikirkkoon. Olin

käynyt siellä päiväsaikaan kesäisin useinkin, ohikulkumatalla. Matkalla aina jonnekin.

Nytkin koin olevani matkalla jonnekin. Olin etsimässä rakastani.

Eihän siinä todellakaan ole mitään ihmeellistä, että ihminen jonkinlaisen hätänsä ja epävarmuuden hetkellä ohjautuu kirkkoon. Eikä edes siinä, että kävelee varoen ja arkailleen sisälle juuri Lohjan levollisen oloiseen kivikirkkoon.

Vaan jotenkin yllättäväksi asian tekee se, että monien tuhansien suomalaisten kirkkojen joukosta valitsee juuri Lohjan kirkon.

Mies, joka periydyttyään suomalaisesta äidistä ja saksalais-sveitsiläisestä isästä, Kannaksella Viipurissa syntyneenä, evakkotien Pohjanmaan Kilpuan ja Kankaan kautta Kemiin ja sittemmin Kuusankoskelle ja Kouvolaan Kymen lääniin jouduttuaan, ja edelleen Porvoon kautta Helsinkiin pääosan elämästään elämään ajautuneena, ja sittemmin vielä Lopelle Etelä-Hämeeseen vaimon perässä kulkeneena, päättyy omia mielikuviaan selvittelemään Lopelta juuri Lohjan kivikirkkoon.

On siinä jotain outoa ja selittämätöntä.

Mikä käsittämätön meitä kuljettaa?

Mutta näin vain kävi ja rakentui kaunis puite muistella, satojen vuosien saatossa patinoituneen kivikirkon sisällä, ehkä sittenkin hyvin lähellä omaa Jumalaansa, juuri äsken niin kauas poistunutta rakkaintansa.

Vanhan, kauniin kirkon jokainen harmaa kivi, jokainen sen muuraussauga, pieni hento ja eri suunnista tuleva valonkajo, kun se valaisi seiniin piirrettyjä ikimuistoisia kuvaelmia, kertoi kauniisti elämästä ja kuolemasta, sai muistot säteilemään. Olin luomisen työn lähteellä. Kävin lähellä

sitä, josta kaikki alkaa ja johon myös kaikki mitä ilmeisimmin päättyy.

Palasin taloomme Lopelle rakentelemaan omaa kammio-tani tunnustusteni ja mielikuvieni alttariksi.

Maalailin muistojeni kuvia, omilla väreilläni ja omilla valoillani. Käsi ”siveltimessä” saattoi olla aika ajoin raskas ja taasen hetkessä höyhenen kevyt. Sivellinkin saattoi olla paksu tai seitin ohut. Tunteiden asteesta riippuen.

”Maalasin” omaan kappeliini muistojen ja tuntemusten mielikuvia.

Käy siinä melkoinen henkinen myllerrys, kun koko elämänsä kuvien ja sanojen kautta eläneen ihmisen aivot tekevät surutyötä.

Ja miksi en antaisi mielikuvitukselle hetkellistä vapautta? Voisinhan kääntää mielikuvissani kuoleman myös kauniiksi saduksi. Kun en kuolemasta mitään tiedä, enkä sitä ymmärrä, niin miksi en tekisi kuolemaa kaltaisekseni. Voisin yrittää ymmärtää, että kuolema käydessään pyrkii olemaan yhtä hyväntahtoinen, joksi itsenikin kuvittelen.

Voin myös kuvitella itseni kuolemaa paremmaksi. Voin yrittää olla vahva. Otan omani takaisin.

Kuolemantanssi ei sovi hänelle, jonka näen edelleen siinä valkoisella verhotussa arkussa, jo runsaan viikon tästä ajasta etäänntyneenä. Hän oli entistäkin pienempi, kalpeampi ja kylmempi siellä Lopen hautausmaan vieressä olevan siunauskappelin kylmähuoneessa.

Siellä hän nukkui, kun asetin sormien väliin viimeisen elävän ruusun. Odotti viimeistä toimitusta. Viimeistä osallistumista.

Mutta jälleen tänään, lähes vuoden kuluttua, ja huomenakin satu toteutuu. Hän nousee ja kirmaisee kukkakedolle, niin kuin on tehnyt aikaisemmin tuhansia kertoja. Näen hänet välimatkan päästä. Hän poimii kukan sieltä toisen täältä. Kevyenä kuin perhonen. Sain hänet takaisin. Vaan kohta hän hävisi, mutta aina palasi, yhtä arvaamattomana ja vähän etäisenä. Hentona ja hauraana. Hän elää ikuisesti mielikuvissani. En enää pelkää. En anna häntä kokonaan kuolemalle.

Se on eräs kuvitelmani kuolemasta.

Todellisuudessa kuitenkin kuolemaa seurasi pelästyminen, sitä paniikki ja sitten pitkä täydellinen tyhjiys. Useiden viikkojen ajaksi...

Vasta nyt, kuukausien jälkeen, alan havahtua. Voin eritellä omia ajatuksiani ja koostaa niitä johonkin toivottavasti järjelliseen muotoon.

Huomaan, että olen talven ja kevään aikana synnyttänyt erilaisia sanallisia pikkuikoneita.

Ikonihan on pieni kuva, jonka sisään on maalattu kymmeniä tapahtumia ja tuhansia ajatuksia. Pienin piirroin ja kullalla kehystettyinä.

Minä kirjoittelin ikoneitani, jotka ripustin mielikuvieni seinälle. Ja sitten panin näille kaikille otsikon ”Itke mies, itke”, sillä itkin kirjoittaessani ja itken yhä uudelleen omia surujani lukiessani. Aivan samoinhan saattaa tapahtua kaunista ikonia katsoessa. Kun se jotenkin satuttaa.

Harmaalla ja harsuisella seinälläni on jo kymmeniä ”ikoneita”, joita järjestelen, siirrän sivuun ja otan takaisin. Poimin niitä tähän kirjaan, jonka kirjoittamisjärjestyskin on tilanteeni mukainen. Se etenee tavallaan lopusta alkuun, tai

kuoleman tulosta tähän päivään.

Keskeisin ikoni kuvaa tietysti häntä ja tietysti hän on mukana jokaisessa uudessa kuvassa. Kullalla kehystettynä.

MINÄ ELÄN

Miksi juuri minä elän? Miksi ei hän?

Olisimmehan voineet käydä yhdessä myös tästä viimeisestä ovesta, mutta ei. Näin oli päätetty jossakin.

Mutta minä elän. On näköjään pakko. Sekin on jossain päätetty. Tahdoin tai en.

Oma tahto tässä olisi tarkoittanut omankäden oikeuden toteuttamista omaan itseeni muodossa tai toisessa. Kyllä sekin on vuoden kuluessa usein mielessä häivähtänyt, mutta vielä minä elän ja nyt on jo pakko elää.

Kriisini olen kuljettanut monien mustien aukkojen läpi.

Kun kuolema kulkee yli, vain sillä on varma tieto kohteesta, ja se voin olla millä hetkellä hyvänsä myös minä. Siihen on tyytyminen.

Ja kuolemaa seuraa suru.

Omasta surustansa kertominen ei kuitenkaan ole helppoa.

Kenelle sen kertoisi? Ketä se loppujen lopuksi kiinnostaa? Ja kuinka se kiinnostaa? Miksi sen pitäisi kiinnostaa? Mutta kerron kuitenkin.

Suruahan esiintyy niin monissa tasoissa.

On varmasti kaksi surun ääripäätä. Se, joka tulee hyvin lähelle. Minuun itseeni. Ottaa minusta itsestäni jotain siihen läheisesti, erottamattomasti kuuluvaa. Tai sellaiseksi

kuvittelemaani. Toisaalta suru, joka on etäinen. Yhtä etäinen kuin pienen kuolleen oravan tapaaminen maantiellä. Sen häntätupsu vielä viimeisiä elämän viestejä kertomassa.

Tiedät miltä tuon pienen kuolleen oravan tapaaminen tuntuu. Autosi nopeus hidastuu. Kysyt silmänräpäyksen pituisen ajan, tulisiko jotain tehdä. Pitäisikö sen pieni, juuri äsken tulisen vauhdikkaana kirmannut ja elämäntahtoinen ruumis siirtää pois, ettei joku jäljessäsi tuleva sitä lopullisesti runnoisi. Suret tapahtunutta sen hetken. Sen ohikiitävän hetken. Et tee mitään. Et edes pysähdy. Toteat, että se oli Luojamme tarkoitus. Tuon pienen elämän oli päätyttävä näin. Painat kaasupoljinta.

Tilanne on ohi. Surit sen hetken. Teit parin kiitävän sekunnin pituisen surutyön. Todistelet itsellesi: ”Enhän voinut tehdä mitään. Eihän tuon elämän jatkuminen tai päättyminen ollut minun asiani.”

Luulen kuitenkin, että useimmille meistä, ehkä kaikille, suru, joka kohdentuu ihmisen poismenoon, on hyvin eriasusteista. Se riippuu tuon toisen ihmisen läheisyydestä minun elämässäni.

En tunne oman lapsen poismenon aiheuttaman surun luonnetta. Sitä en ole itse kokenut. Sen voin vain kuvitella.

Se on varmasti läheisin tapahtuma vanhemmille. He ovat tuon taimen aikaansaaneet. He ovat hänet synnyttäneet. Ovat asettaneet odotuksia. Hän on osa heistä. Tuo ihmisen verso on lähtemätön osa heitä. He hänessä ovat. Heillehän Luojamme antoi tehtäväksi jatkaa elämää. Synnyttää uutta elämää. Vaalia sen elinvoimaisuutta. Mutta miksi heidän ei annettu sitten täyttää tuota tehtävää?

Arvaan, että tässä tilanteessa vanhemmissa, uuden elä-

män synnyttäjissä ja ylläpitäjissä, herää uskomaton määrä ahdistuneita kysymyksiä, jotka kaikki alkavat yhdellä ainolla sanalla: ”Miksi?”.

Tällainen suru, joka on näin lähellä, ei varmastikaan hevin lähde. Se etäännyy tuskaisesti tai tuskin koskaan. Ei se voi.

En osaa kuvitella, että juuri näiden kahden ihmisen kohdalla ratkaisuksi koskaan riittää uuden synnyttäminen menetetyin tilalle. Me ihmiset olemme niin ainutkertaisia. Toinen ei voi koskaan korvata toista sellaisenaan.

Se on tämä ihmisenä olemisen rikkaus ja samalla osa oman suruni ydintä.

Kun voin vain kuvitella oman lapsen kuoleman lähimmäisten surutyön vaikeimmaksi asteeksi, rohkenen kokea hyvässä ja kiinteässä parisuhteessa eläneen pariskunnan toisen osapuolen, vaimon tai miehen, poistuman raskaudeltaan lähes yhtä ahdistavana.

Minusta on irrotettu väkivalloin jotain, joka oli jo itseäni kiinni kasvanut. Osa minua.

Jotain kovin korvaamatonta on otettu pois. Se on reväistänyt niin, että tuntuu ja tekee kipeää.

Sillä mikä sellainen avioliitto olisi ollut, jonka päättyminen ei olisi aiheuttanut tuskaa ja henkistä kipua. Kaipauksia.

Hän oli osa minua, ”yhtä lihaa”, ja paljon paljon muuta.

SURULLA ON MONET KASVOT

Se voi hiipiä luoksesi arvaamatta. Yhä uudelleen. Se tulee etuovesta tai tuolta takaovesta. Aina se kuitenkin tulee.

Tai sitten se tömistää paikalle röyhkeästi aikaa ja paikkaa valitsematta. Aina se kuitenkin tulee.

Voihan se viihtyä luonasi pysyvämmin. Se on sisälläsi. Se riivaa. Ei irtaudu.

Älä anna surullesi pysyvää kotia. Aja se edes välillä pois. Pyöriessään Sinussa se pyrkii tuhoamaan Sinut. Varo.

Surun voittamiseen tarvitaan Sinun ponnistustasi. Uusia ajatuksia, kuuntelemista, keskustelua, kirjoittamista. Kerro lähimmäisillesi avoimesti miltä tuntuu. Se keventää. Ja jos et saa kuuntelijaa, huuda vaikka tyhjille seinille. Anna tuntejesi purkautua.

Tähän kirjaan, riveille ja rivien väliin, on tallennettu vain osa suruni monista kasvoista. Tuskaa ja tunkkaista oloa.

Vuodessa on 365 päivää ja jokaiselle on varattu oma surunsa. Kaikki on ensimmäisen vuoden aikana ensimmäistä.

Tulee eteen joulu, pääsiäinen, vappu, helluntai ja juhannus.

Tulee syntymäpäivä, nimipäivä, äitienpäivä, isän päivä ja monet muut.

Tulee hääpäivä.

Koet ne kaikki ensimmäisen kerran yksin. Kuinka tulisi menetellä? Mitä hän olisi tehnyt? Kuinka olisimme kokeneet ne nyt yhdessä?

Ei tule tuo ihminen omana syntymäpäivänäsi tuomaan sänkyysi sitä perinteistä ja tärkeintä suklaalevyä.

Eikä itseänsä.

On riipaisevaa kokea nuo kaikki ”ensimmäiset” monien yhteisten vuosien jälkeen aivan yksin. Onhan ympärillä hyviä ihmisiä, mutta...

On sillä niin monet kasvot.

PAKASTEPUSSI

Suru saattaa astua sisääsi todella hämmentävissä käytännön yhteyksissä.

Toukokuun lopulla kävin hakemassa ulkoa pihalta raparperin varsia. Pakastaakseni. Niin tein ja ryhdyin toimeen. Kuoret pois. Raparperit pätiksi ja sitten pakastepussiin. Pieni erä kerrallaan. Kaksi tuli tehdyksi. Vaan sitten...

Muistin, että pakastepussit, joita täyttelin, olivat hänen hankkimiaan. Viimeinen sen laatuinen ostos edelliseltä kesältä.

Tuossa tuokiossa vesitippa silmässä ja toisessakin. Paluu muistoon siitä, kuinka hän jo sairauden riuduttamilla käsillään urhoollisesti paloitteli raparperit ja huolella pakkasi ne tulevan talven yhteisiksi tarpeiksi ja iloksi.

Sitä talveahan ei tullut.

Aikaa hänen poismenostaan on yhdeksän kuukautta, mutta olin pakastamassa ensimmäistä uutta satoa. Se oli jälleen eräs niistä ensimmäisistä kerroista.

Eiväthän nämä ole suuria juttuja, mutta niitä sopii vuoden ajalle monta. Ja niistä se surun suuri kokonaisuus syntyy, ja kokematta sitä ei tiedä.

ONKOHAN NYT KEVÄT VAI SYKSY?

Kylmä tuuli viuhii vieläkin nurkissa. Vaikka on kevät ja jo hiirenkorvalla.

On tulossa vappu, vaan ei merkkiäkään uudesta kesästä. Näin ajattelee pessimisti.

Optimistille kevät on jo nytkin pitkällä.

Hän tuntee keväisen kylmän tuulen vireessä uuden hennon tuoksun. Uuden elämän ja viriävän kesän.

Onhan se ihme, varsinkin tuolle pessimistille, että maasta tunkee tuuman pituinen liljan lehti, tai että hento, uskomattoman hauraan oloinen scilla tai sitä vähän voimakkaamman tuntuinen krookus jälleen nousevat kovasta maasta täyttämään ikuista tehtävänsä. Luonto herää.

Herää Sinäkin. Et ole vielä menettänyt tätä uutta kevättä, etkä varsinkaan uusinta kesää.

Avaa ovi. Päästä kevät sisään. Anna masennuksen mennä. Potkaise sitä vielä varmuuden vuoksi mennessään. Masennuksella ei ole sijaa Sinun majatalossasi. Potkaise sitä vielä kerran.

MIELENKIINTOISIA KYSYMYKSIÄ

Parikymmentä vuotta sitten, seitsemänkymmentäluvun puolen välin tietämissä elettiin Suomessa olevinaan vaikeita aikoja.

Kaikkiällä nähtiin niin sanottuja ongelmia.

Silloinpa eräs kouluttaja tokaisi: ”Hyvät ihmiset. Tänään, juuri tänään, olen päättänyt, että minun eteeni ei enää koskaan kävele yhtään ongelmaa, koska niitä ei ole - on vain kasoittain mielenkiintoisia kysymyksiä. Korostan, on ”mielenkiintoisia kysymyksiä”, joita nyt ryhdymme ratkomaan.”

Juuri näin. Siinä puhui elämään uskova, vahva ihminen. Ihminen, joka uskoi kaiken jatkuvuuteen.

Ei pessimistin tapaan, kaiken pysäyttävään ongelmien lokerikkoon, vaan ”mielenkiintoisiin kysymyksiin”, joiden

ominaisuus on synnyttää uusia kysymyksiä, uusia ratkaisuja, uutta elämää - ihmisen, tuon moniselitteisen luontokappaleen ihmeteltäväksi.

Nyt sanotte, että eiväthän ne ongelmat elämästä mihinkään katoa, jos niille annetaan vain uusi nimi: ”mielenkiintoisia kysymyksiä”.

Mielestäni on kuitenkin tavaton merkitys sillä kuinka erilaisia asioita nimitämme. Minkä nimen niille annamme. Ei liene epäselvää mitä esimerkiksi sana ”kuolema” kertoo meille itse kullekin.

Tein tuossa edellä itselleni kysymyksen: ”Onkohan nyt kevät vai syksy?”

Vastaan tavanomaiseen tapaan, että nyt on kevät.

Kyllä. Olen oikeassa. On kevät, koska almanakassakin niin lukee, ja toisaalta ilmassa on kevään tuoksu, ja scillat ja krookukset, jopa sinivuokotkin nostavat päätään. Nyt on oltava kevät.

”Mutta”, sanoisi tähän pessimisti, ”voisi olla myös syksy, kun tuulikin on näin kylmä ja luonto ympärillä vielä kokoilla harmaa ja eloton”.

Eli onhan sillä ero kuinka asiani otsikoin, ja mitä painotan.

Kun sanon ihmiselle sanan syksy, niin tiedän mitä tapahtuu: Hän siirtää ajatuksensa menneisiin syksyihin ja niiden antamiin kokemuksiin ja luultavasti hyvin nopeasti alkaa sielunsa silmin maalata näkymää tulevastakin syksystä.

Ja kun tuon sanan eli otsikon ”syksy” laukaisen ihmiselle talvella, olen varma, että juuri sillä hetkellä hän ei muista tulevaa kevättä eikä kesää. Hänellä on vain syksy, johon luonto kuolee ja edessä on hyinen talvi.

Mutta heitäpä tuolle kanssaeläjällesi syksyllä, kuin haas-

teeksi, ilmaisu kevät. Esimerkiksi siten kuin itse päätin elämää ja kaiken rikkautta uhkuvina takavuosina ryhtyä tekemään. Aloin toivottaa ihmisille jo syyskuussa hyvää kevättä tai hyvää kesän jatkoa.

Tiedätkö mitä tapahtui. Aivan oikein. Omista aikakirjoistani sain poistettua itselleni aina yhtä oudon ja vieraan vuodenajan, talven, ja siinä välissä syksynkin. Siirryin monia vuosia elämässäni aina suoraan uuteen kevääseen ja kesään.

Tätä kummajaista kanssaihmisseni sitten kyselivät, kun olivat ensin hämmästyksensä selvinneet. He kysyivät.

Se oli silloin ”mielenkiintoinen kysymys”, joka poisti olettamani epäkohdan elämästäni.

Kun talvi oli itselleni henkinen ongelma, niin siitäpä ei pitänytkaan tehdä ikuisuusongelmaa. Piti esittää ”mielenkiintoinen kysymys”, piti tehdä otsikko, joka synnytti mahdollisuuden uuden arvolatauksen ja miellelyhtymien kimpun. Aivoni synnyttivät elämäni jatkuvan kevään ja kesän.

Sanot, että tämä on suuren luokan itsepetos.

Niin onkin. Mitä väliä sillä on? Saanhan minä keksiä itseni ja muiden iloksi näitä tuulentupia. Miksi aina pitää kompastua ongelmiin, joista ei tule loppua? Miksi ei voisi rakentaa myös tällaisia ongelmatomia tuulentupia, elämän suuria otsikoita, joiden varassa voi liidellä ajassa sinne tai tänne? Kolhiutumatta kohtuuttomasti. Onhan tämä 44 mielenkiintoinen kysymys”, eikä vähäkään ongelma. Eihän?

Ihminen, ala elää. Hyppele kiveltä kivelle, kesästä kesään. Tämä Sinun elämäsihän on annettu vain Sinulle. Ja vain kerran eletäväksi jopa syvimmän surun hetkellä.

Ala elää.

Kysy itseltäsi: ”Entäpä jos rakentaisin elämäni ensimmäisen tuulentuvan. Ottaisin esimerkkiä vaikka harakasta

ja sen rakkaudella rakentamasta harakanpesästä.”

Upeata.

Saatoit tehdä itsellesi elämäsi tärkeimmän ja ”mielenkiintoisimman kysymyksen”.

On kysyttävä ja vastattava.

On uskallettava tehdä riittävästi kysymyksiä ja vaadittava viisaita vastauksia.

Vaan syntyikö ongelma?

Mistähän niitä erittäin viisaita vastauksia voisi saada?

Siinäpä jälleen mielenkiintoinen kysymys.

Mutta surutyötä voi tehdä todella monella tavalla.

HARAKANPESÄ - TUULENTUPA

Tiedät minkälainen on harakanpesä.

Sekin on rakkaudella rakennettu, mutta niin mahdottoman harva. Tuuli puhuu sen läpi. Vaikka se on pallon muotoinen ja kattokin löytyy.

Ei siinäkään pesässä aina elämää jatketa.

Sekin pesä helposti hyljätään.

Ja sitten tulee sarvipöllö.

Se ottaa minkä helposti saa. Harakanpesän.

Ainahan voi muuttaa naapurin rakennukseen. Ainahan voi hyödyntää sen minkä toinen on rakkaudella rakentanut. Toisen tarpeisiin siinä kuin omiinsakin.

Eläköön vapaus, jossa näitä harakanpesiä, tuulentupia voi elämänsä rippeiden ympärille rakennella.

Olisiko tässä ratkaisu surun sortamalle? Olisiko rakennettava tuulentupa, harakanpesä?

Mutta jospa siihen muuttaakin sarvipöllö. Peto, jolle lähimmän hiiren havaitseminen, sen kiinni nappaaminen, on vain hetken kysymys.

Pelottaako?

Olet rakentanut tuulentuvan, eikä sekään ole turvallinen.

Mutta ainahan voi haaveilla. Aina voi haaveilla olevansa ainakin tuota harakkaa taitavampi, kun rakentaa tuulentuvan tai harakanpesän, joka on vähän tiiviimpi. Vähän suojatumpi. Oma ja vain minulle ja Sinulle tehty. Rakkaudella. Vain Sinulle ja minulle. Ei sarvipöllöille.

Risukasahan se on tuo harakanpesä. Ja sinnekin paistaa päivä. Luojan luoma valo, joka palauttaa elämään. Antaa voimaa unohtaa, että tulikin koko elämänsä ajan rakentaneeksi vain tuulentupia, harakanpesiä.

Kaipa tälläkin jokin tarkoitus oli. Vai jokohan uskaltaisi sanoa ”on”. Sillä siitähän elämä jälleen alkaa. Joka päivä. Siitä, että uskaltaa sanoa ”on”. Ehdottomasti ja päättäväisesti.

Kun lyöt jalan maahan. Otat ensimmäisen lyhyen askeleen. Otat toisen. Pidennät askelväliä. Kävelet. Yhtäkkiä huomaat, että matka jatkuu, se joutuu. Olet siirtymässä uuteen aikaan. Uusiin kokemuksiin.

Jospa tuli rakennettua liian harva harakanpesä. Jos se todella olikin elämäsi ensimmäinen tuulentupa. Miksi et rakentaisi uutta?

Miksi et uskoisi, että Sinun elämäsi on käsketty jossain muualla kuin omissa aivoissasi?

Jossain on päätetty, jälleen kerran, Sinun puolestasi. Älä kysele. Vaan elä. Ja kuole sitten. Sitten kun joku niin päättää. Tee harakanpesiä. Tuulentupia. Mitä väliä sillä, jos se sarvipöllö käy kokemassa jälkesi. Tulihan tehdyksi toiselle

valmista. Eihän sekään muista seuraavana keväänä missä viivähti, mihin päänsä laski.

Elämänsä voi uskoa vain kerran. Kokonaisena. Ja silloinkin liian hätäisesti.

Usko kuitenkin.

PIENI LESKENLEHTI

”Kuinka noin kauniilla kukalla voi olla niin hirveä nimi - leskenlehti?”

Näin kysyi kauniina keväisenä päivänä ihminen, joka vastoin järkeen sopivaa selitystä oli menettänyt miehensä - syöväälle. Vasta puolitoista vuotta sitten. Liian varhain. Juuri, kun sen heidänkin uusimman elämänsä piti alkaa. Sen varttuneen elämän, johon olisi ollut purettavissa kiireisen elämänjuoksun aikana hankittu ja tuolloin vain hätäisesti tallennettu kokemus, elämän pienet ja suuret tapahtumat. Olisi eletty elämäkokemuksella ryyditetty, seesteinen ja vähäänkin tyytyvä uusi kevät.

Ja niin maasta nousi tuo pieni keltainen kukka. Ensin yksi ja sitten monta. Yhä useampia. Leskenlehtiä. Ja sai tuon urhean, yksinäisen lesken kyselemään.

Niin. On hyvä kysyä mistä tuolle kukalle, uutta kevättä ja kesää uhmakkaasti valmistelevalle uskalikolle on saatu nimeksi leskenlehti. Tiedätkö Sinä?

Mutta, hällä väliä. Näitä ihmeellisyyksiähän on luomakuntamme pullollaan. Kun vain ehdimme pysähtyä havaitsemaan, sitten myös kyselemään ja antamaan uusille asioille uusia nimiä.

On jotain uskomattoman herkkää siinä, että sama meille

niin käsittämätön ja tavoittamaton on antanut elämän, joka asuu ihmisessä ja myös tuossa pienessä leskenlehdessä, kunnes aika on täysi. Leskenlehti kuihtuu ja on pois. Niin Sinäkin. Ajallasi.

AURINGON AIKA

Sen havaitsee, kun yksittäiset, pienet ja ujut auringonsäteet rohkeasti työntyvät alkavassa aamussa huonetilaan, tupakeittiöön. Kun olet yksin ja ympärilläsi on ehdottoman hiljaista. Kello näyttää kesällä kolmea neljää.

Aurinko kiertää omaa rataansa. Sitähän ei pysäytä mitään, ainakaan juhannuksen tietämässä.

Auringonsäteelle saattaa käydä toisin. Se kohtaa esteen, tapaa pysähtyneen ajan ja siihen pysähtyneen ihmisen. Se hivelee yksinäisen poskea, kättä ja koko vartta, antaa valoa ja lämpöä. Pyrkii herättelemään uuteen aamuun ja päivään, vaikka eilen ja illalla et sitä ehkä tahtonut uskoa.

On alkanut uusi päivä. Ajankierto, siinä kuin auringonkin, jatkuu.

Tai siitähän se johtuu. Siitähän se auringosta ajankulkuja elämä saa alkunsa. Auringosta.

”Mutta, mutta, aika voi myös pysähtyä”, sanot.

Kyllä, mutta aika voi pysähtyä vain Sinussa tai minussa, meissä itsessämme. Luomakunnassamme se ei pysähdy. Aurinko jatkaa menoansa, niin myös kuu ja tähdet. Vain Sinä, minä tai me molemmat pysähdymme.

Miksi?

Sanot: ”Koska tuntuu siltä. Tuntuu, että aika ympärilläni on pysähtynyt”.

Siltä saattaa yhtäkkiä tuntua. Tulee kuin henkinen veritulppa.

Mutta eihän sydämesi pysähtynytkään. Senkin tiedät, koska siltäkin tuntuu. Siellä se vain takoo, uutta päivää.

Mutta tulikin henkinen tulppa.

Syliisi kaatui liian paljon, yhtäkkiä ja samanaikaisesti. Et kyennyt käsittelemään kaikkea mitä päällesi sullottiin. Henkinen ajankulkusi pysähtyi.

Mutta ei hätää. Auringon säde tulee aivan kohta ja taas se hivelee poskeasi, kättäsi ja koko kehoasi. Aurinko ja aika tekevät työtä puolestasi. Ne sulattavat myös henkisen tukkeuman, henkisen ja älyllisen suonistosin kalkkeutuman. Olet taas mukana, tässä ajassa.

On se verraton tämä kesäinen aurinkoaamu, hiljaisen huoneen yksinäisyydessä.

Kuinka rohkeasti tuo auringonsäde lähestyykään yhä uudelleen ja uudelleen. Sen se tekee sittenkin jokaisena aamuna. Katso sitä mies. Ota se rohkeasti lähellesi. Ota se käteesi. Helli sitä. Anna sen kertoa, että on uusi päivä, aurinkopäivä. Mikään ei ole enää minkään alku, eikä myöskään minkään loppu. Elämä jatkuu.

Usko vaan. Se murhe, se huoli, joka eilen oli itseäsi suurempi, on tänään jo omankokoisesi ja huomenna ehkä jo sinua pienempi.

Näinhän se elämä on meille annettu eletäväksi.

Jälleen aurinko tuli kädelleni ja sitten se käveli rohkeasti sisälleni.

Hyvä hyvä aurinko.

Teit meille uuden päivän.

VUODEN 2000 ODOTUS

Istuimme Tellervoni kanssa erään kesäaamun anivarhaisina tunteina pellon pientareella odottamassa luonnon ihmettä. Sitä koko Suomen kansa odotti. Ja tulihan se. Aurin-
gonpimennys.

Puolipilviselle taivaan rannalle nousi valon kajo. Aurinkoa ei näkynyt, mutta näkyi alkavan päivän valo, joka hetken kuluttua, juuri ennakolta ilmoitettuna aikana alkoikin hämärtyä. Pellot, metsät ja eläimet, kaikki palasivat hetkeksi uuteen yöhön. Kuu oli tullut auringon eteen ja antoi sellaisen merkillisen hämärän. Se kulki pellon yli pehmeänä rajana, valoa kahden puolen.

Siinä ne aurinko ja kuu kisailivat kumpi antaisi valoansa meille maahan. Aurinko pimeni. Kuu ryömi häikäilemättä sen eteen.

Vaan ei kuullekkaan sen kummemmin käynyt. Eihän se-
kään saanut tarvitsemaansa valoa.

Siinä olivat kerrankin molemmat pimeinä yhtäaikaan. Sen vähäisen hetken. Tällä kertaa se ei ollut sininen hetki, vaan varsin harmaa. Näin meni vähitellen kuu menojojansa ja taasen meillä oli ihana kesäpäivä.

Me emme menneet. Jäimme siihen pellon pientareelle kahden. Toistemme lähelle. Haaveilemaan tulevasta. Kaiken maailman uudet ja kokemattomat asiat kiinnostivat. Myös lähestyvä uusi vuosituhat. Siitä haaveilimme. Näimme jo kuinka otamme yhdessä vastaan uuden vuoden 2000. Eihän tällainen uuden vuosituhannen alun ylittäminen olisi ollut omille vanhemmillemme edes inhimillisesti mahdollinen, eikä sitten jälleen tulevaisuudessa satojen sukupolvien aikana, mutta me olisimme vielä parhaassa iässä sen näke-

mään ja kokemaan.

Ainahan saa haaveilla.

Nyt tämä tapahtuma siellä aamuurinkoisella pellonpien-tareella muistuu kipeänä. Olihan meillä tämäkin tavoite. Piti yhdessä päästä vuosituhannen kynnyksen yli. Se olisi ollut upea elämys. Vaan toisin oli säädetty.

Hän ei enää ehtinyt kuolemaltaan odottaa. Kuinkahan minun käy?

KÄVI MITEN KÄVI

Suru raastaa taas kuin riivinrauta. Kuin tahtois viedä vii-meisetkin henkiset eväät taivaan tuuliin.

Tai ehkä on tarkoituskin, että pitää aloittaa kaikki vielä kerran alusta. En tiedä. Vaatimukset vain näköjään kove-nevat.

Raastakoon suru. Riipiköön niin että tuntuu, jos siitä on jollekin avuksi. Vaikka minulle itselleni ja ehkä välillisesti jollekin muulle. Aika lailla samassa veneessä hän sitä näis-sä ajan aallokoissa sittenkin keikutaan. Satama tälle elom-me purrelle on saneltu jossakin muualla, meitä kuulematta. Saatan vain toivoa, että koko matka tuolla aavalla ja arvaamattomalla elämän merellä ei olisi yhtä myrskyistä kuin juuri nyt. Nyt, kun toista rantaa ei juuri näy. Eikä oikein kaikkia tyrskyjä eikä karikoita.

Tämä kirja voi olla minulle se seuraava tyrsky, joka huuhtelee kaiken alleen, kun uhitellen uskallan kertoa omista tunnoistani myös muille.

Tai - ehkä säästyn tämän avulla.

Ehkä se ei huuhtelekaan alleen. Saan lepuutella vähän ty-

venemmässä ja voin ehkä auttaa jonkun toisenkin myrskyn silmän läpi.

On ollut kaunis kesä, jonka vehreys ja moninainen vä-riloisto innostavat sanailemaan, tai ehkä siihen vaikuttaa syvimmillään sittenkin tarve puhua ja purkautua jollekin toiselle ihmiselle, vaikka kirjoittamalla. Ainahan kirjoitta-essaan tulee myös asioita hieman syvällisemmin harkin-neeksi, kun lähestymiskulmakin on näin ainutkertainen: Kuoleman kulma.

Kuoleman kohtaaminen on outo tapahtuma.

Aluksi oli raskasta sanoa, että hän on kuollut. Yritin kie-murrella: ”Hän on mennyt pois”, ”Hän on siirtynyt Taivaan Isän luo”.

Ei hän ollut kuollut. Hän oli ”edesmennyt”.

Kiersin totuutta, jonka jokainen meistä kuitenkin elä-mänsä varrella kohtaa tai on kohdannut; kuoleman. Mutta se on pelottava. Siitä on vaikea puhua. Onhan se tullessansa niin ehdoton ja lopullinen.

Mutta mielestäni pitää puhua. Ainakin minä olen juuri viime päivinä oppinut puhumaan kuolemasta sen omalla nimellä pelkäämättä sitä. Jopa oman kuoleman käsittelemi-nen on tullut helpommaksi. Kaikillahan meillä on aikamme. Hänen aikansa oli ja minun aikani tulee.

Tietysti tuo silmänräpäyksellinen hetki, kuoleman käyn-ti, on kova koettelemus. Varsinkin, kun se koskettaa hyvin lähellä, lähimmän ihmisen viimeisessä elollisessa hetkessä.

Kuulet viimeisen henkäyksen, toteat silmien elon pysäh-tyvän ja näet alkavan kalpeuden.

Enää hän ei puhu, ei edes kuiskaa. Ei näe sinua, mutta on levollisen näköinen.

Hän on kuollut.

Seisot vieressä, etkä voi tehdä mitään. Et niin mitään. Kuolema kävi, mutta et ymmärrä mitä tapahtui. Mikä tuo kuolema on? Ja mitä sen jälkeen?

Sillä hetkellä kuitenkin ei mitään. Hän lensi pois. Sinun omasi on mennyt. Kuin hennon tuulen vireen viemänä. Vain silmänräpäyksen kestäväenä hetkenä.

Se on luomakuntamme järjestys.

Olen yrittänyt ymmärtää kuoleman tapahtuman ja sitä myötä myös surun, jonka kuolema näköjään jälkeensä jättää.

Kuolema käy hetkessä, mutta suru jää ja jäytää. Suru, josta tuo kuolema saisi ottaa vastuulleen ainakin osan. Ei kuolemalla ollut vielä lupa tulla meidän elämänpiiriimme.

Mutta meille kuoleman piti tulla. Sen piti vapauttaa rakkaani kärsimyksistään.

Tämä on lohdullisin selitys.

Toisaalta kuitenkin kyselen: Miksi juuri hän? Miksi jo nyt? Teinkö kaikkeni hänen viimeisillä hetkinään? Jäikö jotain sanomatta? Jäikö jotain tekemättä?

Näitä me kaikki kyselemme. Kuoleman käytyä. Ei kuolemalle ole selitystä.

Pysähdyn myös oman ”rehellisyyteni” eteen.

Olinko kyllin avoin hänen viime hetkinään?

Vain pari viikkoa ennen kuolemaansa hän oli tehnyt pelolla odottamani kysymyksen: ”Pääsenköhän täältä enää koskaan kotiin?” Pieni pelokas ääni ihmisestä, joka oli tuota kysymystä varmasti kauan valmistellut. Se oli ollut huu- lilla, mutta nyt vasta rohkeni ajautua ulos.

Hiljennyin.

Tiedän, että hän oli elämäntahtoinen viimeiseen saakka.

Mitä vastaisin? Olinko minä yhtä valmis kuin hän?

Olisinko varmasti oikeassa, jos sanoisin suoraan, aikai- sempaa suoremmin, vastauksen, jonka tiesin olevan totta vai yrittäisinkö vielä kerran lohduttaa?

Mitä teen?

Sanoin, etten tiedä, mutta sanoessani tiesin, että hän, ajat- televa ihminen jopa sairaana, ymmärsi vastaustani edeltä- neen lyhyen vaihtelun.

Nyt tiedän, että en ollut kyllin suora, mutta olisiko pitä- nyt olla, sitä en tiedä vielä.

Ei tähän kysymykseen suoraan vastannut myöskään hoi- tava lääkäri vaikka totuuden varmasti tiesi. Mitä kuolevalle pitää vastata? Eihän vastaus - myöntävä tai kieltävä enää voi mitään muuksi muuttaa. Uskon mielummin lohdutuk- sen sanoihin, ja vaikkapa vähän lievennettyyn ”totuuteen”.

Mutta voidakseni edelleen tutkia suruni luonnetta, on pakko olla aikaisempaa rehellisempi. Haavat on pitänyt vielä kerran tai viimeistään nyt avata. Eivät ne saa arpeu- tua, eivätkä voikaan terveesti arpeutua ennen kuin olen ol- lut avoin myös itselleni.

Vai pitääkö ihmisen aina kertoa satuja, puolitotuuksia? Pitääkö ylläpitää kulisseeja, ja kenen takia? Mitä pelkään? Tai mitä hänen eläessään pelkäsin?

Löytyykö minusta tai meistä koskaan voimaa asettaa koko elämämme itsemme tai toisten ihmisten tarkastelta- vaksi, ja pitäisikö?

Pudottaudun omalle tasolleni. Enhän ole yli-ihminen.

On hyväksyttävä: Kaikkeaa en tässä elämässä hänelle tun- nustanut. Kaikessa en ollut rehellinen - en hänelle enkä it- selleni.

Tahdoinko näin suojella häntä, parisuhdettamme vai itseäni?

En ole eronnut parisuhteesta. Minut siitä erotettiin. Mutta voisin kuvitella, että hyvin monet tämän päivän vapaaehtoisista eroista tapahtuvat vain siksi, että me etäännyimme toisistamme kerran keksittyinä. Kerran tai kaksi ”valkoisesta valheesta” kiinni joutuneina. Puolitotuudesta, jota emme ole yhdessä osanneet tapahtuman jälkeen käsitellä, sitä oikein työstää rakennuspuuksi tulevaa elämää varten. Tai ehkä emme elä valheessa, vaan vain kuvittelemme puolin ja toisin?

Eihän vapaaehtoinen, sokea ja hätäinen luopuminen, maallinen ero ole mikään ratkaisu. Se on usein totuudesta pakenemista. Säröjähän voi eläessään vielä sovitella.

Pakkoluopuminen, ero kuoleman kautta on lopullinen ratkaisu. Se on kuoleman ratkaisu -totuus, mutta väkivaltainen.

Tätä eroa ei voi sovitella.

Ei kukaan, eikä mikään.

TÄMÄ VAIN TAPAHTUI

Tuomi oli ehtinyt kukintaansa ja jo sen ohikin. Oli omenapuun kukinnan aika. Sireenitkin alkoivat herkistellä. Maisema oli sekä senttien että kilometrien tuntumalla valkoista ja sinipunervaa. Kaikki tuoksui ja kaikkialla tuoksui.

Oli kesä.

Aivoni tuottivat uusia uskomattomia mielikuvia.

Juuri nyt.

Ihmisen upean kauniin profiilin. Hiusrajan, josta siluettinomaisesti piirrettynä alkoi kaareva otsa, jonka alle suojautui tuo omituinen aine, ihmisen tietämyksen ja tunteiden täyttämät aivot.

Ja siitä edelleen terävästi ja suorana etenevä nenänkaari, voimakas suunnan määrääjä, ja huulet, jotka hän oli sallinut minulle - usein. Ne oli annettu suudeltaviksi. Ne oli annettu kuiskaamaan korvaani maailman kauneimmat asiat. Asiat, joista useimpien arvon ymmärrän vasta nyt, kun huulet eivät ole enää kuiskaamassa, eivätkä suudeltavissa.

Eikä rohkeasti eteentyöntyvä leukakaan ollut enää käsieni väliin saatavissa. Sekin oli enää vain tuon kokonaisuuteen kuuluvan, uskomattoman ja unohtumattoman kauniin ihmisen muisto.

Kurkistan jälleen kerran tämän muistikuvani profiilin kulman taakse. Eteeni ajaa kuva silmistä, jotka katsovat minuun kaikella sillä rakkaudella, jonka vain ihminen voi toiselle antaa.

Sitten kuva tarkentuu.

Jälleen kerran, en enää edes osaa laskea monennenko kerran, muistoni palaa sairasvuoteella lepäävään hentoon ja hauraaseen jo kauan raskaan sairauden runtelemaan kalpenevaan ja jäähtyvään ruumiiseen, jonka kynttilän valon muotoilema kasvojen sivukuva on entistäkin kauniimpi ja jonka kylmeneviä huulia saan sittenkin vielä kerran suudella.

Kuolema on käynyt.

Vihaan syöpää. Sille en anna koskaan anteeksi. En koskaan.

On kulunut jo monta kuukautta tuosta hetkestä. Muistikuvat hänestä vain vahvistuvat.

Ja tuli tämä kummallinen kevät, joka olikin kesä.

Kun juuri äsken tuomi ohitti kukintansa, niin nyt, parissa päivässä menevät omenapuiden hurmaavat kukat, ja samalla hetkellä kukkii jo voikukka kilpaa scillojen, krookusten ja varhaisten liljojen kanssa.

Mihinkähän luonnolla on nyt yhtäkkiä niin tavaton kiire?

Mitä tulee sen jälkeen kun kesä käy ohi jo toukokuussa?

Eihän vain ala jälleen tuo tuskallinen pitkä ja pimeä syksy ja talvi?

Eikö enää millään tässä luomakunnassa olekaan alkua ja loppua?

KULTAINEN RENGAS

Vasemman käteni nimettömässä on sileä kultainen sormus. Päätymätön rengas.

Hänellä niitä oli kaksi. Näin on kun ollaan naimisissa. Avioliitto on pyhä liitto, joka näillä sormuksilla, ensin kihlauduttuessa kokeillaan ja sitten vihkitoimituksessa vahvistetaan. Ne ovat elämän kokoisen parisuhteen vahvistavat tunnukset.

Mutta sitten tulee kuolema ja katkaisee tämän yhteyden. Mikä on näiden kultaisten renkaiden tehtävä sen jälkeen?

Avioliiton päättyminen askarruttaa monin tavoin.

Hän luopui renkaista sormessaan jo sairauden viime viikkoina. Ymmärrettävästi ja käytännön syistä. Sormet heikkenivät ja pienetkin sormukset kävivät liian raskaiksi kantaa.

Voihan olla, että tähän liittyi myös syvempiä tuntoja. Ehkä luopuminen tästä ajallisesta parisuhteesta oli tällaisten ulkoisten merkkien ja tunnusten karsimisen kautta päätymässä. Pinnalla olivat suuremmat arvot.

Toisaalta: Onko naisen mahdollisesti miestä helpompaa tuntea elämänsä arvot ilman ulkoisia tunnustuksia ja kulis-seja? En kysynyt. Se ei ollut silloin tärkeintä.

Sormuksia tärkeämpää oli, että hän oli siinä.

Minä kuitenkin katson edelleen sormusta sormessani ja kyselen: Olenko edelleen naimisissa vai onko kuolema meidät todella lopullisesti erottanut niin, ettei sormustakaan enää yhteisen liittomme tunnustuksena tulisi kantaa? Sormukseni on sitäpaitsi kihlasormus. Siinä lukee: ”Teller-vo 29.5.1955”. Avioliittomme yhteinen tunnustus oli annettu hänen kannettavakseen. Siinä lukee: ”Tellervo & Karl 3.6.1956”.

En vähättele sormessani olevan sormuksen arvoa. Se on ja pysyy hänen minulle antamansa rakkauden ja ikuisen liiton merkinä.

Hän antoi sen minulle kauniina kevätiltana, toukokuussa 1955.

Luovun sormuksestani vasta kun omat sormeni ovat yhtä hennot ja voimattomat kuin hänen. Vasta viimeisten viikkojen aikana, ja sitä hetkeä en tiedä.

Se ei ole minun päätettävissäni.

ERÄS AAMU

Oli helluntain aamu. Pehmeä, niinkuin vain varhaisen kesän aamu voi olla. Kello viisi.

Aurinkoaamu.

Havahdun, vaan en avaa silmiäni. Voisiko olla tosi tämä lyhyt äsken nähty uni: Hän nukkuu rauhallisesti vieressäni, samoin kuin niin useina aamuina aikaisemmin.

En uskalla avata silmiäni. Kuuntelen. Kuuluisiko hengitys? Sitten tuoksu. Tuntuisiko ilmassa hänen tuoksunsa? Mitä hän sanoisi herättyään?

Ei kuulunut mitään. Vain hiljaisuus, johon jo olin niin määrättömiltä tuntuvien aamujen aikana ehtinyt tottua.

Ei tutuksi tulleen ihmisen hentoa tuoksua. Sitä, jonka kauan yhdessä elettyään oppii tunnistamaan erilaisena, läheisenä.

Ei hän myöskään mitään sanonut. Ei, sillä eihän häntä enää ollut.

Sinä ensimmäisenä helluntain aamuna, niinkuin jo edellisestä elokuusta lähtien kaikkina aamuina, hän nukkui Lopen hautausmaan rauhassa. Kerran eläneen ihmisen tuhkana.

Oli kuitenkin alkamassa vuosikymmenten takaisten helluntaihäiden viikko. Se oli se helluntai silloin.

Näen hänet valkoisessa vaatteessa. Kuin enkeli liihottelemassa rinnallani tulevaisuuteen. Iloa ja riemua. Kädessä ruusuja. Oransseja. Morsiuskimppu. Sormessa kaksi kiiltävää sormusta. Hänet oli annettu minulle. Juuri äsken.

Mutta nyt. Hänet oli otettu pois.

En voikaan kesäkuun kolmantena avata silmiäni ja toivottaa hyvää hääpäivää. Kiittää kuluneista vuosista.

Vai voinko?

Voisinko huutaa tai kuiskata jonnekin?

En tahdo avata silmiäni. Antaa sen tuskaisen tipan tulla sieltä luomien välistä. Riittävän vaivalloisesti. Se on surun kyynel, jolle en voi mitään. Enkä tahdokaan.

Kyllä hänen kuvansa tulee esille silmiä avaamattakin, ja kun se tulee kyynelten läpi, on se tuhannesti säteilevämpi. Siinä hän on jälleen hääilossansa. Näyttää onnelliselta. Niin minäkin. Ja ylpeältäkin näytän. Olin juuri saanut hänet rinnalleni, kokonaan.

Jokohan voisin avata silmäni. Unihan voisi sittenkin olla tosi.

Teen sen.

Silmät auki ja pikainen vilkaisu viereiselle vuoteen osalle, vielä purkamattoman aviovuoteemme hänen omimmalle osuudelleen. Olisiko hän sittenkin siinä. Voisin toivottaa hyvää huomenta, iloista helluntaita ja vaikka mitä kaunista, kun ikkunastakin näkyi sininen taivas ja tiedossa oli, että maa oli pullollansa kedon kukkia.

Vaan vuode oli tyhjä, eikä tyynyssä ollut painautumaa. Se oli ollut vain kaunis uni. Helluntain aamuna, joka ei enää ollut entisen makuinen. Sitten kun siihen oli silmänsä niin toivorikkaana ja odottaen avannut.

Ei hän ollut käynyt vuoteessansa enää kymmeneen kuukauteen. Sehän piti tietää, mutta kun en siihen voinut vieläkään uskoa. Eikä kaiketi tarvitsekaan, ellei sitten joskus ajan myötä, ja tuskin lopullisesti silloinkaan.

Yksinäisen miehen yksinäisiä haavekuvia, tässä ajassa, herttaisen heleänä helluntaisunnuntaina, joka sai tämän epäuskoisen ihmisen kuitenkin jälleen käyntiin.

Lähdin etsimään häntä. Etsimään ja etsimään. Aina vaan.

Helluntaina Lopen kirkossa, niinkuin monissa muissakin Suomen kirkoissa, oli kirkonmenoissa varattu osansa konfirmaatiolle, nuorten ihmisten rippikoulun päättävälle kirkkoon ottamiselle ja ensiehtoolliselle. Jokin sisälläni tahtoi minutkin sinne. Kokemaan yhdessä näiden nuorten kanssa elämän kevät ja aikuisuuden, muistamani mukaan, suurta uteliaisuutta herättävä kynnys. Saatoin siinä ohessa eläytyä kuvittelemaan kuinka kanssani kulkenut ja rakastamani ihminen oli tuon alkukesän ensiehtoollisen käynyt nauttimassa, samassa kirkossa. Kuinka kaunis hän olikaan ollut. Nuori ja täynnä elämänuskoa. Koskaan päättymätöntä elämää.

Kuvaan kuuluivat myös varhaisen kesän lemmikit, jotka pihalta poimin. Hennon sinisiä ja valkoisia haudalle vietäväksi. Kotoinen, vieno ja hento henkäys, terveinen syntymän maisemasta.

Mutta lemmikkejä oli monta, minun Tellervoitani vain yksi.

Jokainen lemmikki kuitenkin yhtä hento ja vähäeleinen, yhtä elämänhaluinen kuin hän.

Olisipa ollut ihanaa kuljeskella ahon laitaa hänen kanssaan perhosten keskellä ja lemmikeitä poimien.

Varmasti olisin kokenut jotain uutta tänäkin päivänä, jotain uutta ja rakentavaa, mutta kun mikään ei enää voi muuttua välillämme sanoiksi tai teoiksi. Kaikkein vähiten

uudeksi elämäksi edes tänä helluntaipäivänä tällä kotipolulla, kotipihalla. Ei missään.

Ajatukseni hypähtelevät. Ehkä liiankin nopeasti. Kaipa se kuuluu surun luonteeseen. Tunnot purkautuvat.

VIIMEINEN VALSSI

Hyvinkäällä kaksi kuukautta ennen kaiken yhteisen päätymistä, serkkuni Anitan ja elokuvaneuvos Kari Uusitalon tyttären Merjan häissä.

Et voi Merja varmasti täysin ymmärtää, ainakaan vielä, kuinka ainutkertainen tuo häätilaisuutesi oli meille Telleron kanssa.

Se oli viimeinen uuden toivorikkaan ja tulevaisuuteen uskovan parisuhteen synty, jota olimme yhdessä todistamassa.

Omia häitämme olimme tanssineet Helsingin Kestikartanossa kolmekymmentäviisi vuotta aikaisemmin. Nyt tanssimme Merja Sinun häissäsi sen viimeisen yhteisen häävalssimme. Ja raskasta sanoa, jo silloin kuolema varjonnamme.

Tuo hento ja väsynyt ihminen käsivarsillani oli yhtä höyhenen kevyt kuin silloin niin kauan sitten. Hän kuiskaili hiljaa onneansa.

Luulen, että hän tanssi siinä muutaman minuutin aikana elämänsä uudelleen. Tanssi omankin häävalssinsa.

Kyllä hän jo silloin tiesi, että toista tilaisuutta ei tulisi.

Voinhan tämänkin pienen muiston sydämeeni kätkeä ja jälleen kerran yksin itkeä, sallithan Merja.

Paljon, paljon jäi taakse hentoa ja kaunista.

Tellervoni, nyt on vain viisi päivää kuolemasi jälkeisen ensimmäisen vuoden päättymiseen.

Voit olla jälleen kerran turvallisin mielin siellä missä oletkaan. Minä pysyn monien tunnekuuhujeni, merenkäyntieni tai koskiseikkailujeni jälkeen - mitä vertauksia tässä matkan varrella lienen käyttänytkään - osaltani henkisessä suvannossa.

Sinä siihen loppujen lopuksi annoit mahdollisuuden. Sinun hyvyytesi kulkee sisälläni. Olen opetellut elämään yksin Sinulta saamieni tuhansien hyvien vaikutteiden avulla. Saanhan käyttää niitä apunani?

Vielä nuo muutamat sivut tuohon liitän ja sitten viiden päivän kuluttua kirjoitan sen loppujutun.

On ollut raskas vuosi, mutta minun tulee vielä muutamia itselleni tietämättömän pituisia aikoja täällä kuljeskella. Jonnain päivänä kuitenkin tulen luoksesi. Varmasti. Etsin Sinut esille ja suukottelen.

OLEN NYT TÄMÄN TUNNEKUOHUNI SUVANNOSSA

”Rakastan sinua” oli lähes viimeinen kuiskaus sairassuhteelta. Se kuului niin hiljaisena, että vain minä, joka tiesin mitä hän tahtoi sanoa, sen kuulin:

”Rakastan sinua”.

Tätäköön hentoa huokausta en voi unohtaa koskaan, en koskaan, mutta samalla tunnen, että on alkanut jonkinlainen muistojen koteloimisen aika.

Surukin on paketoitava. Elämää on jatkettava uusilla ehdoilla ja uusissa puitteissa. En saa enää elättää itsessäni nyt

vuoden jatkuneen tapaista syvää suremista. Vaistoan löytäneeni tietynlaisen henkisen tasapainon, tai että se ainakin juuri näillä hetkillä minut saavuttaa.

Vielä vajaa vuosi sitten en uskonut. En uskonut, koska en kyennyt omalta surultani ymmärtämään, että maailmasamme on muitakin ihmisiä, ja että hekin saattavat kantaa omia surujaan, ja että aika tekee heidänkin kanssaan omaa työtään. Hekin selviävät tai ovat jo selvinneet jatkamaan elämäänsä niinsanotusti tavanomaisissa, jokapäiväisissä puitteissa.

Sanoin jo tuolla kirjan alkusivuilla, että jokaisen on löydettävä oma tiensä tässäkin kamppailussa. Ajallaan on itkettävä.

Ajallaan on omia aivojansa ”huuhdeltava”. On annettava vastenmielisen luopumisen tuskan purkautua. Suru saa muutaman kuukauden ajan rönsyillä vapaasti, mutta vähitellen sitä on lähdettävä itse ohjastamaan. Kylmän harkinnan ja järjen on voitettava, ja niin raskaalta kuin tuntuukin, on vähitellen ja hienovaraisesti uskallettava sanoa ensin itselle ja sitten ääneen myös muille, että tilanne ei tästä enää muutu. Suruni kohde etäännyy, tahdoin tai en.

Tämä on, hyvä lukijani, uskomattoman kova paikka. On raatelevan tuskaista todeta itselle ja vieläpä tunnustaa kirjoitetussa muodossa julkisesti, että olen raskaimman surutyöni tehnyt.

Olen selvinnyt kolmensadankuudenkymmenenviiden päivän ja yön yksinäisessä kamppailussa jotenkin ehjänä. Olen, ainakin nyt näin tunnen, löytänyt oman elämänlankani ja aion pitää siitä kiinni loppuun saakka, sillä nyt vuoden ajan kokemani suuruisen surun eteen on uudelleen mahdollista joutua.

Olen tämän taakkani yhdessä rakkaani kanssa melkein perille kantanut. Oma henkinen minäni on lähes järjestyksessä. Voin rohkaista myös muita etsimään omaa tietään surun voittamiseksi. Saattaahan tämänkin kirjan sivuilta löytyä jotain elämän jatkamisen tueksi.

VIIMEISTÄÄN NYT

Mutta viimeistään nyt, hyvä lukijani, tulee todeta se, minkä olisin voinut ilmaista myös jo tämän kirjoitelman ja vuodatuksen alkusanoiksi.

Ei tämä ole mikään surutyön oppikirja. Senhän jo huomaisittekin.

Tämä on vain joukko suruun liittyviä omia mietteitäni, joiden on ollut pakko tulla paperille.

On kuin olisin juossut jonkinlaisen suruhaavin kera pimeässä metsässä. Haaviin on tarttunut kahdentoista kuukauden kokemukset ja ne piti nyt kumota pöydälle. Lajitella. Ja sitten saattaa kirjoitetussa muodossa Teidänkin tiedoksenne.

Tarttukaa surutyönne alussa tai sen varrella tähän ojennettuun käteen. Tiedän, että olette yksin, mutta mehän voimme tämän tekstin kautta olla yhdessä. Ainakin hetken. Ohikiitävän hetken.

Pysähtykää. Voihan jokin sana tässä kirjoitelmassa osua Teidänkin elämäntilanteeseen. Rohkaisemalla vaikkapa uuden tien hakemiseen tai vaikkapa ahdistuksen purkautumiseen.

Menetys on suuri, mutta sen taakan voi jakaa. Vaikkapa näin kirjoittamalla. Tämä on minun surutyöni. Tämä on

puhdistumisriitti, jolla en pyri minkään lopulliseen unoh-
tamiseen, vaan asioiden ja asiayhteyksien tarkoituksenmu-
kaisempaan käsittelyyn.

Jostakinhan se elämänlangan hento pää on löydettävä, ja
sitä pitkin varoen lähdettävä kulkemaan.

Kun sen pään löytää, se ei saa katketa, tai sitten joutuu
jälleen aloittamaan kaiken alusta.

Tiedätte kuinka vaikeata on uuden alun löytäminen tästä
elämänlankojen moninaisesta kirjosta. Pitäkää kiinni siitä
minkä löysitte ja jatkakaa matkaa. Ensiaskeleita varoen.

Tapoja on monia.

Ja jotta kaikki voisi asettua paikalleen ja uusi elämänlan-
ka olisi punottavissa, on kaikki ensin asetettava paikalleen:
Tässä ajassa ja paikassa.

Ei ole mitään, ei yhtään mitään ilman, että itse ryhdyin,
itse ponnistan ja teen sen minkä tunteini oikeaksi ilmoittaa
ja minkä oikeaksi ymmärrän.

Olen tahtonut tämän kirjan sivuilla osoittaa, että miehi-
sellä miehelläkin on lupa tunteilla surunsa hetkellä ja muu-
toinkin. On lupa herkistyä jopa itkuun saakka ja vaikka jul-
kisesti, muiden ihmisten läsnäollessa.

Miehelläkin on lupa surunsa keskellä kerjätä ympäristön-
sä huomiota ja saada myötätuntoa, joka vapauttaa yksinjää-
misen hetkellä.

On lupa myös antautua ”kultaamaan” yhteisenä eletyn
elämän iloja ja suruja.

On lupa kysellä yhä uudelleen elämän ja kuoleman tar-
koitusta.

On lupa riidellä itsensä ja jopa oman Jumalansa kanssa.

On lupa olla itsekäs ja pyrkiä kaikin keinoin tervehty-
mään surusta ja tuskasta.

Minä tein sen kirjoittamalla tämän kirjan.

Raskasta oli ja monet itkut itkin muistelllessani, mutta nyt
tuntuu todella paremmalta. Suru alkaa asettua minulle sopi-
viin mittoihin, vaikka ei olekaan lopullisesti poistunut.

Ei ehkä tarvitsekaan, terveen surun.

Rohkaista tahdon, ja sanon kokemuksestani, että muuta-
mien lähimmäisten ja omilla ponnistuksella suru on todella
saatavissa ojennukseen.

”Itke mies, itke”, kyllä sekin hädän hetkellä auttaa.

SE ARMOTON HETKI VIELÄ KERRAN

Sitä ei voi ajassa mitata.

Eikä sen kuvailuun riitä kenenkään elävän keinot. Niin
luulen.

Palaan ajassa vielä kerran vuoden takaiseen. Sehän ei
koskaan lopullisesti unohdu.

Vain tunti sitten puhuimme hänen kanssaan tästä päivästä.
Päivästä elokuussa 1992. Se oli kahdeskymmenesviides
päivä elokuuta. Kesä alkoi taittua syksyyn.

Hän näki vuoteeltaan, ikkunan takaa, kutsuvasti hehku-
van illan sinisen taivaan. Enkä minä uskonut vielääkään, että
hän oli matkalla sinne. Oli tehnyt matkaansa jo kauan. Oli
melkein perillä.

Kerroin vielä viimeisen kerran hänelle mitä juuri tänään
täällä maan tasalla tapahtuu. Yritin uskotella, että meidän
kahden kulku tämän maan päällä jatkuu ja jatkuu. Yritin
rohkaista johonkin sellaiseen, jonka hän jo varmasti tiesi

valheeksi. Hän oli valmis.

Se oli hänen viimeinen tuntinsa tässä elämässä.

Minun elämäni lyhyin tai pisin tunti. Lyhyt siksi, että jokin sen sekunti oli hänen viimeisensä. Meidän viimeisemme. Pitkä siksi, että olin niin voimaton.

Ennen vaivatta lähestyttävä katse hiipui. Silmät väsyivät. Hengitys harveni. Ote kädestäni kirposi. Hän väsyi, kun kello oli kaksikymmentä ja kolmekymmentä tuona elokuun iltana.

Se oli armoton hetki.

Uskomaton ja käsittämätön pysähdys, jonka kuvaamiseen ei ole mittayksikköä. Se oli hetki, jota ei ole tässä ajassa.

Kuinka voisin ymmärtää, että hän ei koskaan enää sanoisi minulle yhtään sanaa. Hän ei koskaan minun tavallani ja rinnallani näkisi vaikkapa uutta kevättä. Sen kukkia. Sen uutta elämää. Ei koskaan.

Aika oli pysähtynyt.

Enää ei ollut hänen eikä minun kiireen paikka. Ei hänen tuskiensa ja kipujensa arvelua.

Läheltäni oli lentänyt jotain kaunista pois. Minne lienee lentänytkään? Sen täytyi olla puhdasta ja kaunista, ja sen täytyi kulkea valoa kohden, sinne illan siveen, jonka hän oli viimeksi voinut potilasvuoteeltaan nähdä.

Olen varma, että sinne hän meni, mutta jotain jäi. Se lepäsi tuossa edessäni valkoisella vuoteella, pää levollisesti valkoisella tyynyillä. Yksinäisen kynttilän valonkajossa. Tässä, mutta kuitenkin jo niin äärettömän kaukana.

Sillä hetkellä, tuolla ajattomalla hetkellä, tapasin hänen

huulensa viimeisen kerran.

Yksi kaunis elämä oli päättynyt. Sairaalan vuoteessa. Pitkän ja tuskaisen sairauden jälkeen.

Minä uskon, että hän pääsi taivaaseen. Sehän on hyvien ihmisten paikka. Hän pääsi sinne kauniina ja loppuun saakka vahvana.

Tässä vihkiraamattumme kanteen liimattu P. Francickus Assisilaisen rukous - elämänohje:

Vapahtajani, tee minusta rauhasi
väliskappale:
niin että sinne,
missä on vihaa, toisin rakkauden,
missä loukkausta, toisin anteeksiannon,
missä epäsuopua, loisin yksimielisyyden,
missä erehdystä, osoittaisin totuuden,
missä epäilystä, auttaisin uskoon,
missä epätoivoa, nostaisin luottamuksen,
missä pimeyttä, loisin Sinun valoasi,
missä surua, virittäisin ilon ja lohdutuksen.

Niin että, oi Mestari, en yrittäisi niin paljon
etsiä lohdutusta kuin lohduttaa muita,
hakea ymmärrystä kuin ymmärtää toisia,
pyytää rakkautta kuin rakastaa muita.

Sillä antaessaan saa,
kadottaessaan löytää,
unohtaessaan saa anteeksi,
kuollessaan nousee iankaikkiseen Elämään.

Minun on vaikea nähdä sinussa Tellervoni mitään muuta.
Tämän kaiken sinä täytit. Elit elämäsi Hänelle ja meille,
minullekin.

Siksi luopuminen on niin raskasta.

Ja hyvä lukijani. Kyllähän nuo sanat sopivat Teidänkin
läheiseen. Tänään ja sen surun hetkellä.

KUOLEMA ON USKOMATON TAPAHTUMA.

Se panee kyselemään - itkemään ja kyselemään: Mitä ta-
pahtui ja miksi?

Vastausta en rohkene edes odottaa.

IKUISEN RAKKAUDEN TUNNUSTUS

”Tellervoni.

Alkoii surun toinen vuosi, mutta ei se ole enää sama suru,
joka vielä vuosi sitten kaatoi maahan ja itketti. Totuus on
noussut usvan takaa. Elän tätä päivää.

Nytkin on elokuun 25. päivä ja kello 20.30, mutta vuosi-
luku jo 1993.

Sytytin juuri kynttilät valokuvasi viereen. Se on se suu-
rempi kuva, joka on tuolla kirjan alussa.

Vuoden pituinen surunkehä on umpeutunut.

En minä Sinua takaisin saa. Olen tämän suruni itkut itke-
nyt ja voin asettaa Sinut, suuresti kaipaamani ihmisen, elä-
mässäni oikealle, arvoisellesi paikalle. Toivon, että osaan.

36 täyteläistä avioliittovuotta kanssasi, elämän iloissa ja
suruissa. Hyvää elämää, jollaista toivoisin kaikille aviopa-
reille.

Ja jos pappi vielä saisi tilaisuuden kysyä ”tahdonko”,

vastaisin empimättä: ”Tahdon”. Ei edes kuolema kykene Sinua minusta lopullisesti erottamaan, olit elämäni suurin rakkaus.

Elämmekin nyt uudessa parisuhteessa kauniiden muistojen kautta ja tämä surujeni kooste on ikuinen rakkaudentunnustus Sinulle. Rakkauden, joka ei koskaan voi sydämestäni kokonaan kadota, ainakaan ennen sitä minun omaa viimeistä päivääni.

Olet Tellervoni ikuisesti rinnallani.

Tahdoit aina saada vain yhden ruusun.

Sen tämän surukoosteeni lopuksi Sinulle ojennan. Same-
tinpehmeän, tulipunaisen ruusun. Vain sinulle.

Tuon sen kohta haudallesi. Odota. Kuiskaan:

RAKAS, RAKAS, RAKAS...”

